

IVL. CÆSARIS BVLENGERI DE CIRCO ROMANO, CIRCENSIBVSQVE LVDIS, liber.

Il était né à Loudun vers 1570. —

Cui accessit D. Ioan. Chrysostomi Constantinopolitani Archiepiscopi ORATIO DE CIRCO, *ex vetere Græco manusc. excerpta, nusquam hactenus edita; cum eiusdem* BVLENGERI *interpretatione.*

Ex libris ioannis Filleau

EDITIO PRIMA.

Ex libris ioannis Filleau J. V. doctoris

LVTETIAE PARISIORVM,

Impensis A. SAVGRAIN & G. des RVES, in vico D. Ioannis Bellouacensis.

CIↃ. IↃ. IIC.

Cum Regis Christianiss. Priuilegio.

Extraict du Priuilege.

PAr grace & priuilege du Roy il eſt permis à Abraham Saugrain & Guillaume des Rues, d'imprimer ou faire imprimer, vendre & diſtribuer vn liure intitulé *Iul. Cæſaris Bulengerj de Circo Romano Indiſque Circenſibus liber. Cui acceßit D. Ioann. Chryſoſt. Oratio de Circo ex vet Græco manuſc. excerpta, cum eiuſdem Bulengeri interpretatione.* Et deffences ſont faites à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'ils ſoyent, de non imprimer ny vendre ledit liure durant le temps & terme de ſix ans, ſans le conſentement deſdits Saugrain & des Rues, ſur peine de confiſcation deſdits liures, & de ſix cens eſcus d'amende. Et voulons qu'en chacun deſdits liures eſtans mis vn extraict de noſdites lettres, elles ſoyent tenues pour ſuffiſamment ſignifiées, comme plus amplement eſt declaré eſdites lettres de Priuilege. Donné à Paris le dixieſme Mars, mil cinq cens quatre vingts dix-huict. Et de noſtre regne le neufieſme. Par le Conſeil.

Signé,

DE LAVETZ.

Et ſcellé en ſimple queuë de cire iaulne.

Acheué d'imprimer par Pierre Mettayer, pour la premiere fois le 10. Mars, 1598.

ILLVSTRISSIMO VIRO D. REGINALDO BELNAEO Archiepisco, Primati & Patriarchæ Bituricensi, designato Senonensi, magno Galliæ Eleemosynario, & sacri Consistorij assessori, I. C. Bulengerus S.D.

TIBI Gallicæ eloquentiæ principi aureo amne fluenti, Græcæ eloquẽtiæ principem aureo flumine exuberantem offero & dico, Præsul amplissime: tibi vetera quæque animo tractanti, mirabiliq; memoriæ bonitate quæ tenebris obsita sunt felicissimè complectenti, res in situ & tenebris iacentes, inscribo: tibi iampridem in sacris literis, velut in cælesti stadio cum honore & plausu currenti, spiritale stadium nuncupo, vt quibus equis in cœlum Elias euectus est, ijsdem olim in cælum Dei virtute, bonis geniis præeuntibus efferendum te esse augureris, vbi cælestis illius curri-

culi artem & disciplinam re & ore populo admiranti diu multúmque præscripseris. Tibi pro stadio pietas, pro curru literæ sunt, equi subjuges fides integra, syncerúmque cum fide iudicium, funales ecclesiæ patrúmq; authoritas, quos in amoribus ac delitiis habes; meta Deus, quē animo tenes, pietate amplecteris, septémq; spiritus donis quasi septeno spatio feliciter ambis, Euripus occupationum vndæ, quarum affluxu refluxúque spiritale studium à vi aliena integrū præbes, vniuersa spectat Gallia, Christus editor est, boni genij designatores, vnus ego è spectatoribus velut in tabula lineas duco, & curriculi artem è tuo cursu dimetior, quam tibi refingendam offero, priusquàm in hominum oculos incurrat, vt tuo iudicio proba, auspicio fausta, præsidio tuta eruditorum manu bona scena tractari possit.

CLARISSIMO VIRO D. SERVINO IN SENATV PARIſienſi Regio Aduocato, Iul. C. Bulengerus. S. D.

VPERA *eſt ea familiaritas (vir clariſsime) qua te vtor ſtudiorum hortatore & patrono, ſed ita vtilis & grata, vt multi anni quos in aliis colendis poſui, mihi minus ornamenti & voluptatis attulerint. Tu dubitanti Circum aperuiſti, & ante curſum, vt ſapiens ille Senex apud Homerum, præcepta dediſti, quibus & curſum regere, & metam circumire inoffenſo pede poſſem. Primo ſtatim congreſſu quod mihi exciderat de meta ſudanti monuiſti, de fundæ forma ex interprete Dionyſij de ſitu orbis indicaſti, è Seneca odioſam in Circo pompam oſtendiſti, tãta facilitate, & ingenij celeritate, vt eſſe te auditorium ac theſaurum totius antiquitatis ſubitò augurarer. Sed illud pleno ore clamant omnes in frequentiſsimo Senatu, qui tua eloquentia fruuntur, vbi repentino eruditionis flumine ſic exundas, vt priſca illa tibi penitus inſita eſſe*

videantur. De me fatebor, è litterata tua consuetudine uberrimos fructus adhuc cepisse, uberiores exspectare, & te authore nihil non in literis ausurum. Argumento sit quod tuo hortatu ad Mauricij, Leonis Porphyrogenetæ, Onosandri, Heronis, & aliorum qui adhuc latuerunt strategica, polyorcetica, mechanica non vereor aggredi, quæ propediem in publicum exitura tuis auspicijs sperare audeo. Iam verò Circum hunc meum è manibus mihi elabi patior, qui fortè in annum decimum premendus, aut potius opprimendus erat, nisi tibi hoc quicquid est industriæ probari cognouissem. existimaui enim vix esse, vt quod acerrimo tuo iudicio limatißimóque placuerit, alijs displicere poßit.

LIBRI DE CIRCO ROMANO LVDISQVE CIRCENSIBVS Capitum Index.

TOY

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑ-
τρὸς ἡμῶν Ιοάννου τοῦ Χρυσοστό-
μου ἀρχιεπισκόπου Κων-
σταντινοπόλεως,

Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

D. IOANNIS CHRY-
SOST. CONSTANTINO-
politani Archiepiſcopi
Oratio de Circo.

ΤΟΥ ἘΝ ἉΓΙΌΙΣ ΠΑΤΡῸΣ ἡμῶν ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου κωνσταντινοπόλεως,

Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

Στάδιον ἡμῖν σήμερον πνευματικὸν, καὶ δρόμος οὐράνιος ἠνέῳγεν, τοῖς ἑτοίμως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος ἔχουσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ πνεύματος ἐπουράνιον ἄνθρωπον. ἐφ᾽ ᾧ δεῖ τρέχειν μὴ κατὰ τὴν γῆν, σκοπεῖν δὲ κατὰ τοῦ οὐρανοῦ. τοῦτο παρήχθην ἱστορῆσαι πρὸς ἔλεγχον τῶν φιλοθεαμόνων, τῶν τὸ πνευματικὸν τῆς σωτηρίας θεώρημα παρορώντων, καὶ τὸ σωματικὸν τῆς πονηρίας ἱπποδρόμιον, μᾶλλον δὲ σατανοδρόμιον προτιμώντων θεωρεῖν. πῶς δὲ σπουδαίως ἀγαπητὲ μᾶλλον

Putem legendum, σατανοδρόμιον προτιμώντων. τί δεῖ σπουδαίως, ἀγαπητὲ, μᾶλλον θεωρεῖν, ἢ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπερίεργον.

τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπερίεργον ἱπποδρόμιον, ἔνθα παῦλος ἀγωνίζεται, οὐκ εὐρίπου καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων, ἀλλ᾽ ἀπὸ ἱερουσαλὴμ κύκλῳ μέ-

χρι

D. IOANNIS CHRYSOST. CONSTANTINOPOLITANI Archiepiſcopi oratio de Circo.

STADIVM hodie ſpiritale, curſúſque cœleſtis nobis apertus eſt, ſi qui fortè ad ſpiritus ſpectaculum animo pulchrè comparati ſumus, nõ quidem illo homine qui de terra terrenus eſt, ſed illo cœleſti, ſpiritúſque ductum ſequente vigentes. in quo ſtadio per terram quidem decurrere, in cœlum autem oculis ferri oportet. Equidem adductus ſum ad hunc ſermonem, vt homines arguerẽ ſpectaculorum amãtes, qui cùm ſpiritale ſalutis ſpectaculum neglectui habeant, corporale nequitiæ curriculum, magíſque Satanæ ſtadium pietati anteponunt. Vbi verò libentiùs ac ſtudioſiùs, cariſſime, verſari debes, quàm in eo eccleſiæ non inutili, nec operoſo curriculo, in quo Paulus in certamen venit, non quidem Euripi, ſtadiorúmque orbes decurrens, ſed ab Hieruſalem circum-

χρι τοῦ ἰλλυρικοῦ ἐκπληρῶν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ
χριστοῦ, ἔνθα ὁ ἠλίας ἡνιοχεῖ, περὶ οὗ εἴρηται,
ἅρμα, ἅρμα ἡνίοχε τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς
αὐτοῦ, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρο-
μούντων, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πυρινοῦ ἅρματος
κατατολμῶν, ἔνθα λαὸς οὐρανοπολιτῶν ἐπὶ
τὴν θεωρίαν πάρεστι, καὶ κριτὴς πνευματικὸς κα-
θέζεται, καὶ βασιλεὺς θεωρεῖ, καὶ ἐπινίκιον οὐράνιον
δῶρον τέθηται, καὶ μάστιγες φοβερᾶς κρίσεως περί-
κεινται. βούλεται σε ὁ θεὸς δι' ἑαυτοῦ ἀγωνίζεσθαι.
διὸ καὶ δέδωκέ σοι τὸ τῶν εὐαγγελίων * τετρά-
θηρον ἅρμα, ἐν ᾧ ἅρματι ἵπποι λευκοὶ κατὰ τὸν
Ζαχαρίαν. ζυγαῖοι μὲν φῶς καὶ ἀθανασία,
ἀκρωτῆρες δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια, οἱ πορευό-
μενοι κατόπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ πορευομένου
εἰς γῆν βορρᾶ, περὶ οὗ λέγει ἡ σοφία, σκληρός τις
ἄνεμος βορρᾶς. σκληρὸν γὰρ ἀληθῶς πνεῦμα πο-
νηρὸν ὁ διάβολος. ἐν ἅρματι αὐτοῦ ἵπποι μέ-
2. λανες, ὑποζύγιοι μὲν ὁ ᾅδης καὶ θάνατος· ἀκρω-
τῆρες δὲ σκότος καὶ ἀπώλεια, οὓς δεῖ κατηνιο-
χεῖν τῷ ἅρματι τοῦ χριστοῦ. ὅτι τὸ ἅρμα, φησὶ,
τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθυνούντων, οὓς
δεῖ κατηνιοχεῖν ἐν ταῖς τρικυμίαις τοῦ βίου ὡς ἐν
θαλάσ-

Forte τετράθυρον. postea enim vocat τὸ τῶν εὐαγγελίων τετράθυρον. vide an verius legi possit τετράωρον. τετράτυρον, ob 4. animalia Ezechielis ferri potest.

quaque Illyricum vſque Chriſti Euangelium explens, ac diuulgans? Quàm in eo curriculo, in quo Elias auriga eſt? de quo dictum eſt, currus currus auriga Iſraël, & eques eius: non à linea alba decurrens in milliario ad ſphendonem, & metam, ſed à terra cœlum vſque igneo curru tendere iter audens: vbi ciuium cœleſtium populus ad ſpectaculum adeſt, Iudex ſpiritalis ſedet, Rex ſpectat, victoriæ præmium cœleſte poſitũ eſt, & flagella tremendi iudicij proſtant. Vult te Deus per ſeipſum certare: ideo tibi dedit euangeliorum currum 4. animalibus tractum, ad quem equi candidi adiugati ſunt ſecundum Zachariam. Iugales quidem lumen & immortalitas, extremi duo Iuſticia & Veritas, qui eunt poſt currum pergentem in terram Aquilonis, de quo Sapiẽtia dicit, ventus horridus Boreas. Aſper quippe & horribilis vẽtus eſt Diabolus, in eius curru atri equi. Subiuges ſunt Orcus & Mors, extremi autem & funales Caligo & Pernicies, quos oportet cum curru Chriſti componere, contráq; aurigari. quia, ſicut ille ait, currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium in ipſo: & quidem eos oportet in huius vitæ procellis, vt in mari

4. Reg. 3.

Zachar. 6.

Pſal. 66.

θαλάσσῃ. ἐπεβίβασας γὰρ εἰς θάλασσαν τοὺς ἵπ-
πους αὐτοῦ ταράττοντας ὕδατα πολλὰ, καὶ κα-
ταστρέφοντας τὰ ἅρματα τοῦ νοητοῦ φαραὼ, καὶ
τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν ἐρυθράν. ἔχει
δὲ καὶ πάριππον ἄγγελον τὸν καταδιώκοντα καὶ
παρασκοτοῦντα τοὺς ἵππους τοῦ ἐχθροῦ σου. γενηθή-
τω γὰρ, φησὶν, ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλί-
σθημα, καὶ ἄγγελος κυρίου καταδιώκων αὐτούς.
ἔχεις ἐξ ἐναντίας τοὺς τὰς δόσεις αὐτοῦ καταγγέλ-
λοντας Χαναναίους, Φαρισαίους, Σαδδουκαίους. ἔχεις
3. καὶ σὺ Μωσέα, Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ, οἳ προκα-
τήγγειλαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου. ἔχει
ἐκεῖνος μεσαφέτας δαίμονας, Βὴλ καὶ Δαγὼν
4. καὶ Βαὰλ καὶ Χαμὼς, οἳ τὸν Ισραὴλ ἔβαλον
ἀπὸ σκελῶν, καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ἔρριψαν ἐν
τῇ ἐρήμῳ. ἔχεις καὶ σὺ θυρανοίκτας Παῦλον,
καὶ Σιλουανὸν, καὶ Τιμόθεον, καθὼς αὐτοί φα-
σιν, ὅτι θύρα ἡμῖν ἀνέῳγεν μεγάλη, καὶ ἐναρ-
γὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοὶ, οἳ καὶ ἐζήτησαν
ἵνα δοθῇ αὐτοῖς λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος
5. αὐτῶν. ἔχει ἐκεῖνος Φίλητον, Ιούδαν, Δήμαν καὶ
Ερμογένην, Υμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον τὸν χαλ-
κέα ὑποκρίσεως γέμοντας. ἔχεις καὶ σὺ θεω-

ρητοὺς

econtra vim hoſtium rectis habenis tendere. Deduxerũt enim in mare Dei equos aquas multas turbantes, & currus Pharaonis illius ſpiritalis euertentes, eiúſque copias rubri maris fluctibus obruentes. Habet autem currus Dei equitem vicinũ, & aſſeſſorem Angelũ, qui tetri illius hoſtis equites inſequitur, & tenebris inuoluit. Fiant, ait ille, viæ illorum tenebræ, & Pſal. 34.
lubricum, & Angelus Domini perſequens eos. Habes altera ex parte Chananæos, Phereſæos, Saducæos, largitiones Diaboli annuntiantes. Pharifæos.
Habes & tu Moſem, Samuelem, & Dauidem, qui iuſti aduentum prænunciarunt. Habet Diabolus à tergo editores Dæmonas, Bel, Dagon, Baal, & Chamos, qui ſupplantatũ populum Iſraël deturbarunt, & eorum membra in eremo diſiecerunt. Habes & tu qui tibi ianuam aperiant, Paulum, Syluanũ, & Timotheũ, ſicut & ipſi dicunt, oſtium nobis apertum 1.Cor.16.
eſt magnum & euidens, & aduerſarij multi, Ephef. 6.
qui & ipſi petierũt vt ſibi daretur ſermo in apertione oris. Habet hoſtis hominum Philetum, Iudam, Demam, Hermogenẽ, 1. Timot.1.
Hymenęum, & Alexandrum fabrum ærarium hypocriſi plenos. 1.Timot.4.
Habes & tu ſpe-

ῥιπτοὺς τὸν τῶν ἀγγέλων δῆμον, τὰ τῶν δικαίων
τάγματα ἄνωθεν καθορῶντα πῶς μὲν πάντες
τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον. εἷς ὁ
κατὰ τὴν ἀλήθειαν λαὸς τοῦ Χριστοῦ, εἷς ἐν Χρι-
στῷ βαπτισθεὶς, καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενος, καὶ μη-
6. κέτι Ἰουδαῖος μήτ' Ἕλλην, ἄρσεν καὶ θῆλυ, δοῦλος
ἢ ἐλεύθερος, Σκύθης, Ἄρειος, Εὐνόμιος, Μα-
κεδόνιος, ἀλλ' εἷς ἐν Χριστῷ. ἀξίως τοῦ θεοῦ τρέ-
χε, καὶ πολιτεύου λαὲ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θεωρείῳ τοῦ
παναγίου πνεύματος. μὴ τρεπέτω σε τὰ περιπ-
πικὰ κομβινεύματος, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ
περὶ κρίσεως κινδυνεύματα. εἰ βούλει κομβι-
νεύειν, καὶ διατείνεσθαι, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν
μᾶλλον ἐν τῷ θεωρήματι πνευματικῷ· ζεῦξον
7. κατὰ τῶν θηλυμανῶν ἵππων τοῦ διαβόλου τοὺς
εὐσεβεῖς σου λογισμοὺς ἀντιδιάταξαι κατ' ἰσχυ-
ρῶν μακροθυμίαν· κρείττων γὰρ, φησι, μακρό-
θυμος ἰσχυροῦ. κατὰ ἰουδαϊσμοῦ χριστιανισμὸν, καθ'
ἑλληνισμοῦ θεοσέβειαν, κατὰ πορνείας σωφροσύνην,
κατὰ πλεονεξίας ἐλεημοσύνην, κατὰ ψεύδους ἀλή-
θειαν, κατ' ὀργῆς πραότητα καὶ ἐπιείκειαν. πά-
λιν κατ' ὀξέων ζεῦξον καθυποτακτὰς, τουτέστι,

κατὰ

ctatorem Angelorum populum, omnésq; iustorum ordines intuentes, quomodo omnes decurrãt. Vnus autem est qui brauium accipit, vnus, inquam, reuera Christi populus, vnus ille Christi sanguine sacróque baptismate tinctus, qui Christum induit. Et iam non est Iudæus, neq; Græcus; non est seruus, neque liber; non est masculus, neque fœmina; non est Scytha, Arius, Eunomius, Macedonius: sed vnus est in Christo. Popule Dei, sic curre, sic age in circo sancti Spiritus, vt Deo digna sit tua decursio. Ne te prolusio paribus equis euertat, ne ante iudicium in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spiritali spectaculo. Iungito contra equos Diaboli furentes libidine, pias cogitationes: instruito te contra fortes patientia; melior est enim, (ait ille) patiens viro forti. Iunge contra robustos longanimitatem; contra Iudaismum, Christi fidem; cõtra Græcorum errores, Dei vnius cultum; contra ebrietatem ac proteruiam, iunge temperantiam; contra auaritiam, eleemosynam; contra mendacium, veritatem; contra iram, lenitatem, ac mansuetudinem. Rursum contra acriores impetus iunge eos

Galat. 3.

Prouer. 15.

8. κατὰ θυμοῦ καὶ λύπης προθυμίαν. πρόθυμος γὰρ, φησιν, ἀνὴρ καρδίας ἰατρός. * κατ' ὀξέων προθυμίαν, κατ' ἔχθρας φιλίαν, κατὰ μίσους ἀγάπην, κατὰ θλίψεως εὐχαριστίαν, καθ' ὑπερηφανίας ταπεινοφροσύνην, κατὰ πονηρίας ἀγαθοσύνην, καὶ κατὰ παντὸς ἅπαξ ἐναντίου πράγματος, τὴν ὀρθόδοξον καὶ σωτήριον πίστιν ἔχε. δεῖ δέ σε ἡνιοχοῦντα, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἔχειν ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ ναυσιασμῷ περιπεσὼν ἀκηδιάσῃς. ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενός, φησι, πάντος ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσι, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον. λάβε καὶ τὴν κασσίδα τοῦ σωτηρίου, καὶ τὸ φραγγέλλιον ἐν τῇ χειρί σου. ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ποιήσας ἐκ σχοινίου ἤλαβεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς τοῦ διαβόλου ἐμπόρους. στῆκε ἑδραίως ἐπὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα τοῦ εὐνούχου, ὦ Φίλιππε, τοῦ ἀπηλλαγμένου τῆς ἀκαθαρσίας πάσης. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα. ἀμετεωρίστως ἀτένιζε τὸν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ εὐαγγελίου διακονοῦντα μαμπάριον. μήτις με δόξῃ γελοιάζοντα λέγειν, οὐ ψεύδομαι. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαμπάριον πεπηγότος τοῦ σημάντορος ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων

* verba illa redundant, & delenda videntur.

9.

motus qui contrarios ſuperent; hoc eſt, cõtra iram & dolorem, animi æquitatem. Vir enim lenis cordis eſt medicus. Contra Prou. 14.
inimicitias, amicitiam; contra odium caritatem; contra afflictionem, gratiarum actionem; cõtra ſuperbiam, humilitatem; cõtra malitiam, bonitatem: & vt vno verbo dicam, contra omnia aduerſa, fidem orthodoxam & ſalutarem habe. Oportet autem aurigantem ſpiritus habere continentiam, vt ne in nauſeam incidens à labore deterrearis. Omnis enim qui in ago- 1. Cor. 9.
ne contendit, ait ille, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Accipe & galeam ſalutaris, & flagellum in manu tua, quod è ſparto Chriſtus Dominus cùm feciſſet, expulit è templo negotiatores Diaboli. Stato firmiter ſupra vas electionis, aſcende Philippe ſuper currum eunuchi ab immunditia omni liberati: inſcende currum animo minimè elato, oculos dirige in eum qui lectione euangelij mappam miniſtrat. Ne quis me putet per ludum hæc dicere, ſeriò dico, nec mẽtior. Vt enim in circo omnium oculi in mappam ſigno fixo recta feruntur, * cùm ij qui

* Accipiẽtiũ in eius iactu carcerũ apertionem.

μένων ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, οὐδὲν
ἧττον καὶ οἱ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεωρίαν εἰς
τὸ αὐτὸ ἀθροιζόμενοι, τοῦ διακόνου ἀνοίγειν μέλ-
10. λοντος τὸ τοῦ εὐαγγελίου τετράθυρον, πάντες αὐ-
τῷ ἀτενίζομεν ἡσυχίαν παρέχοντες, καὶ ἡνίκα
τοῦ δρόμου τῆς ἀναγνώσεως ἄρξηται, εὐθέως
διανιστάμεθα ἡμεῖς ἐπιφωνοῦντες· ἀλλὰ δόξα
σοι κύριε. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα, θήρευσον, ἀπο-
δρόμησον, κατάστηλον, ἔκβαλε, ἀπόστρεψον, πία-
σον (καὶ ποίησον) ἐκ τοῦ στόματος τὴν καλὴν ὁμο-
λογίαν, ἀποδρόμησον κατὰ τοῦ ἐναντίου. ὁ γὰρ πορευό-
μενος ἁπλῶς, πορεύεται πεποιθώς. κατάστηλον
αὐτὸν ὡς ὁ Δαβὶδ τὸν Γολιάθ, ἔκβαλλε αὐτὸν ὡς ὁ
Ελισσαῖος τὸν Γιεζὶ, πίασον αὐτὸν ὡς ὁ Ηλίας τὸν
11. Αχαὰβ ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουθαὶ, ἀπόστρε-
ψον αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυ-
θμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πρόσεχε σεαυτῷ.
προσέχετε γάρ, φησιν, ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυν-
θῶσιν ἡμῶν αἱ καρδίαι, ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. πάν-
τα βάστασον· ἀλλήλων γάρ, φησι, τὰ βάρη
βαστάζετε. ἄνοδα ἔχων (φυλάττου) μή ποτε
προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. μὴ ἀπο-
στρεφόμενος εἰς τὰ ὀπίσω, μνημονεύων τῆς γυναι-
κὸς Λώτ. μέσον ἔχε ὁδὸν δικαιοσύνης, μὴ ἐκ-

κλίνης

ſunt in conſilio editoris poteſtatem eius ſigni aperiendi ac promendi acceperint, itidem & qui in vnum eccleſiaſtici ſpectaculi cauſa conuenerunt, diacono iamiam 4. euangelij fores aperturo, omnes in ipſum intuemur ſilentium præbentes, & quando lectionis curriculum ingreſſus eſt, confeſtim exſurgimus & nos acclamantes, gloria tibi Domine. Aſcende in currũ, venare, excurrito, contrahito, iniicito, auertito, promito, mittito ex ore pulcram confeſſionem, excurrito in aduerſarium. qui enim ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Compeſcito eum ſicut Prou. 10. Dauid Goliath, eiicito eum vt Eliſæus Gieſi, premito eum ſicut Elias Achab in vinea Naboth, auerte eum in tenebras exteriores, vbi ſtridor & fletus dentium. Attende tibi. attendite enim, inquit, vobis ne quando grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate. Omnia ſufferto. Luc. 21. Alter alterius onera portate, ait. Gal. 6. Vias inuias caueto, ne offendas pedem tuum ad lapidem. Ne retro auertaris, ſed memento vxoris Loth. Mediam iuſtitiæ viam teneto, ne declines ad dexteram, aut læuam. Interius

κλίνης εἰς τὰ δεξιὰ, μηδ' εἰς ἀριστερά. ἔσωθεν ζήτει ἐκ τοῦ παραδείσου ἔσωθεν ζήτει. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, καταλαλιαὶ, βλασφημίαι, τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. μὴ συναναστρέφῃς αὐτῷ· εἰς ἁμαρτίαν σε καλεῖ. αὐτός σε κάμψει· καὶ γένου περὶ αὐτοῦ λέγων αὐτῷ, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ἔξω μεῖνον ὡς Ηλίας φεύγων τὴν Ιεσαβέλ. σπεῦδε εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, μή σε καταλάβῃ, ὡς οὐδὲ Αβεσαλὼν παῖδες τοὺς περὶ Ιωναθὰν καὶ Αχιμαὰς τοὺς ἱερεῖς τοῦ κυρίου φεύγοντας. μή σε πιάσει, ὡς οὐδὲ βασιλέως Ιεριχὼ παῖδες, τοὺς κατασκόπους· ἀλλ' εἰ δυνατὸν, ἀπάτησον αὐτὸν ὡς Ραὰβ τοὺς ἐρευνῶντας ἡ πόρνη. μή σε καθυποτάξῃ, ὡς οὐδὲ Φαραὼ τοὺς περὶ μωσέα, καὶ Ααρὼν. ἀλλὰ περίκαμψον αὐτὸν, ὡς οἱ μάγοι Ηρώδην. μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διατάκτην θεὸν, καὶ ἰατρὸν τὸν Χριστὸν. μηδὲν πτοηθῇς· ἔχεις γὰρ ἀλείπτην τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν τοῦ Σαμουῆλος μυστικῷ κέρατι χρίοντά σε τῷ μύρῳ. μηδὲ τὸ δίψος φοβηθῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπί σε τῆς ἀνα-

quære de paradiſo. Quære apud te quæ Dei ſunt. De corde enim exeunt malæ cogitationes, cædes, adulteria, furta, falſa teſtimonia, obloquutiones, blaſphemiæ, quæ hominem inquinãt. Ne cum Diabolo in currum vnà aſcenderis, quemadmodum nec Deus cum Iſraël aſcendit, quia duræ ceruicis fuit. Ne cum eo aſcenderis, ad peccatum te vocat. Ipſe te flectet, eius artem & inſidias anteuerte, dicens ipſi, retro diſcede à me Satana, quia non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Extra maneto, fugitóque hominum conſortium, vt Elias fugiẽs Ieſabel. Curre ad brauium cœleſtis vocationis. Non te cõprehendet, vt neque famuli Abſalom cõprehenderunt Ionatham, & Achimaas ſacerdotes Domini fugientes. non te Diabolus opprimet, vt neque regis Hiericho famuli exploratores Hebræos oppreſſerunt. Sed ſi fieri poteſt illudito Diabolo, ſicut Raab meretrix iis qui Hebræos ad cædem quærebant. Non te ſuperabit, vt neque Pharao Moſem & Aaron, ſed circumuenito eum ſicuti magi Herodem, & alia via diuerte. Ne in agone deficias. habes enim deſignatorem Deum, medicum Chriſtum. Ne deterrearis. habes enim vn-

ἀναπαύσεως τοῦ βαπτίσματος διὰ τῆς κολοκυύθης, ἵνα προερχόμενόν σοι, τοῦτ' ἔστι διὰ τῆς κηρυκείας τοῦ Ἰωνᾶ. ἀνάλαβέ σε· στρέψον τὸ ἅρμα τῆς τυραννίδος αὐτοῦ. βάλε αὐτὸν εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν ἐκεῖ. ψαλμικῶς ἀναβόησον, ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι κύριε, κύριε εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν καταπέμψας μονώτατος ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. ἆρον εἰς ὕψος ὁσίους χεῖρας πρὸς τὸν βασιλέα, λαβὼν βραβεῖον τῶν φοινίκων κατὰ τοὺς παῖδας, καὶ σείσας προσφώνησον αὐτῷ, ὅτι ἔπεσε Βὴλ, συνετρίβη Δαγών· χάρις δὲ τῷ θεῷ τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ταύτῃ τῇ νίκῃ καὶ τὸν παράδεισον οἷα λουτρὸν πάνδημον ἀνοῖξαι δυνηθήσῃ, ἔνθα πόταμοι τέσσαρες, ὕδωρ πολὺ, ὡς ἐν λουτρῷ ἐν τῷ ἀπὸ χλόης,
12. ὅπως καὶ σὺ εὐχαρῶς λέγῃς, εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐφ' ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις καυχώμενος λέγῃς, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνίζομαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπὸ-

τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι.

ctorem Spiritum sanctum, qui te Samuelis mystico vnguento deliniet. Neque sitim metueris, habes enim aquã super te quietis baptismi per cucurbitulam, vbi designatur sanctus ille fons, & tibi præit, Iona prædicante. Collige te. euerte currum tyrannidis eius, deiiciẽs eum in foueam quã ipse suffodit, deturbans eum in profundũ quod ibi est. Ex psalmo exclamato, De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi orationem meam. Deiice eum in profundum, deflectẽs solus ex eius exitio; tolle in altum manus puras ad regem, accipiens brauium palmarum, vt à pueris olim factum est: & quatiens adorato eum, quia Bel excidit, Dagon contritus est. Gratia Deo qui nobis victoriam dedit per Christum dominum nostrum. Hac victoria Paradisum, vt lauacrũ publicum, aperire poteris, vbi fluuij quatuor, aqua multa vt in lauacro, in loco pascuæ, vt & tu opportunè dicas; In loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam refectionis educauit Psa.22. me. & super hæc omnia dicas exsultans, Pulcrũ certamen certaui, cursum cõfeci, 2.Tim.4. fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitię in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæculorũ sæcula. Amen.

ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

1 *Subiiciam huic orationi aliquot animaduersiones, quæ faciunt ad rem. Vbi legitur* σφενδόνα *legendum puto* σφενδόνην, *nisi vulgarem ac plebeiam id temporis vocem fuisse* σφειδόνα *quis putet. Locus ille 4. Reg. 3. in 70. ita concipitur.* Πάτερ, πάτερ, ἅρμα ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ. *Ambrosius tamen l. de Naburha c. 15. sic recitat, Pater, pater, agitator Israel, & eques eius.*

2 Μυρεοπλάσιον *lego.*

3 *Fortè* φερεσταίους.

4 *Repono* ὑποσκεδῶντες, καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐρείψαι, *vel* ἀποσκελῶντες, *vel* ὑποσκελίζοντες.

5 *Fortè* φιλητὰς, *id est fautores.*

6 *Repono* Μακεδόνιος, *non* Μαργαφόνιος.

7 *Fortè* τὰ προΐππικὰ κομβινεύματα.

8 *Fortè* ἠπιοτάκτας, *id est motus eos qui lenitatem imperent.*

9 *Lego* ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι.

10 *Lego*, ἐκδεχομένων ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, *vel* ἐκδεχομένων τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα.

11 *Lego*, πίασον καὶ πιέσον ἐκ τοῦ στόματος.

12 Ὡς ἐν λύτρῳ, ἐν τόπῳ χλόης.

Hæc subnotabo. μίλιον locus Constantinopoli propter forū, ubi decursio circensium. μεσαφέτας editores, aut qui mittunt è carceribus. φίλητον, aut φιλητὰς fortè, id est fautores. κομβινεύειν pares & binos equos iungere interpretor, aut accipio de desultoribus in circo, qui ex equo in equum transiliebant, cum paribus equis currerent. διαλάττεσθαι, designari, in ordine quadrigariorum poni, instrui & comparari ad cursum. Hoc vicit Chrysostomus hac oratione, ut circenses prohibiti sint Dominicis diebus, festis Natalis, Epiphaniæ, Paschæ, Pentecostes. l. dominico. de spectacul. C. Theodos.

IVLII CÆSARIS BVLENGERI, DE CIRCO ROMANO, Ludísque Circensibus.

De origine Circensium, & nomine.

Cap. I.

Irci celebritas ea fuit, vt nullum eo splendidius, oculísve gratius spectaculum in Italia, Græcia, reliquóque Imperio Romano dari potuerit. Romæ quidem ab ipsis vrbis initijs magnâ hominum frequentiâ decursio Circensis habita est, quæ dicta fuisse equiria id temporis videntur. Ausonius in eclogis:

Nunc etiam veteres celebrantur equiria ludi:
Prima hæc Romanus nomina Circus habet.

Ea Marti sacra fuerũt, & tertio Kal. Martias celebrata sunt. Ouid. 2. Fast.

Iámque duæ restant noctes de mense secundo,
Mársque citos iunctis curribus vrget equos.
Ex vero positum permansit equiria nomen,
Quæ Deus in campo prospicit ipse suo.

Agitabantur enim in campo Martio; vel ſi aquis occupatus eſſet, in Cælio, authore Varrone l. 5. de lingua Latina. Equiriorũ, inquit, die currunt equi in campo Martio. Feſtus: Equiria ludi quos Romulus Marti inſtituit, per equorũ curſum, qui in campo Martio exercebantur; ſi quando aquæ Martium occuparint, in Martiali monte, qui eſt in Cælio, equiria fiũt: vnde & Martialis mons dictus eſt, quòd Martio campo aquis occupato, in ea Cælij montis parte, ludi equeſtres Marti ſacri fierent. Ouidius 3. Faſt.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus vrget aquis.
Qui tamen eiecta ſi fortè tenebitur vnda,
Cælius accipiet puluerulentus equos.

Altera quippe equiria pridie idus Martias agebantur. Sextus Ruffus, equiria in via circi Flaminij ponit, in parte campi Martij, non procul à villa publica, theatro Põpej & amphitheatro Tauri Statilij. Publius Victor Equiriorum locum eſſe vult ad campum Martium, & ſepta trigaria in 8. regione vrbis. Priora equiria fuere vt equitatus luſtraretur: altera, vt numerus integraretur, ſi licet augurari. Fuerunt eadem cum Cõſualibus, ſi ſpectas originem;

quanquam Conſualia Conſo, qui Neptunus putatur, equiria Marti ſacra erãt. Certè idem penè inſtitutum in vtriſque fuit: antiquiora tamen eſſe videntur Conſualia, quę ab Euandri comitibus agitata ſint, & ab Arcadibus petita, authore Dionyſio Halycar. equiria à Romulo inſtituta ad inſtar conſualium, quæ 20. Auguſti habita eſſe diſcimus ex veteri Kalendario Romano, cum equiria Februarij 26. agerentur, vt ibidem notatur. Sed de Conſualibus infra agemus. Hoc igitur fixum eſto, ludos circenſes olim equiria dictos. Circus ipſe à Græcis ἱππόδρομος, à Baſilio dicitur θέατρον ἱππηλασίας, id eſt, theatrum vbi agitantur equi, ςάδιον, & κάμπος, id eſt flexus. ſic ille in Gordio, cum darentur ludi curules: καὶ δούλους ἀνῆκαν δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἡνιόχων ἔτρεχον· πλῆρες δ᾽ ἦν ςάδιον, id eſt: dimiſerunt domini ſeruos, & pueri è ſcholis ad ſpectaculum aurigarum currebant: plenum autem erat ſtadium. Heſychius vocem campi Siculis propriam fuiſſe vult, à quibus Romani deinde mutuati ſint. Ait enim, κάμπος ἱππόδρομος σικελοῖς· κάμπειοι δρόμοι οὐκ εὐθεῖς καὶ ἁπλοῖ, ἀλλὰ καμπὰς ἔχοντες. Id eſt, campus hippodromus Siculis. Campici cur-

sus non recti & simplices, sed flexuosi. Ab hoc significatu non abhorret illud Chrysost. in orat. de Circo: οὐχ εὐρίπους, καὶ καμπτῶν κύκλους τρέχων. id est, non euripos, & flexuum orbes decurrens. Cedrinus & Zonaras, Circum vocant ἱππικὸν καὶ θέατρον ἱππηλασίας. Cedrinus κερκέσιον. Constantinopoli videtur dictum ἱπποδρόμιον, qua voce vtitur Chryso. de Circo. Himerius in fragmentis manu scriptis ἱπποδρόμιον semper vocat: quanquam vox Hippodromi significat interdũ iter quod vno die conficit eques, aut viam militarem, vt Hieronymus monet in c. 48. Genes. Sicuti vox ipsa δρόμου, non semper cursum, sed Tarentinis ὀρχήστραν διονυσιακοῦ θεάτρου significat, apud Hesychium. Dio apud Xiphilinum p. 156. Theatrum Venatorium pro circo accipere videtur his verbis. εἰς ἱππόδρομον καὶ θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον. Ausonius Olympico stadio Circi nomen attribuit. sic enim ille in Idylliis.

Primus Olympiacæ sacrauit festa Coronæ
Iuppiter, Argiui stadia ad longissima Circi.

Circus vnde dictus.

CAP. II.

CIrcense ludicrum in insula primum Tiberina datum est, nullo ad id certo constituto loco, sed ab altera parte Tiberis prometa erat, ab altera enses. Indicat Seruius in id Virgil. 3. Georg.

Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.

Olim, ait, in littore fluminis circenses agitabantur, in altero latere positis gladiis, vt ab vtraque parte esset ignauiæ præsens periculum. vnde & Circenses dicti sunt, qui exhibentur in circuitu ensibus positis. & in Æneid. 8.

Consessu caueæ, magnis Circensibus actis.

Vbi nunc, ait, metæ sunt, ibi olim gladij ponebantur. Cassiodorus l. 3. variarum cũ Seruio sentit, simúlque ortum Circẽsium, ac velut incunabula ponit. Primus, inquit, Ænomaüs apud Elidem circum instituit, qui à circuitu dictus est. Circenses quasi Circuenses, inter enses & flumina, locis virentibus agebantur. Isidorus l. 17. Etymol. vbi nunc metæ, ait, olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circuibant in littore, circa ripas fluminum currus agitantes.

Gladios in ordine, in ripæ littore ponebant, & erat artis equum circa pericula torquere. Alij Circum à Circe dici volũt. Tertul. lib. de ſpectaculis, quod ſpectaculum primùm à Circe habẽt, Soli patri ſuo editum, nẽpe vt curſum Solis, quem quadrigis ferri volunt, deſignaret. Eodem accedit Iſidorus, l.18.c.25. Græci verò, ait, à Circe filia Solis, quæ patri ſuo hoc genus certaminis inſtituit. Equidem Circenſes non ab enſibus qui circùm poſiti eſſent, ſed à Circo dictos autumo, vt à magna dea, μεγάλῃ σιᾷ, Megalenſes. Circum ipſum à circuitione metæ, quam circum ſeptenis orbibus ſeſe agebant quadrigarij. Nam & in genere veter. Grammatici ἀγῶνα τὸν κυκλοτερῆ καὶ γωνίαν οὐκ ἔχοντα τόπον, id eſt circularem locum angulis carentem interpretantur, & Circites Feſto dicuntur circuli ex ære facti, & Circites anni apud Varronem, & Circitores Vlpiano in Pandectis, tit. de inſtit. act. l. 5. Circitores circuitores, quibus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circumferẽdam & diſtrahendam: & Vegetio l. 3. c. 8. circuitores vigilias circuunt. Nunc militiæ factus eſt gradus. dicuntur circitores. Et Circanea auis Feſto dicitur miluius in or-

bem volans. Et Circare est Circuire in vet. gloss. & Circus dicitur Plauto palus, circa quem humo fixum se milites circumagebāt per lusum. In milite glorioso.

Iámne est ante ædes circus, vbi sunt ludi faciendi mihi?

Vbi malè Lambinus adlusum esse vult ad ludos circenses. Accipitur & pro circulo. Cicero in Arato.

Vidisti magnum candentem serpere circum.
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.

Capella l.8.

Quin etiam medios quos nectit culmina circos.

Haud scio an vetus illa in littoribus decursio expressa sit in nummis priscę notæ, in quibus facies altera equitem præfert equum ad cursum incitantem, secundum fluminis ripam, cum hac inscriptione, Decursio. Hoc scio, plures Romæ equitum decursiones, & peditum fuisse. In veteribus inscriptionibus pag. 35. ponitur decursio Tyberina, quæ & in priscis illis nūmis exprimitur.

De forma Circi.

CAP. III.

CIrcus longiori facie fuit, & in orbem ducta, quæ ab oui specie non longè

abesset, atque ad amphitheatri formam accederet: quare à Dionysio Halyc. l. 4. p. 142. ἀμφιθέατρον ἱππόδρομος vocatur, & à Virgil. l. 5. Æneid. ita describitur, vt spacium interceptum inter duos montes accuruos, aut geminum veluti theatrum esse putes. sic ille:

Gramineum in campum, quem vallibus vndique curuis
Cingebant syluæ, mediáque in parte theatri
Circus erat.

Geminum autem theatrum, quod & amphitheatrum dicitur, rotundum fuisse in oui speciem, nemo dubitat. Calpurnio canente,

Et geminis medium se mollibus alligat ouum.

Vnde & circum pro amphitheatri cauea posuit Acron in Horat. his verbis: Vadem gladiator stans ad crepidinem Circi sub circulo amphitheatri à populo petere, & impetrare solebat. nam & ipsum Theatrũ, ait Dio Chrysostomus in Euboico, est ad instar vallis cauum, non tamen vtrinque longum, sed media ex parte rotundum. τὸ δὲ θέατρόν ἐστιν ὥσπερ φάραγξ κοῖλον, πλὴν οὐ μακρὸν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ στρογγύλον ἐξ ἡμισείας. Vnde & Circum quasi circulum appellatum notat Corippus l. 1. & teretem

orbem lõgis amfractibus fecisse. eius verba sunt:

Ipse ingens Circus plenus ceu circulus anni,
Clauditur in teretem longis amfractibus orbẽ.

Apollonius l. 4. Argonaut. spatium illud vbi equi decurrerent, εὐρέα κύκλον ἀγῶνος vocat, id est, latum circulum certaminis. Sic ille, ὡς δ' ὅγ' ἀνὴρ θόον ἵππον ἐς εὐρέα κύκλον ἀγῶνος στέλλει.

Id est, vt autem cum vir celerem equum mittit in latum Circulum certaminis. Fuit igitur Circus longior quàm latior, vt ex Dionysio liquet, l. 4. κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων ὁ ταρκύνιος, τὸν μεταξὺ τοῦ αὐεντίνου καὶ τοῦ παλατίου κείμενον. μῆκος μὲν τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐστὶ σταδίων, εὖρος δὲ τεττάρων πλέθρων.

Id est, extruxit autem maximum Circum Tarquinius Priscus, qui medius est inter Auentinum & Palatium, longitudine trium cum semisse stadiorum, latitudine 4. iugerum. Facit à Dionysio Plinius, l. 36. qui Circo maximo longitudinem tribuit trium stadiorum, latitudinem vnius, cum ædificiis iugerum quaternûm, ad sedem 260. millium. Quare vt ædificia numeres, haud paulo tamen longior quàm latior Circus fuit. Longitudo enim fuit

pedum 1890.latitudo 960. tantùm,vt altera parte & 30. pedibus longior quàm latior fuerit. Stadium quippe 126. passus & pedes 630. iugerum 240. pedes in longum amplectitur, vt Plinius l. 1. c. 23. l. 18. c.3. Tria stadia cum dimidiato efficiũt bis mille ducentos quinque pedes : quatuor iugera,nongentos sexaginta pedes continent. Sed hic mihi nota, Plinium ædificiis tantùm iugera tribuere, Dionysium autem vni porticui 8. stadia : quod si verum est,latior fuit circus quàm longior. πλέθρον autem hic pro iugero Italico accepit Dionysius. Apud Græcos enim, Suida teste, πλέθρον vltra cẽtum pedes in longum non producitur, aut paulo plures,cùm sit ἕκτον τοῦ σταδίου μέρος, id est, sexta pars stadij.

De Circo maximo.

CAP. IIII.

ROmæ non vnus Circus fuit, sed plures. Circus maximus omnium primus & nobilissimus, Tarquinij Prisci opus, ait Dionys.l.4. situs erat inter Auentinum & Palatium colles, vbi Tarquinius 30.tribubus sedes diuisit, vt iam non stan-

tes, sed sedentes spectarent, ait Dionys. Circum maximum colli Auentino vicinum fuisse indicat Martial. l. 6. c. 64.

Quique videt propiùs magni certamina circi,
Laudat Auentinæ vicinus Sura Dianæ.

Tarquinius euripo Circum hunc circumcinxit, tres addidit porticus lapideas, cum subselliis & foris, sic vt ex tribus vna fieret in ambitu circi, quæ 150. hominum millia caperet: verba Dionysij alio loco ponamus. Liuius l. 1. foros appellat tabulata furcis iuncta 12. pedes alta, è quibus populus spectaret. eius verba sic habēt. Tunc primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, locus designatus est, loca diuisa patribus, equitibúsque: vbi spectacula sibi quisque facerēt, fori appellati: spectauere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. ludicrum fuit equi, pugilésque ex Hetruria maximè acciti solemnes: deinde annui mansere ludi, Romani Magníque variè appellati. Quo loco pugiles in Circo datos obseruabis, sicuti & Naumachias, & venationes, quod aliàs docebimus. Varro l. 4. de ling. lat. Circum maximum dictum esse ait, quòd circùm spectaculis ædificatus est, ibi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, &

equi currunt. Maximum verò quòd deorum maximo Vortumno facer est; aut quod in eo magni Circenses aguntur: aut quod potius duco, quia inter Circos maximus est, quare vocatur à Dionysio Halyc. μέγιστος τῶν ἱπποδρόμων. Is igitur à Tarquinio extructus, à Iulio Cæsare sic restitutus, vt Plinius totam ædificij eius fabricam ei ascribat. Sic enim l. 36. Circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium. Sueton. in Iulio c. 39. Iulius euripum Circo addidit in gyrum, & spatium circi ab vtraque parte produxit, opus id à Iulio restitutũ Augustus & Traianus auxerunt, ornarúntque. Cassiodorus l. 3. ep. 51. Sed mũdi dominus, ait, ad polentiam suam opus extollens, mirandam etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus, vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret, vbi magnarum rerum indicia clauderẽtur. sed vallem, Murtiam legendum, non Martiam, è Seruio manu scripto, cuius verba hæc sunt. Vallis vbi circenses editi sunt, ideo Murtia dicta est, quia quidam vicinum montem Murtim appellatum volunt. Idem est error apud Symmachum, l. 10. ca. 22. malo fremitum

Martiæ vallis. lege Murtiæ. Varro l. 4. de lingua Lat. Circum intimum vocat interiorem partem magni Circi ad Murtim, qui à murcis, id est figulis dicitur. eius rudera hodie visuntur in vinetis Tiberi assitis Romæ, vt notat Fabricius, qui malè Circum ad murum legit. Hîc mihi nota fuisse tres Circi maximi partes, circum primum, vbi primæ metæ; medium, vbi medianæ; intimũ, vbi metæ murtiæ: quanquam à probatissimis authoribus duæ tãtùm metæ ponuntur, primæ, & vltimæ, quòd eæ præcipuæ ac veluti palmares essent. Caligula quoque Circum maximum ornauit, & chrysocolla minióque strauit, aucthore Suet. Sed & opera Domitiani ad ornatum circi aliquid attulere, teste Sueton. in Domitiano, in hæc verba: item Flauiæ templũ gentis, & stadiũ, & odêũ, & naumachiam excitauit: è cuius postea lapide Maximus circus, deustis vtrimque lateribus, exstructus est. Nero nihil addidit, sed potius detraxit, authore Sueton. in Nerone, c. 25. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per velabrum forúmque palatium & Apollinẽ petiit, cum è ludis Græciæ victor, & ouans rediret. At verò Traianus immensum latus circi extruxit, visenda

ſenda ſedes, quę æquatis ſit plebis ac principis locis: ſi quidem per omne ſpatium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quàm propria quæ ſpectat. Locorum quinque millia adiecisti, ait Plinius in panegyr. ad Traian. Demum Heliogabalus columnas addidit auro inſignes, & pauimenta ipſa ſcobe auri & argenti ſtrauit, dolens quòd non poſſet & electri, teſte Lamprid. Plin. l. 36. ramentis lapidis candidi circus maximus ſterni ſolitus. Nero chryſocolla ſparſit arenam circi cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet. Caligula minio & chryſocolla, authore Suetonio. Videntur olim ſoli victores principes Circum augendi, & pomerij proferendi ius habuiſſe, quod de Iulio, Auguſto, Traiano, ſuprà oſtendimus. Pompa enim victorum in Circo facta, ludicrúmque Circenſe datum. Feſtus ſic exaudiendus cùm ait, dicitur auctum ſpatium circi, quod ſupra definitum modum victoriæ adiungitur.

De aliis Circis Romanis.
CAP. V.

CIrci primum authorem probatissimi scriptores Tarquinium faciunt, quidam à Romulo originem eius petunt. Cyprian. l. de spectaculis. Romulus Cōso quasi consilij deo ob rapiendas Sabinas Circenses primus consecrauit. Cassiodorus l. 3. variar. quod spectaculum postea Romulus in raptu Sabinarum, nec dum fundatis ædificiis ruraliter ostentauit Italiæ. Cedrinus à Romulo non modò ludicrum Circense datum, sed & Circum extructum, instructúmque docet, p. 121. ὁ ῥωμύλος κτίζει πρῶτον ἱππικὸν ἐν ῥώμῃ, ὃ κερκέσιον καλοῦσιν, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἡλίου. τυποῖ δὲ τὰς μὲν δώδεκα θύρας τοὺς δώδεκα οἴκους τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τὸ δὲ πέλμα τὴν γῆν πᾶσαν εἶναι, τὸν εὔριπον τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς γῆς μεσαζομένης, τὸν δὲ ἐπὶ τὰς θύρας καμπτὸν (καμπτῆρα legerem libēter, vt prima meta intelligatur) τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν. id est, Romulus condit primum Circum Romæ in honorem Solis. per 12. ostia, 12. domos Zodiaci designat, per spatium ipsum & solū vniuersam ter-

ram, per euripum mare quod terram mediam amplectitur: per metam quæ est ad ostia ortum, per eámque est in funda iuxtim vltimam metam, occasum. Xylander interpretatur καμπτὸν Flexum qui ad fores est, malè vt infra cognosces, cùm duas metas ortum occasúmq; designasse comperies. Facit à Cedrino Georgius monachus in Chronicis nondum editis. ἔκτισε δὲ ῥῶμος καὶ ἱππικὸν, θέλων διασκεδάσαι τὸ πλῆθος τοῦ δήμου τῶν ῥωμαίων, ὅτι στασιάζοντες ἐπήρχοντο αὐτῷ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἐπετέλεσε πρῶτος ἱπποδρομίαν ἐν ῥώμῃ, εἰς ἑορτὴν φασι τοῦ ἡλίου, καὶ εἰς τιμὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων. id est, condidit Romulus circum, volens dissipare multitudinem populi Romani, qui seditione orta in eum ferebatur, ob fratris necem, & dedit primus ludicrum equestre Romæ in festum Solis, & honorem 4. elementorum. Hoc meo animo vult Monachus, non circum à Romulo extructum, sed decursionem ad ripam Tiberis habitam, quę fortè in causa fuit cur Cedrinus & Monachus in errorem inducerētur. res enim Romanæ tum temporis adeo tenues fuerunt, vt ob equorum inopiam diuersis vsi sint animalibus ad cursum, vt Seruius 8.

Æneid. nedum ea magnificentia id temporis à Romulo circus extrui potuit. Primus igitur circus à Tarquinio exstructus est, maximus dictus. alter Flaminius appellatus, de quo Varro l.4. de ling. Latina: Circus, inquit, Flaminius dictus est, quòd ædificatus est circũ Flaminium campum, & qũòd ibi quoque ludis Tauricis equi circum metas currunt. in circo enim Flaminio taurici ludi facti Tarquinio regnãte, cùm grauis pestilentia in mulieres incidisset, fœtus infecti ex carnis putore taurorum immolatorum, ait Festus. ob id taurici ludi fiunt in circo Flaminio, ne intra muros euocentur dij manes. Sextus Ruffus in circo Flaminio ædem antiquã Apollinis cum colosso ponit, lauacrum Apollinis, stabula quatuor factionũ, sacellum Herculi magno custodi, porticum Philippi, ædem Vulcani, si non in ipso circo, certè non procul à circo. Herculis illius custodis meminit Ouid. in Fastis.

Altera pars circi custode sub Hercule tuta est.

Bellonæ ædes prope circum Flaminium, qui nomen inuenit à pratis Flaminijs, ait Liuius l. 1. Prata Flaminia olim dicta, circus Flaminius Apollinaris vocatus à vicino Apollinis templo, quod alijs magis

conſpicuum fuit in nona regione vrbis. Liuius lib. 3. in prata Flaminia vbi nunc ædes Apollinis eſt, circum iam tum Apollinarem vocabant. Plutar. in Romaicis, arbitratur circum hunc à Flaminio quodam appellatum, qui locum ad ædificium circi dederit, & reditus Circenſibus agendis aſſignarit. Διὰ τί τῶν ἱπποδρόμων εἷς Φλαμίνιος καλεῖται; ἢ ὅτι Φλαμινίου τινὸς τῶν παλαιῶν τῇ πόλει χώραν ἐπιδόντος, ἐχρῶντο ταῖς προσόδοις εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας; ἔτι δὲ περιόντων χρημάτων κατεσκεύασαν ὁδὸν, ἣν καὶ αὐτὴν Φλαμινίαν προσηγόρευσαν. id eſt, cur vnus è circis Flaminius dicitur? an quia cùm Flaminius vnus è priſcis illis locũ dediſſet, vtebantur eius reditibus ad curulia certamina? cùm autem adhuc ſupereſſent pecuniæ (circo & ludis peractis) ſtrauerũt viam, quę & ipſa Flaminia dicta eſt. Sed vt vnus aliquis è veteribus Flaminijs locum huic circo attribuerit, certè alius eſt, & recentior, qui viam Flaminiam ſtrauit, nempe Cn. Flaminius, qui per Hetruſcos Aretium viam Flaminiam duxit. Is Flaminius iterum conſul apud lacum Thraſymenum cum quindecim Romanorum millibus bello Punico ſecundo ab Hannibale cæſus eſt, cùm ex hoſtium

Gallorum (de quibus triumphauit) manubijs in censura anno vrbis 530. viam Flaminiam strauisset, vt Liuius & Festus docent. Atqui circi Flaminij nomen fuit pene sub primis consulibus, vt è l. 3. Liuij constat. Florus tamen l. 20. Epitom. à C. Flaminio censore exstructum, & appellatum esse vult. idque L. Veturio, & C. Lutatio Coss. si Cassiodor. fides. sic enim ille in Chronico. L. Veturio & C. Lutatio Coss. Circus factus, qui Flaminius. Martialis l. 12. eius circi meminit, in eóque vitri officinam fuisse ait.

Cùm tibi Niliacus portet crystalla cataplus,
Accipe de circo pocula Flaminio.
Nullũ sollicitant hæc, Flacce, toreumata furẽ;
Et nimium calidis non vitiantur aquis.

Erant ea vitra vilia, sed quæ calidis aquis, vt crystallina & gemmata non vitiarentur. de ijsdem loquitur paulo obscurius l. 14.

Non sumus audacis plebeia toreumata vitri,
Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.

Erant quasi cælata punctis coloratis, & crystallinis similia, quare toreumata vocantur. Collocatur hic circus à Sexto Ruffo, & P. Victore in regione vrbis nona. In prima regione circus Antonini Ca-

racallæ fuit, cũ obelisco. Dictus est hic circus prætorianus, quòd ibi cohortis Prætoriȩ statio fuerit, extra portã Capenam. Eius vestigia hodiéque extant ad S. Sebastiani in quinta. Circus Aureliani cum obelisco, in sexta. duo, alter ad portam Collinam, alter circus Florȩ vel Floralium in valle, inter collem hortulorum, & Quirinalem, de quo Ouid. 5. Fastor.

Circus in hunc exit, clamatáq; palma theatris,
Hoc quoque cum Circi munere carmen eat.

Sextus Ruffus, circum Floræ, templum Floræ, tẽplum Salutis, & Serapeum in eadem regione ponit, in nona regione circus Alexandri Seueri, eo in loco vbi nũc campus agonius. Sext. Ruffus domum & circum Alexandri Pij Imperatoris statuit in regione circi Flaminij, ad hortos & thermas Agrippæ. in regione vndecima Circus maximus, circus intimus, & circus Vaticanus, qui circus dicitur Neronis, in valle inter Ianiculum & Vaticanum. de Vaticano Sueton. in Claudio cap. 21. Circenses in Vaticano frequenter commissi. & Lampridius in Heliogabalo, quadrigas in Vaticano agitauit, dirutis sepulcris quæ obsistebant. Plin. l. 36. c. 11. Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caij & Ne-

ronis principum circo. Tacitus l.4. Clausúmque valle Vaticani ſpatium, in quo equos regeret haud promiſcuo ſpectaculo. Interdũ in hortis aut porticibus agitarunt equos, priuatis Circenſibus. Nam & priuati & publici Circẽſes fuere, vt Lampridius in Heliogab. Sidonius in Narbone, & Sueton. in Nerone c. 22. Sed & in Capitolio Circẽſes dati Latinarum ferijs, quibus victor abſynthium bibit. Plin. lib. 27. c. 7.

De Circis aliarum gentium.

CAP. VI.

CIrcenſis omnis ratio profecta eſt ab Olympia, de qua alio loco dicetur. eiúſque rei teſtem habeo Acronem, qui Circenſes Olympiæ ludos vocat, in id Horat.

Metáque feruidis euitata rotis. ----

Circenſes, inquit, agonici in honorem Iouis Olympij ſunt inuenti apud Elidem. Inde factiones quadrigariorum in circo, cui ſtudio totum pene terrarum orbem addictũ vel à primis Rom. Imperij exordijs comperimus. Anagniæ in Italia cir-

cum fuiſſe qui maritimus diceretur, indicat Liu. lib. 9. his verbis: Concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem maritimum vocant. in circo enim, vt & in theatro, propter loci amplitudinem conciones habebantur. Alexandriæ circum fuiſſe ſacræ literæ, 3. Machab. docent. Dio Chryſoſt. Alexandrinum Circum clamoſum, Rhodium quietum & bene moratum vocat. Athenis Circus ἐνεχελιδὼν dictus eſt ab Echelo conditore. Heſych. ἐνεχελιδὼν ὁ ἀθηναίων ἱππόδρομος, ἀπὸ τοῦ ἐχέλου ἥρωος. vide l. nemo. C. de ſpectaculis. Treueris in Gallia nobiles ab Imperatore poſt vrbis ſuæ excidium Circenſes poſtularunt, ait Saluian. lib. 6. de prouid. Antiochiæ circum fuiſſe docet Chryſoſt. Homil. 17. ad pop. Antioch. Duûmviri Edeſſæ ludos Circenſes edebant. l. Circenſium. c. de decurionib. Circus Gazæ Palęſtinæ fuit, authore Hieronymo in Hilar. item Alexandriæ, vt eſt apud Philoſtr. lib. 5. de Apollonij vita. & Hieroſolymis apud Ioſeph. lib. 15. antiquit. Cæſareæ Auguſtæ, lib. 16. denique in cęteris matricibus vrbibus. Quid attinet oratione ſingulas orbis partes peragrare, cum in veteribus vrbium ruinis

eius rei alta vestigia defixa hodieque visantur? Constantinopoli circus fuit, & quidem amplissimus, à Seuero Imperatore factus, authore Manasse in Politicis, vel vt Zozimus, à Constantino magno, qui templum Castoris & Pollucis in eo locauit, simulacráque eorum addidit. Verba Manassis hæc sunt de Seuero:

τοῦτον ἀκούω δείμασθαι λουτρὸν τὸ τοῦ ζευξίππου,
τὸ μέγα καὶ περίπυστον τῆς βυζαντίδος θαῦμα·
καὶ τοῦτο δὴ τὸ θέατρον τῆς ψυχαγωγίας
τὸ πόλεις ὅλας ἵκανον στέγειν, καὶ γυναρχίαν,
ἐν ᾧ πρὸς τέρψιν θέουσι ἁμιλλητῆρες ἵπποι.

Id est, Seuerum audio extruxisse balneas Zeuxippi, quod vnum est è magnis & celeberrimis Byzantij miraculis; extruxisse quoque hoc Theatrum oblectationis, quod integras vrbes earúmque familias, & ciues continere potest, in quo ad lætitiam currunt equi certatores. Ismenius fidem astruit Manassi, in suis fragmentis, ὁ ζεύξιππος τὸ λουτρὸν σευήρου καλεῖται, ὃ σὺν ἱπποδρομίῳ ἔκτισε. id est, Zeuxippus lauacrum Seueri Imper. dicitur, quod ædificauit cum circo. Suidas in Seuero. καὶ παρέχειν αὐτοῖς θεάτρου καὶ κυνηγίων στοὰς, καὶ ἱπποδρόμιον ᾠκοδόμησεν ἰκρίοις καὶ ἐμβόλοις διακοσμήσας· ἀγοράσας οἰκήματα καὶ κήπους ἀπό τινων ἀδελ-

φαδν ὀρφανῶν, καὶ τὰ παρακείμενα τῷ ἱπποδρομίῳ διακόψας δένδρα εἰς τὸ νῦν ὁρώμενον διεκόσμησε σχῆμα συζεύξας αὐτῷ, καὶ λετρὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ διὸς, ὅπερ ἐκαλεῖτο ζεύξιππον. Eius rei tantum fuit in ea vrbe studium, vt Circensium natales etiam ætate Tiberij Imperatoris (quod Cedrinus γενέθλιον ἱππικὸν vocat) celebrarētur. qua de re Himerius in suis fragmentis nondum editis, γενέθλια τῆς πόλεως, καὶ τοῦ μεγάλου ἱπποδρομίου ἅμα εἰς μνήμην αἰώνιον κωνσταντίνου πολλὰ καταθεῖσι χαρισαμένου. id est, natales vrbis & Circi maximi simul in memoriam æternam Constantini magni, qui magna, & multa in eum locum contulit, celebrabātur. Fuit is circus in 3. vrbis regione, duóque in eo obelisci, vt & in Circo Maximo Romæ; quorum alter in medio Hippodromo, pro meta fuit, vbi & colossus obelisco altior, à Constantino magno si nō exstructus, certè auctus & ornatus est. Is enim non modò tripodes Delphicos in Circo statuit, sed & tripodem illum nobilem, qui Mardonio victo à Græcis Apollini consecratus est, authore Zozimo. l. 2. Zozimus l. 2. p. 62. καὶ τὸν ἱππόδρομον, εἰς ἅπαν ἐξήσκησε κάλλος τὸ τῶν διοσκούρων ἱερὸν μέρος αὐτοῦ ποιησάμενος, ὧν καὶ τὸ δείκηλα μέ-

ἄχρι νῦν ἐστὶν ἐπὶ τῆς τοῦ ἱπποδρόμου στοᾶς ἐστῶτα ἰδεῖν, ἔστησε δὲ κατὰ τὸ τοῦ ἱπποδρόμου μέρος, καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος ἄγαλμα. Euſebius in vita Conſtantini, ait cum in Circo conſtituiſſe tripodem, circa quẽ ſerpens in ſpiras volueretur. De hoc loquutum arbitror Nazianzenum oratione in Arrianos p. 167. ἱππικὰ βασίλεια, καὶ κάλλη στοῶν, καὶ τὸ ἄπιστον τοῦτο ἔργον ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμὸς, καὶ ὁ λαμπρὸς στύλος οὑτοσὶ καὶ ἀπόβλεπτος. id eſt, Circus Imperatorius, & pulchritudines porticuum, & inauditum illud opus, fluuius ſubterraneus & aëreus, & illuſtris hæc columna, & ſpectanda circum numerat, & porticus in Circo, & euripum, quem ſub terra labi, & in aëre verſari ait, & obeliſcum. Fortè per fluuium illum ſubterraneum aliquem fluuium intelligit, qui per tubos & fiſtulas in vrbem induceretur, quaſique in aëre penderet. hic οὐδὲν ὁρίζω. Varia certè ornamenta fuere in circo Cõſtantinopolitano, ſtatuæ Imperatorum, ſimulacra plurima, quæ Roma deportanda curauerant. l. 4. Græc. epig.

πῶλον ὁμοῦ, καὶ ἄνακτα, καὶ ὀλλυμένην Βαβυλῶνα
χάλκος ἀπὸ σκύλων ἔπλασεν ἀσσυρίων.
ἔστι δ' ἰουστινιανός.

Id eſt, regem equo inſidentem, & Babylonem peremtam è ſpoliis Aſſyriorum æs formauit. eſt autem Iuſtinianus. In Circo enim Iulianus præfectus prætorio orientis, Iuſtiniani poſuit ſtatuam equeſtrem. aliam poſuit eidem equeſtrem Euſtathius, vt eodem loco notatur.

πῶλον ὑπὲρ νίκην στεφανηφόρον ἄλλην εὐστάθιος.

Nec enim duo illa epigrammata de eadẽ ſtatua accipio, cùm ſint diuerſi qui poſuerunt. Illum Euſtathium fuiſſe arbitror præfectum vrbi Conſtantinopol. ait enim:

σῆς ῥώμης γενέτης καὶ παῖς εὐστάθιος.

Tuæ Romæ pater & filius Euſtathius.

aut certè patrem & ſenatorem vocat. Fuit & Minerua ephippiis aureis inſidens, & Dracontæon, quod Arcadij vultus expreſſit. Vnde in hunc diem oracula non pauca referuntur, ait Himerius Chartularius. Supra Dracontæon Hyæna Antiochia miſſa, quæ prima Conſtantinopoli viſa eſt. Verba eius ſic habent: ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ εἴδωλα πολλὰ ἐκ τῆς ῥώμης ἥκοντα γεγόνασι. καθεζομένη γυνὴ ἐν σελλίῳ χαλκῷ ἀθήνη. τὸ δρακονταῖον Ἀρκαδίου μὲν ἐκτύπωμά ἐστι, ἔνθεν καὶ χρησμοὶ ἕως τῆς δεῦρο οὐκ ὀλίγοι γεγόνασι. ἄνωθεν τοῦ δρακονταίου ὕαινα ἀπ' Ἀντιοχείας Κωνσταντινουπόλει πρώτη ἐλή-

λύθεν. addit deinde, ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ Αναςάσιος μόναχος δι' ἀληθείας τρόπων ἀντιλέγων τῷ βασιλεῖ ἐκαύθη. id eſt, in circo Anaſtaſius monachus ob probitatem morum arguens Imperatorem, & contradicens ei viuus crematus eſt: in circo enim & Amphitheatro nocentes vrebantur. Zonaras tom. 3. p. 238. ἐν τῷ τῆς ἱππηλασίας θεάτρῳ καίονται, id eſt malefici Conſtantinopoli in theatro aurigationis comburuntur. Si antiquiora placent, l. 3. Machab. poſt epiſtolam Ptolemæi, elephantes in hippodromum Alexandriæ ad obterendos Iudæos inducũtur. Aliud apud Nicetam habes l. 1. Andronici. de amphitheatro exẽpla proſtãt vbique. Euſeb. l. 3. eccleſ. hiſt. καὶ περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ῥωμαιστὶ. id eſt; & circunductus in amphitheatro per orbem & ambitum, præeunte tabella in qua ſcriptum erat Latinis verbis. Ibidem ait, εἰς γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ παρεβλήθη. id eſt, in caniſtrum coniecta in amphitheatro, obiecta eſt tauro. Suidas clarè. ἐν τῷ κυνηγίῳ καλουμένῳ ἐρρίπτοντο οἱ βιοθάνατοι. ἦσαν δὲ τινες ἐκεῖ στῆλαι, καὶ ἀπελθὼν θεόδωρος ὁ ἀναγνώστης μεθ' ἱμερίου χαρτουλαρίου. id eſt, in amphitheatrum, vbi venationes dabantur,

malefici quibus vis animam extorquebat, coniiciebantur. Erant autem quædam ibidem columnæ, & abiens Theodorus lector cum Himerio chartulario. κυνήγιον autem circus est aut amphitheatrum, nam vtrobique venationes datæ. Illud notum ex Valerio Maximo de furcifero seruo per circum Domini iussu vapulante: cum Iuppiter respondit, præsultorem Circensi pompa sibi non placuisse. vnde priscum morem agnoscas, seruos cruciarios sub furca per circum traducendi. Suidas in Valentiniano, τὸν πραιπόσιτον ῥόδανον ἐν τῷ ἱππικῷ πυρὶ παραδίδωσι. Præpositum, inquit, Rhodanum in circo igne cremat. Sed in viam redeamus è diuerticulo. In circo erat simulacrum hominis galea capite tecto, reliquo corpore nudo, & inter geminos Britannos simulacrum id tegebatur. Asclepiodorus sub Anastasio, vidẽs simulacrum maius quod est in circo, manu vultum tegere, dixit, ô violentia, quia paupertas omnis humana, in vnam hominis prudentiam multatur. Fortè melius vertas, ab vna hominis prudentia damnum accipit. Verba Himerij pono. ἐν ἱππικῷ ἔστιν ἀνδρείκελον ἄγαλμα ἐπικεφάλαιον ἐπὶ κεφαλῇ περιέχον, γυμνόν τοι ὅλως, καὶ ἐν

τοῖς διδύμοις βρεττανοῖς ἐπικεκαλυμμένον. ἀσκληπιόδωρος ἐπ' ἀναστασίᾳ ἰδὼν τὸ ζώδιον τὸ μέγα, τὸ ἐν τῷ ἱππικῷ, τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου κατέχον, ἔφη, ὦ βία, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ἡ ἔνδεια εἰς μίαν ἀνθρώπου φρόνησιν ζημιωθεῖσα. Ad columnam, quæ tabula dicitur, Imperator excipiebat gentium exterarum principes, eáque erat argentea, vt Sozomenus ait, ἐν στήλῃ τῇ λεγομένῃ ταῦλα βασιλεὺς ἐδέχετο τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν δυνάστας. ἀργυρέα δέ τις ἦν, ὡς σωζόμενος ἔφη. verba ſunt Iſmenij. In circo in medio eius loci, qui ſeſſio dicitur, Diocletiani ſtatua eſt. ibidem & ſtatua eſt Dianæ, ad quam luctatores exercentur. ἐν ἱπποδρομίῳ ἀναμέσον τοῦ λεγομένου καθίσματος, ἡ τοῦ διοκλετιανοῦ στήλη. ἡ ἀρτέμιδος στήλη ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ἔνθα γυμνάζονται οἱ παλαίοντες. deinde ait Iſmenius, ἡ στήλη πρὸς τῷ ζευξίππῳ ἰουστινιανοῦ ἐστὶν, ἣ καθέδριται κράζοντος τοῦ πρασίνου μέρους, ἰουστινιανὸς καὶ κωνσταντῖνος νέοι ἀπόστολοι. id eſt, ſtatua ad Zeuxippum eſt Iuſtiniani, quæ poſita eſt clamante factione Praſina, Iuſtinianus & Conſtantinus noui Apoſtoli. Ex Iconio allatæ ſunt aliquot ſtatuæ, ſimúlque Iouis ſtatua, quæ in circo eſt. quatuor equulei aurei coloris, qui ſupra circum feruntur, ex Chio aſportati ſunt. ἐξ

εἰκονίου στῆλαι ἥκασι, καὶ ἡ τοῦ διὸς ἐν ἱπποδρομίῳ. (illud καὶ in manuſcripto deſideratur) τέσσαρα ἱππάρια χρυσόβαφα, τὰ φερόμενα ἄνωθεν τοῦ ἱππικοῦ ἥκασι. Memorabilem habet Himerius hiſtoriam, qua te fraudari nolo: nec enim contrita eſt, quæ fortè nõ aliàs audita noſtro ſæculo. Eudocia cùm Theodoſio nupſiſſet, fratres eius cum philoſophis Conſtantinopolim profecti, in circum deducti ſunt. Nomina Philoſophorum Cranus, Carus, Pelops, Apelles, Nerua, Syluanus, & Curuus. Theodoſius dixit Philoſophis Circum admirantibus, ſi miramini, philoſophia excidiſtis. Apelles reſpondit, non decet equos me mirari ob ſeſſorem, cùm ſciam certò fore vt equi in hominum tergo ſedeãt mutatis Olympijs. Nerua reſpondit, infauſtam Imperatrici literam video, literam cum literis concurrentem. Per βασιλίδα fortè Conſtantinopolim alijs vrbibus imperantem intelligit. Syluanus intuens quoddam animalis ad auſtrum ſimulacrum, in ſuperiori parte genua defeſſa & calloſa, Cameli inſtar, habens, ait, hoc animal indicio eſt fore, vt tempora quædam genuum robore priuata Conſtantinopolim occupent. Curuus populum ſpectans, dixit, ô

plebes, per quam publici, & carnifices abundant. Pelops terminos equorum aspiciens insit, cuius hoc est problema? respõdit Theodosius, Constantini. subdit Pelops: Is fuit aut philosophus parũ probatus, aut Imperator mẽdax. Videbat enim Pelops simulacrum quoddam animantis fœmineum, quadripertitis zodiaci literis inscriptum, aitque, ô quater finite, ex quo Constantinus, & innumeri proficiscentur! Cranus Atheniensium Philosophiæ sectæ procurator, ridens cachinnauit. Cui Theodosius, quæ causa est risus & cachinni tui? ait ille, ex magistratuum ac principis inopia plurimus mihi risus obortus est. Verba Græca expectas. εἰ θαυμάζετε, καταφιλοσοφήθητε. ὁ Ἀπέλλης ἔφη, μὴ θαυμάζειν ἐμὲ τοὺς ἵππους τῷ ἐπιβάτῃ, εἰδὼς ἀκριβῶς, ὅτι ἵπποι ἀνθρώπων ἐπιβάται γενήσονται, ἀλλασσομένων τῶν ὀλυμπίων. ὁ Νερύας ἔφη, κακὸν τῇ βασιλίδι στοιχεῖον ὁρῶ, τὸ στοιχεῖον τοῖς στοιχείοις συντρέχον. ὁ Ὑλβανὸς ἰδὼν τὸ πρὸς μεσημβρίαν ζώδιον, ἐς τὸ ἄνω τὸ γόνυ κάμνον (καμύλου lego) δῆμον κεκμηκότα ἔφη, χαμαὶ ἐπὶ τοῦτο ἀρόμενοι ἔσονται. ὁ Κύρβος τὸν δῆμον ἰδὼν, ὦ δῆμε, φησὶ, δι' ὧν δήμιοι περισσεύουσι. ὁ Πέλοψ τοὺς ὅρους τῶν ἵππων ὁρῶν εἶπε, τίνος τὸ πρόβλημα; τοῦ Κωνσταντίνου, Θεο-

δόσιος ἔφη. Πέλοψ δὲ, ἐκεῖνος ἢ φιλόσοφος ἄκυρος, ἢ βασιλεὺς οὐκ ἀληθής. ἑώρα γὰρ θηλύμορφόν τι ζώδιον ὁ φιλόσοφος, τετραμερέσι ζωδιακοῦ γράμμασι γεγραμμένον, καὶ εἶπε, ὦ τετραπέρατε ἐξ οὗ Κωνσταντῖνος καὶ ἀπέρατοι ἔσονται. ὁ Κᾶρος ἔφη, δυστυχῆ μοι τὰ πάντα φαίνεται, ὅτι εἰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα ἀληθεύουσι, ἵνα τί ἡ Κωνσταντίνου πόλις συνέστηκεν. id est, Carus ait, infausta mihi omnia videntur, quia si hę literæ vera canunt, vt quid Constantinopolis constituta est? Κράνος ὁ λογιστὴς Ἀθηνῶν φιλοσοφίας μειδιῶν ἐπεκωκιᾷ. (fortè ἐπεκώκυε) ὁ Θεοδόσιος εἶπε· τίς ἡ αἰτία; Κράνος δὲ ἀποεναρχία τὸ πλεῖον γέλω εἰσκώπτειν (lego ἀπ᾽ ἀναρχίας τὸ πλεῖον γέλωτος εἰς τὸ σκώπτειν) Νάρκισσος ὁ πραιπόσιτος δίδωσι ῥάπισμα, εἰπὼν, τῷ ἡλίῳ ὡς ἡλίῳ ἀποκρίνου, σκότος ὑπάρχων. τοῦ δὲ καὶ τὴν ἄλλην στρέψαντος, δίδωσιν ὁ νάρκισσος. Κράνος ἔφη, οὐ δὶς ἐλάλησα. id est, Narcissus præpositus infligit Crano alapam, dicens, Soli vt Soli responde, cum sis caligo. Cúmque Cranus alteram genam obuertisset, Narcissus iterum colaphum impingit. Cui Cranus, non bis loquutus sum. Conquestæ essent de me litteræ, si hoc antiquitatis monumentum domi clausum viris eruditis inuidissem. Interim ex his Himerij verbis disce, cir-

cum non modò ſtatuis & columnis ornatum fuiſſe, ſed eas ſtatuas, vt plurimum literis exaratas, quæ aliquid ſignificarent, & à magis, philoſophiſque poſitas, quibus vrbis fatum contineretur.

An ludi Circenſes iidem eſſent cum magnis Romanis, aut Cerealibus.

Cap. VII.

QVod Liuius ponit lib. I. ludos Circenſes à Tarquinio inſtitutos, Romanos & magnos eſſe dictos, non eſt ſine controuerſia. quanquam enim eò Virg. 8. Æneid. reſpexiſſe videtur, his verbis,

Nec procul hinc Romam, & captas ſine more Sabinas
Conſeſſu caueæ, magnis Circenſibus actis.

Et Ouid. Eleg. 23. amor.

Maxima iam vacuo prætor ſpectacula circo,
Quadriiuges æquo carcere miſit equos.

Seruius tamen 8. Æneid. refragatur, atque, Circenſes magni dicuntur, quantum ad paupertatem priſtinam. nam ob equorum inopiam, diuerſis tum vſi ſunt animalibus. Sabinæ quidem conſualibus, id eſt menſe Martio, raptæ ſunt. Errant autem

qui dicunt Circensibus Megaliacis, aut Romanis, qui fiunt ante Kal. Ianuarias. Hæc ille, meo iudicio, parum commodè, tum quia raptæ sunt Sabinæ mense Sextili, vt ex Dionysio patebit, & Plutarc. tum quia Consualia 18. Augusti aut 20. celebrabantur. Ludos autem Romanos Nonis Septembris plus minus habitos indicat Cic. 1. in Verrem, vt infra docebimus. Seruius falsus est ex suo æuo prisca sæcula metiens. Seruij enim ætate Kal. Ianuarijs à Coss. Circenses dabantur splendida pompa. Sidon. Ianus fortè suas bifrons Kalendas, anni tempora circinante Phœbo, sumẽdas referebat ad Curules. mos est Cæsaribus die bis vno, priuatos vocitant, parare ludos. tunc cœtus Iuuenum, sed aulicorum, Elei simulacra torua campi exercent spatiantibus quadrigis. quanquam ludicrum id ab Imperatoribus priuatim est datum, idque primùm, si Tacito fides lib. 15. Neronis Iuuenalibus. Sidonij tamen ætate consules publicum dabant, vt Cod. Theodosiano tit. 4. lib. 6. Melius Asconius 1. in Verrem his verbis; Romani ludi sub regibus instituti sunt, magnique appellati, quòd magnis impensis dati sunt. tunc enim primùm ludis im-

pensa sunt ducenta millia nummûm. Alij ideo magnos ludos dictos putant, quod Conso consiliorum secretorum Deo, id est Neptuno Larium regi, & rerum conditarum, & dijs magnis, id est Laribus vrbis Romę dati sunt, quibus ludis aiunt Sabinas raptas esse, vt videatur propter hoc dicere Virgilius,

Magnis Circensibus actis.

Nam magni & Circenses ijdem sunt. quo loco Asconius disertè vult magnos ludos & Circenses eosdem esse. Eutropius tamen in Breuiario, Romanos ludos, & magnos à Tarquinio institutos, theatricos esse vult. sic enim: θεάτρων δ' ἐνεστήσατο τέρψιν, ῥωμαίνην καλέσας τὴν θέαν, ἥτις ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τόδε τελεῖται, τὴν αὐτὴν ἔχουσα προσηγορείαν. vbi errorem esse animaduertis, nisi forte θέατρον ἱπποδρομίας intellexit. Non autem ijdem fuere Consualia & ludi magni à Tarquinio instituti, quæ diuersis tēporibus agerentur: sed magni ludi à Cōsualibus orti sunt, in quo lapsus est Asconius. In eo autem quod magnos & Circenses ludos eosdem esse censet, non planè mihi cum illo cōuenit. quāquam enim primi Circenses Romani & magni ludi vocati sunt, authore Liuio, lib. 1. Circen-

ſium tamen appellatio latiùs patet, & de ludis omnibus dicitur, qui in circo agerentur, ſiue illi Romani eſſent, ſiue Apollinares, ſiue Cereales: dicuntúrque magni Circenſes, vt Cereales Circenſes, Megaleſij Circenſes, Apollinares Circenſes. κατ' ἐξοχὴν tamen Circēſes accipi pro Romanis, & magnis non inficias iuerim, quòd Romani & magni ludi primi Circenſes fuerint. Hoc errore inductus Politianus, quòd à Tacito. aliíſque authorib⁹, eos ludos qui Cereri celebrātur, Circenſes appellari animaduerterat, Cereales ludos voluit eoſdem eſſe cum Circenſibus, ineptè. quanquam enim agebantur in circo, non tamen erant propriè Circenſes, & magni ludi. Ouid. lib. 4. Faſt.

Circus erit pompa celeber, numeróq; Deorum,
Primáque ventoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi, non eſt opus indice cauſæ,
Sponte deæ munus, promeritúmque patet.

Fiebant enim ludi Cereales, vt eſt in veteri Kal. pridie idus Aprilis, per dies 8. in circo, proximo poſt Circenſes die, vt & Ouidius ibidem notat. de Cerealibus Tacitus l. 15. tandem ſtatuta Circenſium ludorum die, qui Cereri celebrabantur, vtque Circenſium Cerealium ludicrum plu-

ribus equorum curſibus celebraretur, & certè Cereales ludi non erant Circenſes magni & Romani. quia tamen agebantur in circo, ſic erant Circenſes, vt Herodianus pro monſtro habitum dicat, quòd ludis Cerealibus hoplomachi & gladiatores dati eſſent. lib. 1. δήμητρι ὁπλομαχίας ἀντὶ ἱπποδρομίας ἀγωνιζομένους ἐπετέλεσεν Apollinaribus autem Circenſes datos indicat Dio p.253. ἐν τῇ ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες εἰς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον. id eſt, Circenſibus Apollinaribus viri equeſtris ordinis feras confecerunt. Certè Circenſes omnes fuere patricij, qui per patres; aut Plebeij, qui per plebem agerentur, ſtato die, menſe Nouembri. Fuere & nauales Circenſes, quibus in circo maximo, Euripo immiſſo naues metis appoſitis curſu præcipiti currebant.

An Circenſes, & magni fuerint ijdem cum Megaliacis, aut Megalenſibus.

CAP. VIII.

GOueanus eoſdem eſſe putat magnos ludos & Circenſes cum Megalenſibus, non tamen eoſdem cum Megaliacis;

licet in circo nonnunquam haberentur, authore Iuuenale,

Interea Megaliacæ ſpectacula mappæ
Idæum ſolenne colunt.

Quo argumento Megaliacos ludos eoſdem eſſe cum Romanis & Circenſibus vult Modius in Pandectis triumphalibus, tom. 1. lib. 3. cap. 18. Vtrumque parum ſcienter, meo iudicio, quòd Megalenſes A. D. nonas Aprilis, Romani & magni Circenſes A. D. nonas Septembris celebrarentur. Sed vrget Goueanus, aítque magnas ludos dici, quòd magnis Dijs ſunt inſtituti, ſicut & ludi Megalenſes, authore Donato, qui magnos Deos dici vult μεγαλησίους quaſi μεγάλους σιούς. Æoles enim σιοὺς θεοὺς vocant. Vnde Ariſtoteles, & Seruius lib. 6. Æneid. Sibyllam dictam volunt quaſi σιοῦ βουλήν. Magnos autem deos hic accipit Goueanus, non illos Samothracas, qui Dij potes & magni habentur; ſed deos maiorum gentium, quos 12. numerant. Multa hic ab homine docto peccantur. primùm quidem, quòd magnos deos eoſdē eſſe velit cum Dijs maiorum Gentium: deinde quòd magnos ludos faciat eoſdem cum Megalenſibus, non tamen eoſdem cum Megaliacis: cùm

tamen Megalenses & Megaliaci, ceu Megaleses ijdem sint. Melius Asconius 1. in Verrem deos magnos accipit Lares vrbis Romæ. Sic enim Virgil.

Cum patribus, populóque, Penatibus, & magnis dijs.

Varro, Penates, & dij magni iidem sunt. Nam & in basi scribitur, magnis diis. Ab his ludos magnos Asconius appellatos esse vult, quòd non tantùm Ioui, Iunoni, & Mineruæ, qui dij sunt maiorum gentium, sed etiã Laribus vrbis ludi magni & Romani sacri essent. Et quidem magnos ludos Ioui sacros fuisse ostendit Festus. Magnos, inquit, ludos Romanos vocãt quos in honorem Iouis agunt. Disertiùs Cic. 5. in Verrem: Mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciendos. Sueton. in Octauio, cap. 23. vouit & ludos magnos Ioui opt. max. Ludi igitur magni Ioui fiũt, Iunoni & Mineruæ; ludi Megalenses, seu Megaleses magnæ deûm Matri, quæ μεγάλη θεὰ vocatur. Ludi Romani à Tarquinio Prisco instituti sunt. Ludi Megalenses à Iunio Bruto. Ludi Romani pridie non. Septembris; ludi Megalenses A. D. nonas

Aprilis. Quæ singula grauissimis authoribus probanda sunt, vt omnis dubitatio tollatur. Ludos magnos Ioui fieri suprà ostendimus, Megalenses, magnæ deûm matri author est Varro l. 5. de ling. Lat. Megalesia, quòd Pessinunte Megalesium templum magnæ deæ. Cic. de Arusp. respons. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in palatio nostri maiores ante templum, in ipso Matris conspectu Megalensibus fieri, celebraríque voluerunt, quibus ludis primùm ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterum consul ille maior dedit. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, vt ex vltimis terris accersita, in hac vrbe consederint, qui vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipso, & appetita religio externa, & matris Magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt: tota deniq; hoc Ædile Megalesia seruorum fuerunt. Vbi Goueanus ineptè ait, Megalesia Megalensibus, id est ludis Romanis facta, & alia esse Megalesia à Megalensibus, cum è Varrone, Festo, Gellio, aliísque cõstet eadem esse, & voci Græcæ à Romanis literam n additam, vt Megalenses pro Megalesibus dicerentur. Iam verò ludos Ro-

manos à Tarquinio Prisco institutos satis ostensum est. Megalenses instituti sunt anno vrb. cond. IↃ. XLIX. M. Cornel. Cethego & P. Sempronio Tuditano coss. a.d. Non. Aprilis. Liu. l.29. in æde Victoriæ quæ est in palatio pertulere Deam pridie Non. Aprilis, isque dies festus fuit: populus frequens dona Deæ in palatium tulit, lectisterniúmque & ludi fuere, Megalesia appellati. Libro tamen 34. aliquot annis post, Megalesia facta docet his verbis: Megalesia ludos scenicos C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles curules primi fecerũt. Eosdem Ædiles iisdem ludis faciendis edit Pædianus in Cornelianam. lib. 36. Liuius factos primùm Megalenses à Iunio Bruto indicat his verbis: Per idem tempus ædes matris magnæ Ideæ dedicata est, tredecim annis postquam locata erat. Dedicauit eam M. Iunius Brutus, ludique ob dedicationẽ eius facti, quos primos scenicos fuisse Valerius Antias author est, Megalesia dictos. Appianus in Hannibaicis Megalesia instituta significat, quo tempore Pessinuntius lapis Romam è Phrygia translatus est. sic ille. Cum Scipio in Africam missus est ad Hãnibalem ex Italia retrahendum, γιγνομένων

ἐν ῥώμῃ σημείων ἐκ διὸς φοβερῶν, οἱ μὲν τὰ σιβύλλεια ἐπισκεπτόμενοι δέκα ἄνδρες ἔφασαν ἐξ οὐρανοῦ τ' εἰς πεσινοῦντα τῆς φρυγίας πεσεῖσθαι· τῶν δὲ τῶν ἡμερῶν, καὶ δεῖν αὐτὸ εἰς τὴν ῥώμην ἐνεχθῆναι. ἐκομίσθη δὲ τὸ βρέτας, καὶ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσι. id eſt, cùm Romæ ſigna, & prodigia ex æthere terribilia eſſent, decemviri conſuluerũt Sibyllæ libros, dixerúntque è cælo aliquid in Peſſinuntem Phrygiæ decidiſſe per hos dies, ídque Romam perferendum eſſe. & magnæ deæ ſimulacrum Romam delatum eſt, quam diem feſtam habent. Liuius l.29. Cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ædem matris magnę in palatio faciendam locarunt, Iunius Brutus dedicauit, Attilius & Libo ludos ſcenicos dederunt. De ludorum die quo agebantur, nimiũ quantum Megaleſia à ludis magnis abſint. Magnos enim pridie nonas Septembris habitos author Cicero 1. in Verrem. Nonne, inquit, ſunt hodie Kal. Sextiles? hora 9. conuenire cœpiſtis, hanc diem ne numerant quidem, decem dies ſunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. Ij ludi decem dies auferent, deinde Romani continuò conſequentur. Ita propè diebus 40. interpoſitis, tum denique ſe

responsuros aiunt. numerato à Kal. Sextilibus ad Septembris octauum diem, pene 40. dies fluxisse cõperies. à kal. enim Sextilibus ad ludos votiuos Pompeij numerat decem dies, ludi Pompeij decem diebus agentur. Iam 20. dies confecti sunt. adde alios 20. plus minus, ante quos respondere nefas erit, quòd ante eos dies ludi Romani confecti nõ erunt: vnde conijcio, ludos Romanos ætate Ciceronis duobus tantùm diebus actitatos esse. si enim, vt est in fastis veteribus, & postea celebrati sunt, nouem cõtinuos dies à pridie nonas Septembres vsque ad pridie idus acti essent, fluxissent circiter 45. dies, antequàm illi qui à Verre faciebant respondere tenerẽtur. Certè ludi Romani primùm vno die facti, deinde biduo, demum per nouẽ dies. Liu. l. 1. 30. ludi Romani scenici eo anno magnificè apparatéque facti ab Ædilibus curulibus, biduũ instaurati sunt. l. 29. ludi Romani ter, plebeij septies instaurati. l. 33. ludi Romani in Circo scenáque ter instaurati, plebeij septies. Megalesia verò pridie nonas Aprilis agebantur, vt est apud Ouid. l. 4. fasto. tertio die post ortum Pleïadum & Veneris vorticordiæ festum.

Ter sine perpetuo cælum versetur in axe,
Ter iungat Titan, térque resoluat equos.
Protinus inflexo Berecinthia tibia cornu
Flabit, & Idææ festa parentis erunt.
Scena sonat, ludique vocãt, spectate Quirites.

Vnde locus restituendus apud Liu. l. 29. in ædem Victoriæ, quæ est in palatio, pertulere deã pridie nonas Aprilis, (malè enim legitur idus) isque dies festus fuit. Populus frequens dona deæ in Palatium tulit, lectisterniúmque & ludi fuere, Megalesia appellata. Fiebant per nouem dies, à pridie nonas Aprilis ad 5. idus. Ælius enim Spartianus 3. idus Aprilis ipsis Megalensibus interemtum Caracallam narrat. Herodian. l. 1. veris initio, solemniq; die põpam matri deûm Romani celebrant. Adde quòd ludi Romani propriè Circenses fuerunt, quanquam & gymnicos interdũ fuisse Liuius ait. l. 1. & scenicos l. 31. Megalesia verò propriè scenica, vt Ouid. suprà.

Scena sonat, ludique vocant.

Festus: Romani ab initio nulla vsi artificũ opera, sed vbi primùm ludos facere cœperunt, tunc acciti artifices ab Hetruscis ciuitatibus. Primi fuere Romani ludi. alij ponunt primos Megalenses: quidam populares, id est plebeios Cereris. Vides

alios dici Megalenſes à Romanis. Circenſes igitur ludi non modò primi fuere, ſed & ſoli ad illud vſque tempus quo graſſante peſte Scenicos ludos medicinæ cauſa aduocarunt. Liui. l. 7. Scenici ludi ob peſtem dati ſunt, ante eos Circi tantùm ſpectaculum fuit. vnde coniicere eſt Antiam malè ſentire, qui Megalenſes primos Romæ Scenicos ludos eſſe voluerit, cū multis ante annis ætate Furij Camilli ludionibus ex Hetruria accitis, ſcenici dati ſint, ſed inconditè & ſine carmine vllo; ait Liuius. Quæret aliquis, an alij ſint ludi plebei à Romanis magnis. De plebeiis Aſconius 2. in Verrem: 40. diebus ludi votiui Romani, & plebeij Victoriæ. & Liuius, l. 29. l. 33. Valer. l. 1. c. 7. pompa per Circum Flaminium circenſibus plebeiis traducebatur. Britannicus in 3. Iuuenal. eoſdem eſſe vult ludos plebeios, & Romanos. parum commodè, quòd Romani qui patricij fuerunt, in Circo maximo; plebeij in Circo Flaminio agerentur, vt Valer. & Romani pridie nonas Sept. Plebeij ad 13. kal. Nouembris per triduum, vt teſtantur veteres faſti. Aſconius 1. in Verrem, plebeios vult inſtitutos exactis regibus pro libertate plebis, aut pro reconciliatione in monte

Auen-

Auentino. Ludis Romanis Attilij Serrani & Scribonij Libonis ædilium senatus primùm à populo secretus spectauit, ait Liu. l.5. decadis 4. Cicero, Megalensibus P. Africano authore, vt supra posuim⁹. Ludi Romani sæpe vouebātur, vt Cic. de Pompeio ponit, & Liu. l. 22. magni ludi voti æris 333. millibus triente. Iis ludis congiaria populo interdum data. Liuius l. 29.

Quibus Diis sacer Circus fuerit.

Cap. IX.

LVdi omnes publici cauea & Circo fuere diuisi, vel vt Pollux l.3. theatro & palæstra. pulcrè Cicero l. 2. de legibus. Iam ludi publici, quoniam sunt cauea circóque diuisi, sint corporum certationes, cursu & pugilatione, luctatione, curriculisque equorum vsque ad certam victoriam Circo constitutæ. In Circo naumachiæ, venationes, equorum & curruum agitationes editæ sunt, qui omnes ludi & à Diis profecti, & in Deorum honorem instituti sunt: nonnulli funeribus adhibiti. Tertul. lib. de spectaculis, eruditè, vt omnia, ludos enumerans, qui Romæ solēnes,

primo loco Liberalia ponit, deinde Consualia, quæ Romulus Cõso dicauit in raptu Sabinarum: tum verò Equiria Marti. reliqui ludorum, inquit, de natalibus & solemnitatibus Regum, & publicis prosperitatibus, & municipalibus fastis, superstitionis caussa originẽ habent: inter quos etiam priuatorũ memoriæ legatariæ editiones parentant. Olim ludi bifariam censebantur, sacri & funebres, id est Diis nationum & mortuis. de Diis autem quibus ludi sacri sunt, non inter omnes conuenit. Arnobius lib. 3. aduersus gentes, Mercurium in palæstris coli & honorari, vt Mineruam in gymnasiis, Neptunum in Circis, Martem in arenis. Tertullianus l. de spectaculis c. 9. Sed & Gymnicas artes Castorum, & Herculum, & Mercuriorum disciplina prodiderunt. Cyprianus l. de spectaculis, Deos aut funera ludos genuisse docet his verbis. Quod spectaculum sine idolo? quis ludus sine sacrificio? quod certamen non consecratũ mortuis? Græca illa certamina vel in cantibus, vel in fidibus, vel in vocibus, vel in viribus, præsides suos habent varia dæmonia. & quicquid est aliud quod spectantium aut oculos mouet, aut delinit aures, si cum origi-

ne ſua, aut inſtitutione quæratur, cauſſam præfert aut idolum, aut dæmonium, aut mortuum. Certè ſacra certamina mortuis dicata. Auſonius eclog.

Tantalidæ Pelopi mœſtũ dicat Elis honorem.

in Pythiæ carmine, ante Herculẽ Pelops Oenomao inſtituit ludos, & præmia, tertius Hercules feſtum celebrauit & agonem Pelopi.

— Θῆκε δ' ἔπειθ' ἑορτὴν, καὶ ἔπαθλα θανόντι
Οἰνομάῳ, τρίτατος δ' ἐπὶ τοῖς παῖς ἀμφιτρύωνος
Ἡρακλῆς ἐτέλεσσε ἑορτὴν καὶ ἀγῶν' ἐπιμήτορι
Ταντάλιδῃ πέλοπι.

Sed omnium pulcherrimè Lactantius l. 6. c. 20. Ludorum, ait, celebrationes deorũ feſta ſunt. ſiquidem ob natales eorum, vel templorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. & primitus quidem venationes, & quæ vocantur munera Saturno attributa ſunt, ludi ſcenici Libero, Circẽſes Neptuno. Paulatim & cæteris dijs idem honor tribui cœpit, ſingulique ludi numinibus eorum conſecrati. Iſidor. l. 18. c. 24. ludi Circẽſes ſacrorum cauſa ac deorum gentilium celebrationibus inſtituti ſunt. Cõfeſsũ eſt apud omnes, ipſis vrbis initiis Romulum Conſo certamẽ equorum in-

ſtituiſſe. cuius rei origo ab Euandri comitibus profecta eſt, Dionyſio teſte l. 1. ἀπέδειξαν δὲ καὶ ποσειδῶνι τέμενος ἱππίῳ, καὶ τὴν ἑορτὴν ἱπποκράτεια μὲν παρ᾽ ἀρκάδων, κωνσουάλια δὲ ὑπὸ ῥωμαίων λεγόμενα κατεστήσαντο· ἐν ᾗ παρὰ ῥωμαίοις ἐξ ἔθους ἐλινύουσιν ἔργων ἵπποι καὶ ὄρεις, καὶ στέφονται τὰς κεφαλὰς ἄνθεσι. Id eſt, deſignarunt autem fanum Neptuno equeſtri, & feſtum Hippocratea dictũ Arcadibus, Conſualia Romanis, inſtituerunt, in quo Romæ de more feriãtur equi ab opere & iumenta, & coronantur capita floribus. Pluthar. in Romaic. c. 45. Conſualibus, inquit, καὶ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ὄνους στεφανοῦσι, καὶ σχολάζειν ἐῶσι. Varro. l. 5. de ling. Lat. Conſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo ad aram eius à ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Conſum Liuius Neptunum facit, l. 1. Romulus, inquit, ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolemnes, Conſualia vocat. v. gloſſæ Conſum filium Iſidis ponunt. ſic enim, κῶνσος υἱὸς ἴσιδος, nempe Harpocrates filius Iſidis poſthumus, qui & Sigalion, vt Plutar. in Iſide. Auſonius epiſt. 68. filium Saturni Neptunum,

Cæneæ conuertit proles Saturnia Conſus.

Quibuſdam videtur Cõſus vel Coſſus ab adſtãdo, quia terræ adſtat, quomodo eum γαιήοχον vocant, ſicuti & aſſæ ἀναγέτειραι dicuntur, quia aſſunt obſtetrices & nutrices, authore Nonio. vel certè à condo ſeu cõſo, vt Tertullianus notat. Attius in Bruto apud Varron. l. 4. de lingua Lat. qui recte conſat, (id eſt conſulit, à Deo Conſo conſiliorum præſide) conſul fuat. vnde & Ops conſiua, & Dij conſentes qui Conſo adſunt. hic igitur Cõſus eſt Harpocrates, de quo Varro ibidem. Harpocrates digito qui ſignificat, ſt. Auſon. ep. 25.

Aut tua Sigalion Aegyptius oſcula ſignet.

pingebatur enim digito ad os admoto, quæ nota ſilentij. Cic. l. 8. familiar. cum manum ad os appoſuit. De cauſa Conſualium & origine Pluth. in Romulo rem ita exponit. διεδόθη λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ὡς θεοῦ τινος ἀνευρήκοι βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον. ὠνόμαζον δὲ τὸν θεὸν κῶνσον, εἴτε βουλαῖον ὄντα, εἴτε ἵππιον ποσειδῶ. καὶ γὰρ ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῶν ἱπποδρόμων ἐστὶν ἀφανὴς τὸν ἄλλον χρόνον· ἐν δὲ τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι ἀνακαλυπτόμενος. οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλεύματος ἀπορρήτου καὶ ἀφανοῦς ὄντος, ὑπόγειον οὐκ ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι. ἐτολμήθη μὲν οὖν ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν

τοῦ τότε σεξτιλίου μηνὸς, αὐγούστου δὲ νῦν, ἐν ᾗ τῶν κωνσαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. id est, ſparſus eſt rumor, à Romulo primũ profectus, quòd aram quandam ſub terra latentem ipſe reperiſſet. Vocabant eum deum Conſum, vel vt conſiliorum præſidẽ, vel equeſtrem Neptunum. etenim hodiéque ara reliquo tempore in Circo maximo defoſſa latet, cùm ludicrum in Circo datur, in lucẽ exit. Alij cenſent quia tectum conſilium fuerit, ſubterraneam non immeritò arã fuiſſe. Res geſta eſt octauo circiter & decimo die Sextilis, qui nunc Auguſtus eſt, quo tẽpore hodiéque Conſualia celebrantur. Ea igitur ara per Conſualia refodiebatur, vt ad eam fierẽt ſacra ludorum. Varro l. 5. de ling. Lat. Cõſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in circo ad aram eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, id eſt ſacra ludorum cum decurſione equeſtri. Tertul. Sacrificãt apud eam non. Iulij ſacerdotes publici. 15. kal. Septemb. ita enim legendum, non 12. quia 18. Auguſti dies. Plutarchus Dionyſij authoritate ductus videtur, qui libro 2. hæc habet, τὴν δὲ τότε τῷ ῥωμύλῳ καθιερωθεῖσαν ἑορτὴν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἄγοντες ῥωμαῖοι διετέλουν κωνσουάλια καλοῦντες, ἐν ᾗ βωμός τε ὑπόγειος ἱδρυμένος παρὰ

τῷ μεγίστῳ τῶν ἱπποδρόμων περισκαφείσης τῆς γῆς, θυσίαις τε καὶ ὑπερπύροις ἀπαρχαῖς γεραίρεται, καὶ δρόμος ἵππων ζευκτῶν τε καὶ ἀζεύκτων ἐπιτελεῖται. κῶνσον ποσειδῶνα σεισίχθονά φασιν εἶναι. ὑπόγειος βωμός ἐστιν, ὅτι τὴν γῆν ὁ θεὸς οὗτος ἔχει. Celebritatem, inquit, à Romulo id temporis conſecratam vſque huc Romani peragunt, & Conſualia vocant, in qua ſubterranea ara in Maximo Circo foſſa humo ſacrificiis & libamentis ad ignem adhibitis colitur, & curſus equis ſubiugis & iniugis perficitur. Conſum volunt eſſe Neptunum terræ concuſſorem. Sub terra latet ara, quia deus hic terram poſſidet. Cyprian. ep. 103. de ſpectaculis. Romulus Conſo quaſi conſilij Deo Circenſes, reliqui dum vrbem fames occupaſſet, ad aduocationẽ populi acquiſiti. ſic ludi ſcenici & Cereri & Libero dicati. Cõſualibus igitur non ita: equi aſinique feriabantur, vt quadrigariorum curſus & ſingulatorum non eſſet, quod & ex Varrone ſuprà poſuimus. Cyprian. de Idolor. vanit. accedit ad Plutarchum, & Conſum à conſilio dictum autumat, his verbis: Conſus, quem deum fraudis velut conſiliorum deum Romulus coli voluit. Putem equidem Conſum, quia reconditus ac humo oper-

tus esset, appellatum: more tamen Græcorum, Neptuno Circenses attributos, cui nusquam gentium ara subterranea. Dionysius author. ποσειδῶνι γὰρ ἀφανὴ βωμὸν οὐδαμόθι γῆς, οὔθ' ὑφ' ἑλλήνων, οὔθ' ὑπὸ βαρβάρων καθιδρῦσθαι. Consentit Dionysius cum Plutarcho vt Consualia 18. Augusti acta sint. ait enim, ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ σεξτιλίου ἐγένετο, ἐν ᾗ τὴν τῶν κωνσουαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. Id est, raptus factus est 18. die Augusti, qua Consualia celebrantur, in veteri kalendario Consualia 20, Augusti statuuntur. Mendose. Seruius in 8. Virgilij vult Consualibus, id est Mēse Martio, Sabinas raptas. Melius subiunxit: Consus, Cōsiliorum deus, qui ideo templū sub tecto in Circo habet, vt ostendatur tectum consilium esse debere. Iste Consus & eques Neptunus dicitur. Tertullianus l. de spectaculis, Cōso consiliorum deo in raptu Sabinarū factum est, cui ara in Circo defossa est ad primas metas sub terra, cum inscriptione eiusmodi; Cōsus consilio, Mars duello, Lares comitio potentes. Sacrificant apud eam nonis Iunij sacerdotes publici, 2. kal. Septembris flamen Quirinalis & virgines. Hic mihi nota, alia fuisse Neptunalia, quæ celebra-

bantur Mense Iulio ποσειδῶνος σεισίχθονος, alia Consualia Neptuno equestri, quem ἵππιον Arcades vocant, vt est apud Pausan. Pindarus pyth. o. 2. ὀρσοτρίαιναν, εὐρυβίαν καλέων θεὸν, ὅταν ἅρματα κα ζευγνύῃ σθένος ἵππειον. Circus porro non modo Conso seu Neptuno, sed & Soli, Castori, Polluci, Pollentiæ, pluribúsq; alijs sacer est. Isidor. l. 18. Neptuno equestri, Castori & Polluci, sed & Ioui & Marti equi Circensibus quidam consecrantur, & maximo deorum Vortumno, vt ex Varrone suprà subdit Isidorus. Circus Soli sacer, cuius ædes in medio spatio, & effigies de fastigio ædis emicat. non putarunt sub tecto cõsecrandum quem in aperto habent. Isidorus è Tertul. hæc exscripsit. hinc fortè est quòd Nero destinauerat qui Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare existimaretur. Vitruuius l. 1. Ioui, fulguri, Cælo, Soli, Lunæ templa sub diuo & in ὑπαίθρῳ fieri oportet. vnde & ludis Apollinaribus qui Soli tribuuntur, Circenses dantur. Aristides Author. παραγγέλλει μοι τὶς ἑορτὴν τοῦ ἀπόλλωνος εἶναι ἀπολλώνια, ἐν ᾗ τὴν ἱπποδρομίαν ῥωμαῖοι ποιοῦσι. id est, aliquis mihi denuntiat Apollonia esse, qua die Romani Circense ludicrum præbent. Veteres pe-

ne omnes Neptuno, & Soli Circum tribuunt. De Neptuno Saluianus l.8. colitur Minerua in Gymnasiis, Venus in Theatris, Neptunus in Circis, Mars in Arenis, Mercurius in palæstris. de Sole qui eius annuũ cursum, quadripertitámque temporum varietatem hoc spectaculo designari asseuerant. Corip. l.1. Iustin.

Solis honore noui, grati spectacula Circi
Antiqui sanxere patres, qui quattuor esse
Solis equos quadam rerum ratione putabant,
Tempora continui signantes quattuor anni;
In quorum specie, signis, numerisq;, modisque,
Aurigas totidem, totidem posuere colores.

Cùm enim circus imaginem quandam & anni & Cœli præ se ferret, solémque ducem ac moderatorem Cælestium orbium esse veteres existimarent, ei spectaculum id dicarunt. Vetus poëta;

Circus imago poli formam cui docta vetustas
Condidit, & numeros limitis ætherei.
Namque duodenos ostendunt ostia menses,
Quæq; meat cursim aureus astra iubar.

Nonnulli legunt, duo de annigenas. viderint quàm probè. Lego duodenos. Ad formam Olympiæ circum Romanum factum vel ex eo deprehendas, quòd in medio fuere Neptuni, Iunonisq; equestrium

aræ. ad Columnam autem quæ pro meta fuit, DIOSCURORŨ, ad carceres MARTIS & Palladis equestrium. Pausan. in Eliacis p. 162. ὀλυμπίᾳ ἐν ἵππων ἀφέσει ἐν μὲν τῷ ὑπαίθρῳ τῆς ἀφέσεως κατὰ μέσον που μάλιστα ποσειδῶνος, ἱππίου καὶ ἥρας εἰσὶν ἱππίας βωμοὶ, πρὸς δὲ τῷ κίονι διοσκούρων, τῆς δὲ πρὸς τὸν ἔμβολον καλούμενον] εἰσόδου, τῇ μὲν ἄρεως ἱππίου, τῆς δ' ἀθηνᾶς ἱππίας βωμός. quinetiam vt in Olympia Mineruæ currus fuit, item & Romæ: Dio. p. 285. ὁ τῆς ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν συνετρίβη. id est, Currus Mineruæ rediens ę quadam decursione Circensi, ad Capitolium fractus est. Idem Iouis currum ponit, vt & in Olympia, qui fractus inauspicatus habitus est. p. 285. Dio. ὅτε ὄχος τοῦ διὸς ἐν τῇ τῶν ῥωμαίων ἱπποδρομίᾳ συνετρίβη. In circo fuit & Pollentiæ deæ signum, id est Potentię, in quod malus instabilis ventorum vi decidit, ait Liuius lib. 3. Fuerunt & oua Castoris, & Delphini Neptuni, & columnæ Sessiæ, Messiæ, Tutilinæ, tres aræ Deorum Samothracum, obeliscus Soli, euripus matri Deûm, Murciæ Veneri metæ. Tertul. l. de spectac. & P. Victor ædem Murciæ non procul ab æde Consi ponit. Varia denique farrago Deorũ in circum

venit. Nam & ad metas ara Larium, ara potẽtium ac valentiorum Deorum fuit. Ædes item Cereris & Proserpinæ, templum Herculis apud P. Victorem, ædes Liberi & Liberæ, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις, ait Dionys. Halycarnas. lib. 6. id est: quę est in fine circi maximi super ipsos sita carceres. Festus ponit & ædem Mercurij ad metas Murtias. aliud templum Mercurij, de quo Ouid.

Templa tibi posuere patres spectantia circum,
Idibus ex illo est hæc tibi festa dies.

A Græcia ea res petita, vbi Mercurio, Herculi & Amori statuæ in gymnasijs. Eusttath. ad θ. ὀδυσ. διὸ καὶ κατὰ τὰ γυμνάσια ἑρμῆ, καὶ ἡρακλῆ αὐτὸν (ἔρωτα) συνίδρυον. τῷ μὲν λόγου, τῷ δ᾽ ἀλκῆς προεστῶτι. ὧν μιγέντων φιλία καὶ ὁμόνοια γεννᾶται. ideo in gymnasijs amorem cum Hercule & Mercurio statuunt, quorum alter robori, alter sermoni præest. è quorum copula generatur amor. Vide Pausan. in Eliac. lib. 1. & 2. Illa Deorum farrago nihil affert quominus Conso sua res apud Romanos, primúsque circi honor constet. qua de re postremum hoc subiungemus ex Hieronymo in Serapione. Hoc si quidẽ in Ro-

manis vrbibus iam inde ſeruatur à Romulo, vt propter fœlicem Sabinarum raptum, Conſo quaſi cōſiliorum Deo, quadrigæ ſepteno currant circuitu, & equos partis aduerſę fregiſſe victoria ſit.

De Circi carceribus.

CAP. X.

CIrcum extitiſſe nemo ambigit, in partibus circi controuerſia eſt. Carceres primo loco fuerunt, noménque repererunt, quòd illis equi quaſi carcere clauſi tenerentur. Hanc vocem à Græco vocabulo κάρκαρος factam nòn immeritò arbitreris, quod horribilem ſonat, quanquam à coercendo Varro ſumit. Alij à Cancro vel Cancere, quę vox cancellum ſignificat. Feſtus, Cancri dicebātur ab antiquis qui nunc per diminutionem cancelli. Apuleius, inter orci Cancros iam ipſos adhæſiſti. A Tarquinio Priſco Romę primùm facti videntur, ad Olympiæ exemplum, quo ſæpe hominem Græcum & itaſſe, & vero decurriſſe conſentaneum eſt. Dionyſius, lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν τοῦ ἱπποδρόμου αἴθελος ἀνειμένη φα-

λοιπῶν τὰς ἱπποαφέσεις ἔχει διὰ μιᾶς ὑσπλήγγος ἅμα πάσας ἀνοιγμένας. id est, reliqua pars laterum circi minorum sub Dio posita arcuatos carceres habet, qui per vnam transennam simul aperiuntur. Cassiodorus l. 3. Variar. omnia ostia simul vna machinatione aperiri dixit. Erant igitur fornicati carceres, & vna tantùm transenna, non multis finibus simul aperti sunt. Constantinopoli quoque fuere arcuati, sed in fornicum vertice 4. equi æreì auro inducti eminebant. Nicetas p. 60. κάτωθεν αἱ τῶν ἐπὶ σταδίου θεόντων ἀφετηρίαι εἰς ἀψῖδας παραλλήλως κεχήνασι· ἄνωθεν δ' ἵπποι χαλκήλατοι πίσυρες χρυσῷ ἠλελιμμένοι. id est, inferius carceres, vnde quadrigarij mittuntur in arcus è regione collocatos, & sibi respondentes hiant. Sursum autem 4. sunt equi ære ducti, auro inducti. Romæ carceres per initia ex topho lignoque fuerunt, quos marmoreis Claudius permutauit, authore Suet. in Claud. cap. 21. quod ita nolim accipi, quasi nihil operis & structuræ in ijs fuerit. Nam & picti iam olim carceres, & turriti, & mœnibus clausi fuerunt. quare Ennius pictas fauces vocat,

Spectant ad carceris oras
Quà mox emittant pictis è faucibus currus.

Haud ſcio an verius inſtitutionem carcerum primam Liuius lib. 8. quàm Dionyſius poſuerit. ait enim, anno vrbis 425. Olympiade 113. cùm tumultus Gallici fama atrox inuaſiſſet, carceres in circo primùm extructos. lib. 41. Cenſores ait, ſcenam Ædilibus, Prætoribúſque præbendam locaſſe. anno vrbis 581. & carceres in circo, & oua ad notas curriculis numerandas. Eo loco quædam deſiderantur, alia corrupta ſunt, quæ ſine ope manuſcripti reſtitui non poſſunt. Animaduerte Diony. Halycarnaſ. ponere carceres in fine circi. Sic enim ait lib. 6. νέως Δήμητρος ἔστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. Sylburgius ita vertit. templum Cereris in fine magni circi, ſuper ipſos ſitum carceres. quod ſi verum eſt, ſicuti in initio & fine circi metæ, ita & carceres fuerũt: quod abſurdum. Sylburgius lapſus eſt in voce τέρματος, quę hoc loco primas metas ad carceres ſitas ſignificat, vt poſtea patebit.

De varijs carcerum appellationibus.
Cap. XI.

CArceres varijs nominibus apud authores designantur. repagula enim dicuntur, oppidum, alba linea, cryptæ, claustra, septa. Repagula, tabulata fuerunt ostijs opposita, seris & ære deuincta, quibus equi circo excluderentur. Tabulatis enim carceres hinc & inde clausi erant. hunc carcerem esse auguror, cuius meminit Plin. lib. 8.cap. 42. Circensibus albati equi caracem occupauere. vulgò, palmam legunt. Oppidum locus conclusus fuit in speciem oppidi, ob muros & pinnas turritas, vnde equi mittebantur, ait Festus. Varro lib.4. de ling. Lat. Carceres vocantur à Næuio oppidum, quòd à muri parte pinnis turribúsque muniti sint. Næuius,

> *Dictator vbi currum insidit, peruehitur vsque ad oppidum.*

Lineam pro carceribus positam sæpe reperias. vnde à linea, vim prouerbij habet, & ab initio significat, sicut re à sacris ducta, ἀπὸ τῆς ἑστίας, à Vesta, eodem significatu posuerunt. Suidas, ἀπὸ γραμμῆς, τουτέστ.

ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς δρομέων ἀφετηρίας καὶ γράμμης, ἣν ἄφεσιν καὶ βαλβῖδα καλοῦσι. Harpocration, sub exitu viáque equorum hanc lineam ponit. Sic enim ait: βαλβὶς λέγεται ἡ ὑπὸ τὴν ὕσπληγγα γενομένη γράμμη, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας. id est, balbis dicitur linea quæ est sub repagulis, quòd cursores super eã gradiantur in stadium erumpentes. Cursu enim patente super eam egressi ferebantur, cùm ad terram in apertione carcerum demissa esset. Aristophanis interpres βαλβῖδα cum repagulis confundit. vult enim non funiculum, sed lignum transuersum esse. βαλβὶς, inquit, τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ δρόμου κείμενον ἐγκαρσίως ξύλον, ὃ ἀφετηρία λέγεται, ὃ ἀφαιρόμενοι σημείου δοθέντος, ἀφιέασιν τρέχειν τοὺς δρομέας. id est, balbis seu valua lignum est quod ex transuerso in principio curriculi positum est. quo sublato vbi signum datum est, mittunt in cursum cursores. vnde à flexione καμπτὴρ dicitur. V. g. carceres καμπτῆρας. Lignum igitur trãsuersum illud erat, obéxque tollebatur cùm emitterentur currus. Super lineam cursores lentè primùm, ac pedetẽtim ingrediebantur; mox in cursum præcipites effundebantur. De cursoribus id accipe,

non quadrigarijs, ſed ijs qui ſtadium pedibus emetirentur. Sic enim ait idem author: βαλβὶς λέγεται ἡ ὑπὸ τὴν ὕσπληγγα γραμμὴ, ἐφ᾽ ἧ οἱ δρομεῖς πρῶτον εἰσέρχονται βάσιν, εἶτα τοῦ δρόμου ἄρχονται. βαλβὶς ἀπὸ τοῦ εἰσβάλλεσθαι βάσιν. balbida dici vult non à voce βαίνω, ſed βάλλεσθαι. Curſores enim & quadrigarij oſtiis apertis, ſublatiſque repagulis curriculum protinus arripiebant, licet non ſimul exirent, ſed ordine prout ſors dediſſet. 1. Georg.

Vt cùm carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

De valua, ſeu balbide Damaſcen. 1. de imaginib. τοῦ λόγου τὴν βαλβῖδα ἠνέῳξα, καὶ τοῦτον ὥσπερ ἵππον εὐχάλινον τῆς ἀφετηρίας παρώρμησα. ſermonis repagulum aperui, & hunc ſermonem quaſi equum fræno parentem carceribus emiſi. Alligatur funiculo βαλβὶς, ſeu repagulum, aut linea, qui vbi laxatus eſſet, ſtadium patebat. Lycophron in Caſſandra.

Ἐγὼ δὲ ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου χάσας
Ἄνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρομεύς.

id eſt, ego autem ſummum repagulum è funiculo laxans egredior ad diuerticula obliquorum verborum, primam pulſans vt alatus curſor metam. quem locũ Canterus vir doctus ita vertit. Ego verò valuam extremam ſoluens hunc aggredior obliquorum curſum verborum, prima pulſans tanquam curſor velox repagula. Melius Ioſephus Scaliger.

Ego at ſolutis carcerum repagulis,
Verborum obibo flexuoſos tramites,
Primum propulſans oppidum vt curſor celer.

Optimè illud quidem vt in carmine. vides tamen longè aliud eſſe in Circo primum oppidum quod vnum fuit, & primam metam. lineam hanc à Chryſoſtomo orat. de circo λευκὴν vocari arbitror cum ait, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, & σφενδόνην legendum eſſe infra indicabo, vt ſit, à linea alba ad metam in millio decurrens, quod initium curſus non à meta ad carceres, ſed à carceribus ad metam fieret. Euoluto enim ſeptimo ad metam vltimam ſpatio, iam nihil erat contentionis. Deinde quòd linea alba in carceribus Romanis fuerit, Caſſiodor. l. 3. variar. Alba linea non longè ab oſtiis in vtrumque podium quaſi directa regula

producitur, vt quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, & in Olympiis ipſis ante quadrigas pro repagulis funiculum extendi moris fuerat, narrante Pauſania, l. 2. Eliacor. tum verò quòd λευκὴ nō minus accommodatè ad Græci ſermonis vim & integritatem, lineam albam, quàm cretam & calcem ſignificet. in v. gloſ. ſpartum λευκαία ἐν θεάτροις. Adde quòd Græcorum nemo λευκῆς meminit, vt metas indicet, multi linearum. Pollux l. 3. omnia penè vocabula Græcorum de metis & carceribus poſuit. ὕσπληγξ, ἄφεσις, γράμμη, βαλβίς. Suidas, βαλβὶς ἀπὸ τοῦ ἅλλομαι. id eſt, balbis dicitur ab ἅλλομαι, quod eſt ſalire. ὥσπερ ἐκ βαλβῖδός τινος οἱ τὰ τέθριππα ἀφιέντες ἁλλόμενοι, qui curſus emittunt, velut ex quodam fune ſalientes. In veteribus gloſſis dicitur tranſenna, βρόχος ἐν ἀφετηρίαις τεταμένος. id eſt, funis ab vno extremo ad alterum protenſus. quid ſi pannus albus fuerit repagulis & tabulatis annexus, qui tranſuerſus à podio in podium duceretur. ea linea cùm extenderetur, ſpectatores qui erant in ſpina circi in cuneos ſe cogebant. prius enim quàm extenderetur, populus in intermetio ad phalas & Delphinos fuſus diuinos

& mathematicos consulebat, aut vagus otiabatur. Ouid. l. 3. amor. c. 2.

Quid frustrà refugis, cogit nos linea iungi,
Hæc ex lege loci commoda circus habet.

Iosephus Scaliger huc refert illud Martial. l. 8.

--- *nec cessat linea diues.*

parum commodè, meo animo. Lineam diuitem interpretor, ordinem dierum, quo missilia dabantur populo ab Imperatore, de quibus agit e. 77. l. 8. Martialis. si cui minùs hoc placuerit, exaudiat licet lineam è gemmis contextam; quomodo accipitur à Symmacho l. 6. e. 80. nisi fortè quis lineam accipiat pro spectaculis ipsis, quibus missilia dabantur, quia linea cogebantur in cuneos: quod non placet, quia populus in cuneos non cogebatur, cùm missilia darentur. Quare dicitur ἀπαλλαγὴ veter. glossis transenna ὕσπληγξ ἀπαλλαγή. sic lego, non ὑπαλλαγή. quasi dicas missionem equorum. μαππαεὶς σημεῖον. non quidem quòd mappa, & transenna idem esset, sed quòd mappa missa linea statim extenderetur. Lineis dirigendis præerant Lineatores, ait Diacon. l. 17. ad quas respexisse videtur Tertul. l. de anima c. 43. Humani vel maximè initij ac finis lineas

cottidie agere. l. aduerſus Hermogen. c. 3. lineam extremam habet, ſi determinatur quia ſpatiorum initium & finis lineis notabatur. De vltima linea, quæ Creta & Calx dicta eſt, infrà dicemus. Tertul. l. 1. in Marc. c. 7. lineis claudere. l. aduerſus Iudæos. c. 2. lineis certis determinare. Immò & in ipſo ſcammate lineæ interdum ducebantur, quas certantibus tranſilire nefas. Tertul. l. 3. aduerſ. Marcion. video aliquas etiam nunc lineas prædúcendas, ad quas erit dimicandum. Cic. paradoxo tertio dixit, lineas tranſilire. Clemens l. 5. ſtromat. πηδᾷ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Homer. Iliad. 3. χῶρον μὲν πρῶτον διεμέτρεον, metiebantur locum certamini, quo excedere nefas, ait Euſtathius. Virgil. limen pro linea poſuit, 5. Æneid.

Signóque repente Corripiunt ſpatio audito, liménque relinqunt.

Sic Tertul. de pudicitia, eundem limitem liminis figimus. & Statius l. 6. Thebaid. *liminis ordo.* ἱππάφεσιν, & carceres primus Cleœtas repperiſſe videtur in Olympia. teſtatur epigramma vetus apud Pauſaniam in Eliacis p. 199.

Ὁ τὴν ἱππάφεσιν ἐν ὀλυμπίᾳ εὑράτο πρῶτος,
Τεῦξέ με κλεοίτας υἱὸς ἀριστοκλέους.

id eſt, qui primus in tua Olympia carceres repperit, Cleœtas filius Ariſtoclis me fecit. Sidonius cryptas carceres vocat, quòd vt feræ cryptis in amphitheatro, ita & equi carceribus in Circo clauderētur, & emitterentur. Cancelli fuiſſe videntur in carceribus, & tabulata quædam, quæ Calliſthenes nondum editus, in vita Alexandri tribuit Olympiæ. ἐξῆλθον αἱ ταυλώσεις τῶν ἵππων, ἠνοίγησαν δὲ ἀφέτηρες τῶν καγκέλλων, περιεπήδησαν πάντες ὄξει ἅρματι χρησάμενοι. id eſt, exierunt tabulata equorum, apertáque ſunt lora cancellos carcerum laxantia, exſilierunt omnes celeri curru vſi. Calliſthenes hic, non fuit ille philoſophus Alexandri comes, ſed recentior aliquis Græcus, vt ex verbis eius apparet, quæ ſæpe à Latinis mutuatur, cōtra quàm ſentit Geſnerus. Non planè mihi liquet an per ταυλώσεις tabulata, an ſortitiones quæ fiebāt per teſſeras & tabellas ligneas ſignificet. tabulata malim. Quæ ſequūntur & aliter accipi poſsūt, vt dicat, aperti ſunt carceres, ante cancellos exierunt omnes. quidam metas pro carceribus poſuerunt. Apollon. l. 2. excid. Hieroſol.

Sic cum frænatos aſtringit meta iugales,
Ordinéque emiſſos iuſsit decurrere prætor,

Ire volunt omnes primi, quatit vngula terrã
Impatiens, & stare loco vesania nescit.

Carceres vocantur & septa in quorum egressione signum dabatur, quod quasi vexillum ad cursum tolleret, vt in Olympia delphini prolapsio, aquilæq; commotio in oculos aurigarum inuolantis. Apud Pausan. in Eliacis. argumento est vetus poëta,

Cardinibus propriis includũt septa quadrigas,
Ianua vexillum, quà iubet ire, leuans.

vulgo legitur,

Ianus vexillum quà iuuat iri leuans. Malè.

In Olympia carceres sic extructi erant, vt proram nauis exprimerent, cuius rostrum ad aquas in curriculo sulcandas obuersum est. vtrumque latus carcerum supra quadringentos pedes longum erat. In iis ædificia quædam, in quæ sortium casu ingrederentur qui curriculum confecturi erant. Ante quadrigas pro repagulis funiculus protẽdebatur. ad proram carcerũ ara lustro quoque fit, in qua machina quædã est, quam mouet is qui cursui præest, qua mota signum cursui datur. Pausan. l. 2. Eliac. παρέχεται οὖν σχῆμα ἡ ἄφεσις κατὰ πρῶραν νεώς. τέτραπται δὲ αὐτῆς τὸ ἔμβολον εἰς τὸν δρόμον. ἑκατέρα μὲν δὴ πλευρὰ

τῆς ἀφέσεως πλέον ἢ πετρακοσίους πόδας παρέχεται τοῦ μήκους. ᾠκοδόμηνται δ' ἐν αὐταῖς οἰκήματα. ταῦτα τὰ κληρωτὰ οἰκήματα διαλαγχάνουσι. δελφὶς δὲ ἐπὶ κανόνος κατ' ἄκρον μάλιστα τὸ ἔμβολον πεποίηται χαλκοῦς· canon ille ſeu regula, linea eſt, & funiculus, quo repagulum laxatur, de quo Thebaid. 6. Stat.

Vt ruit, atque æquum ſummiſit regula limen
Corripuêre leues ſpatium.---

De vſu Repagulorum, & equis ad repagula.

Cap. XII.

Repagula, vt ex Ariſtophanis interprete monuimus, propriè tranſtra erant oſtijs oppoſita, quibus equi frænarentur in ipſis carceribus. ante fores fuerunt, priúſque laxari oportuit quàm ad oſtia veniretur. nec enim tabulata oſtiorum ad terram complanabātur, vt egredientes equi ea calcarent, quod nonnullos velle audio, ſed cardinibus reſerabantur. Ideo Lucanus repagula laxare dicit, non complanare, & Ariſtophanis interp. vocat κείμενον ἐγκαρσίως ξύλον. Manil. l. 4.

Vt cùm laxato fugerunt cardine clauſtra.

& Lucan. l. 1.

— Quantum clamore iuuatur
Eleus ſonipes, quamuis iam carcere clauſo
Immineat foribus, pronúſq; repagula laxet.

In Græcia tamen videntur alicubi tabulata ad terram complanata eſſe, vt ſtadiũ pateret. Lucian. libello de calumnia indicat, ὕσπληγγα καταπεσοῦσαι vocans. Nec tamen repagula ferociores equos à foribus ita diuidebant, vt fronte & pede fores non ferirent. l. 5. triſtium Ouid.

Vtque fores nondum reſerati carceris acer
Nunc pede, nunc ipſa fronte laceſſit equus.

Dum enim ſortitio fieret, equi carceribus clauſi fremebãt ad repagula, ait Sidonius in Narbone:

Illi ad clauſtra fremunt, repaguliſque
Incumbunt ſimul, ac per obſeratas
Transfumant tabulas, & ante curſum
Campus flatibus occupatur abſens,
Ardeſcunt, ſaliunt, timent, timentur,
Nec greſſum cohibent, ſed inquieto
Duratum pede ſtipitem flagellant.

Obſeratas tabulas oſtia vocat, clauſtra, repagula, & duratum ſtipitem trãſtra tranſuerſa oppoſita oſtijs. Vis equos frementes ad curſum intueri? Lucret. l. 2.

Nónne vides etiam patefactis tẽpore puncto
Carceribus, nõ poſſe tamen prorũpere equorũ

Vim cupidam tam de ſubitò, quàm mens auet ipſa?

Nec minus venuſtè Statius l. 6. Thebaid.

Ora ſonant morſu, ſpumíſque & ſanguine ferrum
Vritur, impulſi nequeunt obſiſtere poſtes,
Clauſtráque compreſſæ transfumat anhelitus iræ.

Repagulis laxatis puncto temporis fores aperiuntur. Lucian. in calumnia. ἀγαθὸς δρομεὺς ὕσπληγγος εὐθὺς καταπεσούσης. id eſt, bonus Curſor, repagulis & tabulatis ſubitò ad terram lapſis, & complanatis. foribus apertis quadrigæ addunt in ſpatia. Virgil. 5. Æneid.

Non ſic effuſi biiugo certamine campum
Corripuere, ruúntque effuſi carcere currus.

Hanc repagulorum ac forium laxationẽ, aurigarúmque impetum non inſcitè Manilius expreſſit l. 4.

Aut cùm laxato fugerunt cardine clauſtra,
Exagitare feros, pronúmque anteire iugales.

De ſortitione & ordine Curſorum.
CAP. XIII.

FOribus apertis ad miſsũ mappæ, quadrigarij & curſores è carceribus erũ-

pebant, & in ſpatium ſe dabant. Sed dubitatur an omnibus portis quæ ſimul vna molitione aperiebãtur, omnes ſimul vno & pari impetu ferrentur, vt caſus & fortuna locum dederat: an alius alio prior emitteretur vno tantùm oſtio, aut pluribus, & ante mappæ coniectum loca ſortirentur. Nam in Olympia quidem, Pauſania teſte, fuêre ædiculæ in ipſis carceribus ad curſum aliæ alijs commodiores, & propriores, quas aurigæ ſortiebantur. Omnes ſimul prorupiſſe aliquis exiſtimet prima frõte, cùm audit Virgiliũ canentẽ,

Vt cùm carceribus ſeſe effudêre quadrigæ,
Addunt in ſpatia.

Et alia eius generis crebra apud poëtas. certum eſt tamen, non ſimul omnes emiſſos eſſe, vt arti locus eſſet, verùm ſortem primum ac ſecundum locum & ita deinceps adiudicaſſe. 5. Æneid.

Tum loca ſorte legunt.

De nautis loquitur in mari quaſi in Circo currentibus. paulò pòſt addit de curſoribus peditibus,

Hæc vbi dicta, locum capiunt, ſignóq; repentè
Corripiunt ſpatia audito, liménque relinquũt.

Videntur eo loco ſimul exiſſe ad curriculum, ſed loca quæ ceperant alia alijs remo-

tiora fuêre, vt in Olympia, ita vt ordine emitterentur trans lineam seu limen. Verùm omnem super ea re dubitandi ansam nobis tollit vetus poëta:

Ast vbi pādūtur, fundúntq; repagula cursus,
Vnus & ante omnes cogitur ire prior.

quia scilicet sorte & ordine exibāt. Apollon. l. 2. excidij Hieros. non minùs clarè,

Ordinéq; emissos iussit decurrere prætor.

totum hoc sortitionis genus accuratè exponit Homer. lib. 23. Iliadis.

ἂν δ' ἔζαν ἐς δίφρους, ἐν δὲ κλήρους ἐβάλοντο
πάλλ' ἀχιλεὺς, ἐκ δὲ κλῆρος θόρε νεστορίδαο
ἀντιλόχου, μετὰ τὸν δ' ἔλαχεν κρείων εὔμηλος.

id est, inscenderunt currus, & in vrnam aut galeam sortes demiserunt, quas commouit & eduxit Achilles, exsiliitque sors Antilochi Nestoris filij, deinde sors regis Eumeli. in eam rem consule Statium 6. Thebaidos, & Silium lib. 16. Callisthenes manu-scriptus in eo certamine curuli, quod ab Alexandro habitum est, sortem vsurpatam indicat his verbis: εἰσῆλθον ἁρματηλάται, ἐτέθησαν τὰ τοῦ ἀγῶνος πάντα, καὶ ἡ κάμπη ἐκληρώθη. id est, ingressi sunt agitatores; omnia quæ certamini opus erant, in medio posita sunt, & flexio agitatióque in sortem venit. Idem author videtur in-

dicare priùs tuba signum datũ esse, quàm sortitio fieret. ἠλάλαξεν ἡ σάλπιγξ τὸ ἐναγώνιον μέλος, ἐξῆλθον αἱ παλώσεις τῶν ἵππων. id est, tuba cecinit bellicum, exierunt sortitiones equorum. Statius lib. 6.

Et iam sortitus Proteus versarat ahena
Casside, iámq; locus cuiq; est, & liminis ordo.

Ac nequis fortò poëticam hanc fabulam esse putet, à Græcis non à Romanis vsurpatam, idoneos sententiæ meę dabo astipulatores. Sidonius de Narbone:

Et iam te vrna petit, ciétque raucæ
Acclamatio sibilans coronæ.

Poëtam esse dices. en tibi qui authoritatẽ nõ defugiat. Tertullian. li. de Spectaculis. tardus illi Prętor, semper oculi in vrna eius cum sortibus volutantur. Prætor enim ex vrna quadrigarum missus educebat, hócque editoris munus fuisse vel ex Homero conijcias, qui Achilli hoc tribuit. Eleganter vt omnia Symmachus in eam rem lib. 10. ep. 22. malo fremitum Martiæ vallis, atque illam quadrigarum distributionem in qua sibi tùm fortunatior videtur, cui eucctionem mox vrna tribuebat. Par vel potior erat quem sors fecisset extremum. cuius rei causam dabimus, cùm de flexione metæ sermo. Apud Symmachum le-

go Murtiæ, non Martię, ſicut & apud Caſſiodor. lib. 3. In Græcia βραβεῖς & ἑλλανοδῖκαι ſortitioni præerant. Sophocl. in Electra de ludis Delphicis.

στάντες δ' ὅτ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβεῖς
κλήροις ἔπηλον, καὶ κατέστησαν δίφρους
χαλκῆς ὑπαὶ σάλπιγγος ἦξαν.

id eſt, vbi autem eos iudices ac præfecti ſortibus commiſiſſent, & currus conſtituiſſent, agitarunt tuba canente, ac ſignũ dante, quod genus ſortitionis in theatrũ quoque veniſſe animaduertimus. Sueto. in Nerone, cap. 21. Nero nomen ſuum in albo cytharœdarum profitentium aſcripſit, ſorticula cum cæteris demiſſa in vrnam intrauit ordine ſuo, puta vt omnium par eſſet conditio.

De oſtijs.
CAP. XIIII.

PArs in carceribus vna ſupereſt, de carcerum oſtijs, ſed longè difficillima, de qua nihil penè certi ex authoribus expiſcari poſſumus. Oſtia Romæ 12. fuiſſe vulgatum eſt, Conſtantinopoli 4. τετράθυρον vocat Chryſoſt. orat. de Circo. quonam oſtio emitterentur quadrigæ adeò

controuersum est, vt lucem in ea re despicere vix possimus, vt viam ineamus, si qua est, ostia numeremus sicuti ea veteres ponunt. P. Victor. de regionibus vrbis in circo maximo 12. ostia seu carceres ponit. Cassiodor. lib. 3. Variar. totidem numerat, & vna molitione simul omnia aperiri ostendit. eius verba sunt: Bissena ostia ad 12. signa posuerunt. Hæc ab hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur. Dionys. lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. id est, reliquum è duobus minoribus latus, quod subdiuale est, habet fornicatos carceres, vnde equi mittuntur, qui omnes vno clauduntur & aperiuntur repagulo. Auson. epist. 18. ad Vrsulum:

Ostia quot pro parte aperit stridentia circus,
Excepto medium quod patet ad stadium.

Iosephus Scaliger singularis doctrinæ & ingenij vir, quinque ostia in alteram partem concedere, 7. in alteram notis in eum locum eruditis asseuerat. Verùm Cassiodorus cum eo pugnat, qui subita æqualitate fores aperiri monet. Hæc æqualitas exigit vt sex in quanque partem discedāt. adde quòd Ausonij mens eo loco fuit vt

sena-

Senarium numerum reficeret, quod ex eius epistola patet. ait enim:

Ergo interceptos regale numisma Philippos
Accipe tot numero quot duo Geryones.
Quot terni bijuges, demtóq; triente Camœnæ.

Geryon quippe duplex sex corpora, terni bijuges sex iugales efficiunt, quinam ille numerus ex illa apertione reficietur? Nullo negotio, si ponas 6. ostia quæ in alteram partem abeant, 6. quæ in alteram, mediũ excipias ostium, quod fuit maius in medijs carceribus, quóque magistratus in cuneos suos ac subsellia ititabant. Hoc enim vult cùm ait,

Excepto medium quod patet ad stadium.

id est, præter ostium illud medium quo magistratus in suos cuneos ibant. supra enim medium illud ostium editoris sessio erat, & ianua per quam mittebatur mappa, quæ vulgò malè pingitur, vt ex Sidonio patebit. Iosephus Scaliger ostiũ istud quod patet ad medium stadium, quartum ostium Circi esse vult, per quod emittebantur quadrigæ, quod non video quomodo defendi possit. quartum enim ostiũ è numero 6. ostiorum fuit, quæ vtrinque subita sigillariorum & hermularum molitione aperiebantur, nec patuit ad mediũ

ſpatiũ, cùm quartũ eſſet, ſed mediũ illud oſtium quod fuit inter ſena oſtia patuit ad medium. Idem Scaliger aſſerit quarto tãtùm oſtio miſſos currus, & veteri inſcriptione nititur, qua Diocles agitator dicitur miſſus oſtio quarto. ſed quid attinuit oſtiũ quartum notari, ſi moris fuit, vt quarto omnes oſtio mitterentur? Equidem cùm apud Corippum legerẽ l. 1. *qui quatuor eſſe*

Solis equos quadam rerum ratione putarunt,
Aurigas totidem, totidem poſuere colores.

in eam ſententiam adducebar, vt quatuor tãtùm currus, 4. coloribus diſtinctos vno miſſu mitti putarẽ, quatuórq; ad eã rem oſtia cõſtituta. quam rationem Conſtantinopoli, vbi 4. tantùm oſtia fuere, tenuiſſe non dubito. De Circo Romano idem fortaſſe fuit. omnino Romæ ſinguli miſſus 4. quadrigis fiebant, & 25. miſſus centum currus continebant. hoc eſt quod Virgil. dixit:

Centũ quadriiugos agitabo ad flumina currus.

Dicet aliquis, quorſum vna machinatione, vnóque temporis articulo 12. oſtia aperiebantur, niſi vt ſimul omnibus portis omnes currus effunderentur? Animaduerte Circenſem rationem ab Olympijs petitam, vbi licet vtraque pars carcerum

ſimul aperiretur, non tamen aurigæ ſimul ex duabus partibus, ſed ex vna tantùm emittebantur, per vices ſummutatis lateribus, vt Pauſanias in Eliacis docet, lib. 2. quod in circo Romano tenuiſſe mihi perſuadeo, vt licet 12. oſtia vna molitione ſimul aperirentur, non tamen ſimul vtrinque currus emitterentur, ſed vno tãtùm ex latere. Imò Romæ ſic ex vno latere decurriſſe arbitror, vt podium ſemper ad dextram, meta ad læuam eſſet: alioqui interior & ſiniſterior flexus ad metam, non ita commendaretur. Non ideo tamen tota dubitatio ſublata eſt. ſi enim 4. oſtiis emittebantur, cur vetus poëta dixit,

Vnus & ante omnes cogitur ire prior?

& Apollonius,

Ordinéque emiſſos iuſsit decurrere prætor.

Reſpondeo, fuiſſe in carceribus tentores & moratores, qui curarent vt ſinguli ſuo ordine currerent, vt infrà oſtendemus ex veter. inſcriptionibus. Addo oſtiũ proximũ ianuæ illi mediæ, qua prætor & magiſtratus ibãt in cuneos, fuiſſe propiùs metæ, quã cætera oſtia. meta enim in medio Circo fuit ſub finem Circi, reſpõdebátq; medio oſtio magiſtratuũ. Itaq; primus locus fuit oſtij proximi ianuæ magiſtratuũ,

secūdus locus secundi, & sic deinceps. qui enim sortiti erant ostia viciniora mediæ ianuæ, meliori erant cōditione quàm alij, quos aliquo interuallo antecederēt. Themistius orat. 12. stadio dromos indicat diuersis partibus emissos, vt non eundem cursum efficerent. eius verba simul, ὥσπερ δὲ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀθλοθέτην ἵενται μὲν ἅπαντες οἱ σταδιεῖς, οὐ μὴν ἅπαντες τὸν αὐτὸν δρόμον, ἀλλ' οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δ' ἔνθεν. id est, vt omnes stadiodromi ab eodem agonotheta mittuntur in stadium, sed non omnes eundem cursum faciūt. hi enim inde, illi inde currunt. Fortè quia ianuæ aliæ ab alijs semotæ essent. Iam verò fuisse inter sena illa ostia quæ vtrinque erant in carceribus, ostium quoddam quo magistratus in suos cuneos ascenderent, intelligimus ex Sidonio in Narbone,

Tum qua est ianua, Consulúmque sedes,
Ambit quam paries vtrinque senis
Cryptis carceribúsque fornicatus.

Audis ianuam fuisse qua sedes suas consules inirent: audis eam ianuam ambiri vtrinque senis cryptis & carceribus seu ostijs. quæ quia prope metam Murtiam, ideo sellæ curuli locus hic assignatur apud Festum. Hic autem Cryptas non accipio

quales in amphitheatro fuere ſub terram defoſſæ, vnde feræ mitterentur: ſed ipſas oſtiorum cameras ac deuexiones. Arbitror enim carceribus inædificatas, ac impoſitas porticus & cameras, aut quaſi ſolaria quædam feneſtrata, vnde Conſules & editores ſpectarent. Feneſtræ meminit Caſſiodorus lib.3. Variar.ep.51. Cedrinus conuiuium eo loco agitatum docet, quæ opera recẽtiora fuerunt. Dionyſius enim lib.3.ait, Latera minora vbi carceres erant ſub diuo ſita fuiſſe. Cõſtantinopoli Veneta porta dextrouerſus Imperatorio throno reſpondet, ait Procopius lib.1. Perſico. Nam à coloribus τετράθυρον illud, id eſt 4. portæ circi Conſtantinopol. appellabantur. ea porta dicta eſt mortua, eodem authore. Glycas lib. 4. Annal. Conſtantinopoli, inquit, pars circi dimidia ſellæ Imperatoris oppoſita, mortua dici cœpit, quòd ibi ſunt repoſita cadauera eorum qui tumultu Hypatij in Iuſtinianũ ad 35. millia cæſi ſunt. eius portæ mentio fit lib. 4. Græcor. epigram. p.358.

ἧκε πάλιν σαδίοις ποτὶ δείελον ὥσειος ἔλθοις,
ἔλλυθεν ἐγγὺς ἰὼν γείτονος ἐκ θανάτου.

id eſt, vbi prandium apud me ceperis, rurſus in tempore ſub crepuſculum redire in

ſtadium poteris, è propinquo propè veniens ex vicina morte, id eſt, ex porta circi mortua, quæ à meis ædibus non longè abeſt.

De Mißibus.

C A P. XV.

MAppa miſſa mittebãtur equi. Non incommodè quæri poteſt, quot in Circo miſſus fuerint. Martialis quatuor miſſus indicat lib. 8. ep. 12.

Dum te longa ſacro venerãtur gaudia Circo,
Nemo quater miſſos currere ſenſit equos.

Xiphilinus in Commodo ſeptem miſſus. μελλόντων δὲ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίσασθαι, πλῆθός τι παιδίων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσέδραμε. cum equi ſeptimùm certaturi eſſent, turba puerorum in Circum irrupit. Caſſiodor. in Chron. in Philippũ quadraginta etiam miſſus natali Romanæ vrbis incurrerũt, & agon mille annorum actus. Veriùs Caſſiodorus. lib. 3. Variar. epiſt. 51. numerat 24. miſſus. ait enim, 24. miſſibus conditio huius ſpectaculi expeditur. & hi quidem vno & eodem die fiebant. Viceſſimus quintus erat ærarius, ait Seruius in

id Virg. 3. Georg.

Cētum quadriiugos agitabo ad flumina currus. id eſt, vnius diei exhibebo Circenſes ludos, quia vt Varro dicit in libris de vita populi Rom. olim 25. miſſus exhibebant, ſed viceſimus quintus dicitur ærarius, eò quòd de collatione populi exhibebatur, qui deſijt eſſe poſtquam conferendæ pecuniæ eſt conſuetudo ſublata: vnde hodiéque permanſit, vt vltimus miſſus appellaretur ærarius. Centum miſſus peracti ſunt ſub Domitiano, narrante Suetonio in Domitiano, cap. 4. Circenſium, inquit, die, quò faciliùs centum miſſus peragerentur, ſingulos à ſeptenis ſpatijs ad quina corripuit, id eſt, non ſepties metam flectere, ſed quinquies iuſſit. quod ipſum habet Seruius in 3. Georgic. Commodus apud Xiphilin. ἐξαίφνης ποτὲ μετὰ μεσημβρίαν ἐκ τοῦ προαστείου σπουδῇ ἐς τὴν ῥώμην ἐλάσας, τριάκοντα ἵππων ἁμίλλας ἐν δυσὶν ὥραις ἐποίησε. id eſt, quodam die ſubitò è ſuburbio poſt meridiem Romam regreſſus, 30. equorum certamina dedit duarū horarum ſpatio. Claudius per quinos miſſus interiicere ſolitus venationem. Sueton. cap. 21. Locus ille Suetonij de centum miſſibus & ſeptenis ſpatijs à nemine

quem mihi videre contigerit, est intellectus. Beroaldus missus equorum circuitiones interpretatur, dum à carceribus ad metas recurrunt. Turnebus lib. 20. cap. 16. Spatia septena curricula intelligit. lib. 5. c. 4. illud Seruij in lib. 3. Georg. affert. centum missus Circenses sunt vnius diei. centum enim currus mittebantur. Sic habeto, missus dici, equorum missiones & ἀφέσεις è carceribus, qui fuerunt tantùm 25. quatuor portis 4. currus singulis missibus mittebantur, & currus singuli semel tantùm currebant. Vnde apparet centum currus 25. missibus agitatos esse. rectè igitur apud Sueton. cap. 4. lib. 8. Seruius centum missus interpretatur centum currus. Neque enim fieri potuit vt centum missus vno die fierent, si pro equorum missione è carceribus accipiatur. Spatia autẽ illa non pro curriculis accipienda sunt, vt vult doctissimus Turnebus: sed pro septenis spatiis quibus meta septies circumagebatur ab agitatoribus. Domitianus præcipit, vt quinquies tantùm circumageretur, quò faciliùs centum currus vno die currerent. Ouid. in Halieut.

Seu septem spatijs circo meruere coronam.

Alexander ab Alexandro lib. 5. c. 8. multa turbat in his missibus & spatiis. existi-

mat currus ab ingenuis pueris agitatos. malè. Circensibus illis quos prætor ederet, vnus fuit missus, qui ordinarius dictus est. ideo præda caballorum prætor appellatur à Iuuenale, quia hordeum illo die à prætore agitatores equis accipiunt. hoc significat vet. Interpres Iuuenal. his verbis. quia Circensibus illis, quos prætores edunt, vnus est missus, qui ordinarius dicitur, quia hordeum pro illo die aurigæ tollunt equorum. Hi omnes missus vt faciliùs explicarentur, statim orto sole carceres reserabantur, quod & aliis ludis solenne fuit. Statius lib. 1.

Vix aurora nouos mouebat ortus,
Iam bellaria adoreæ pluebant.

Nero palmarum numerum ampliabat, & spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebat, cùm durum esset dominis factionum greges aurigarum ducere, nisi ad totius diei cursum. Sueton. in Nerone cap. 22. Caligula natali suo Circensibus 24. interdum missus, interdum 20. dedit, vt Dio pag. 441. καὶ ἵπποι δύο ἡμέραις ἠγωνίσαντο· τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δ' ὑστέρᾳ καὶ τετράκις, intelligo εἰκοσάκις καὶ τετράκις. id est, equi duos dies in Circo certarunt. prima quidem die

vicies, altera die vicies & quater. addit deinde, πρότερον γὰρ οὐ πλείω τῶν δώδεκα ἄθλων ἐπίθετο. id est, prius non plusquam 12. missus dabantur. malè hoc postremum p. 469. ὑπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι διὰ τὰ ἀναλώματα τὰ ἐν ἱπποδρομίαις. τετράκις γὰρ καὶ εἰκοσάκις ἡμιλλῶντο. id est, ob paupertatem multi abstinent cõsulatu, quòd in Circum nimij sumptus sint. vicies enim & quater certabant.

De Mappa.

Cap. XVI.

IN accipiẽdo signo magna populi, maior agitatorum exspectatio fuit. Nouel. 105. Iustinianus iubet 7. spectacula dari à Consule. primum kal. Ianuarij. μεθ' ἐκείνην δὲ δευτέραν ἄξει θέαν τὴν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν προσαγορεύουσι· πάλιν δὲ θέαν ἵππων ἁμιλλητηρίων ἐπιτελέσει, ἤτοι τὴν καλουμένην μάππαν. τὸ γὰρ μίαν μὴ ἄλλην μάππαν προσεπιφευρίσκειν. Alterum spectaculum erit circensium equorum, quam mappam vocant. Rursus edet alios circẽses, quam mappam vocant: ἐκτὴν ἄγων ταύτην πανήγυριν. nam vnam aliam mappam

adinuenire. Quintilianus mappam Circo vsitatam esse dicit. Spectaculum autem circẽse, pomeridianum fuit vt plurimum, Augustino teste l. 8. cõfessionum, & Cassiod. l. 3. ep. 51. & Xiphilinus in Cõmodo. in Olympia tamen cursores mane, pentathlum media die, & grauiora certamina committebantur, vt est apud Pausan. l. 2. Eliac. Quod signum Olympiis daretur, disces è libro 2. Eliacor. Pausan. p. 299. Romæ mappa deiiciebatur in circũ è sella editoris. cuius originem à Nerone Cassiodorus ducit l. 3. variar. Mappa, inquit, signum dat circensibus. tali casu fluxit in morem. Nero prandens flagitante populo missus, mappam abiici iussit per fenestram. Ante mappæ missionem Magistratus super fornices carcerum eo loco vnde spectabant, conuiuium agitasse auguror, mappámque in tempore mappario mittendam dedisse. In hanc sententiam cum Cassiodoro Cedrinus me veluti manu ducit, p. 139. ἔθος ἦν τοῖς ὑπάτοις ἐπὶ τῶν θεάτρων εὐωχεῖσθαι. μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τῆς εὐωχίας τὸ ἐν χερσὶν ἐκμαγεῖον, ὃ καὶ μάππαν καλοῦσι, ἐξ οὗ καὶ μανδύλια ἔρριπτον. ὅθεν ὑποδεχόμενος ὁ λεγόμενος μαππάριος τὸν ἀγῶνα παρεσκεύαζεν. id est, moris erat Consulibus in

theatris ipsis cõuiuari. sublatis epulis, mã-tile, quæ mappa dicitur, iaciebant. quã excipiẽs qui dicebatur Mapparius, certamẽ adornabat. Vt fuerit de epulo in carceribus, hoc scio, editores epulum domi viris principibus instruxisse. Imò publicè & priuatim conuiuia agitabantur per ludos. de publicis epulis in Sylla, Agrippa, Caligula, Nerone, Plutarchus, Appianus, Dio docent. de priuatis, Cicero 8. in Verrem. Ludis circẽsibus (ait) L. Sisenna vir primarius cùm essent triclinia strata, argentúmque expositum in ædibus, domus plena honestissimorum virorum. Si quæras quis mapparius ille fuerit, indicabo ex Suetonio, editorem & magistratus fuisse. sic ille c. 22. Neron. aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solẽt. apud Cedrinum tamen videtur fuisse genus quoddam officij humilis, à quo quadrigarij ad cursum compararentur. Olim per se ipsos prætores signum mittebant. Martial. l. 12. c 29.

Cretatam prætor vellet cũ mittere mappam,
Prætori mappam surripit Hermogenes.

Tertul. c. 36. in Valẽtin. missæ mappæ meminit. De mappa fueritne mos ille Nerone antiquior haud liquidò constat. hoc

constat, signum mitti solitum aliquot ante sæculis. Ennius:

Expectat veluti prætor cum mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras.

eò respexit Manilius his verbis.

--- mittunt in tempora signum.

Ea relligio mittendi signi fuit, vt si Prætor abesset, Dictator signi mittendi crearetur. Liuius p.406. Dictator creatus, quia prætor morbo implicatus erat, qui signũ mittendis quadrigis daret. quod signum illud fuerit, non liquet, nisi si fortè tuba: quanquam missio signi amplius significat. Quid si fuit descensus editoris è curru, vt quadrigas mitteret? quadrigis missis currum inscendebat vt ad foros ac cuneos rediret. non enim à sedente signũ illud quodcunque fuit, sed de plano datum est ante Neronem. auguror ex Liuio.l.45. vbi descendit curru Consul, vt quadrigas mitteret. quadrigis missis currum ascẽdit, cùm per circum reueheretur ad foros publicos. verba sic habent. Caio Licinio Consuli ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius qui se ex Macedonia venire diceret, reddidisse laureatas literas dicitur. quadrigis missis Consul currum conscendit, & cùm per circum reueheretur

ad foros publicos. Admonebo infra, curru vectum editorem in Circo. descendebat vt quadrigas mitteret; ascēdebat cùm misisset. Turnebus escendenti legit pro ascēdenti, quod hoc loco valere non potest. misit enim consul quadrigas priusquàm currum ascēderet, more maiorum, deinde quadrigis missis currum inscendit. Non modo editor & magistratus ante signi missionem epulis operabatur, sed & quædam consilij forma habebatur. sedebat in suggestu Prætor in fornicatis illis cameris quæ carceribus & ostiis impositę erant; circumstabant assessores & cōsiliarij. Cuius rei quædam imago in priscis numismatis expressa est. Sed vt excitaretur populi expectatio, ante missum mappæ signum aliquod exigebatur, quo fixo omnes oculum ad mappam quæ mittenda erat vertebāt. Chrysost. orat. de Circo. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαππάριον πεπηγότος τοῦ σημάντρου ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα. id est, vt enim in Circo omnium oculi feruntur in mappam postquàm signum fixum fuit, cùm ij qui sunt in consilio editoris signi illius aperiendi potestatē acceperint. Exspectatione signi huius

ſic populus erigebatur, vt à carcerũ fornicibus oculos non abducerent. Virgil. 5. Æneid.

Intenti exſpectant ſignum, exultantiáque
haurit
Corda pauor pulſans.

Tertul. l. de ſpectaculis graphicè rem depingit. dehinc ad ſignum anxij pendent, vnius dementiæ vna vox eſt. miſit, dicũt, & nuntiant inuicem, quod ſimul ab omnibus viſum eſt. nõ viſum eſt miſſum quid ſit, mappam putant. Silius Italicus non minus aptè l. 16.

Fluctuat æquoreo fremitu rabiéque furentũ
Carceribus nondum reſeratis mobile vulgus,
Atque fores oculis, & limina ſeruat equorũ.
Iámque vbi prolato ſonuere repagula ſigno,
Tollitur in cœlum furiali turbine clamor.

De ſigno tubæ.

CAP. XVII.

AD ſignum redeo, quod non mappa modò dabatur, ſed & tuba, quã ludis omnibus præcinere Vegetius admonet. Apuleius lib. 10. At vbi diſcurſus reciproci multimodes ambages tubæ

terminalis cantus explicuit, &c. Quintilianus in Gladiatore. ſonabant ferali clangore tubæ. Iuuen.

Digniſsima prorſus
Florali matrona tuba.

id eſt, quæ in ſcenam Floralibus producatur. Plinius lib. 2. epiſt. qui nunquam caſtra viderunt, nunquam tubarum ſonum niſi in ſpectaculis audierunt. Seneca epiſt. 65. cauea æneatoribus cincta eſt. Olympiæ ſignum tuba dabatur, vt ex Pauſania conſtat lib. 2. Eliacor. Sed & cæteris certaminibus. Virgil. 5. Æneid.

Inde vbi clara dedit ſonitũ tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus.

Vbi tuba ſignum datum erat, omnes curriculum accipiebant. Ouid. 10. Metam.

Signa tubæ dederant, cum carcere pronus
vtérque Emicat.

Tubicines in circo arbitror intra eos parietes fuiſſe qui carceribus impoſiti erant, vnà cum editoribus, vt ſignum tuba darent eorum arbitrio. nam & apud Virgil. in Nautico certamine tubicines ponuntur in medio aggere, vnde quaſi ex carceribus ſoluebant.

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Sidon.

Sidon. Narbone.

Tandem murmure buccinæ ſtrepentis
Suſpenſas tubicen vocans quadrigas
Effudit celeres in arma currus.

Nec canebat modò tuba ante certamen vt equi proſilirent è carceribus, verùm etiam in ipſa decurſione, vt animi equis viréſque accenderentur. Pauſanias p. 191. equa, inquit, Phedolæ ſeſſore lapſo περὶ τὴν νύσσαν ἐπέστρεψεν, καὶ ἐπεὶ τῆς σάλπιγγος ἤκουσεν, ἐπετάχυνεν τὸν δρόμον. id eſt, circa metam ſe circumagebat, & vt audiuit tubam, curſum accelerauit. Athenis, antequam à Tyrrhenis tuba reperta eſſet, ſignum curſui voce dabatur. exclamabant enim ſpectatores, vt dimitterẽtur ad curſum. Ariſtopha. in ranis. ἐπειδὰν φῶσιν οἱ θεώμενοι, εἶναι. vbi interpres. ἐν τῇ ἀφέσει τῶν λαμπάδων σημεῖον ἦν τοῖς μέλλουσι δραμεῖν.

De Præconibus.

Cap. XVIII.

PRæcones ludis omnibus, imò & concionibus adhiberi moris fuit, qui ſilentium imperarent. Plaut. Aſinaria.

Face iam tu præco

Nunc omnem auritum populum.

Polyb. de legat. p. 19. προελθὼν ὁ κῆρυξ, καὶ σιωπησάμενος τὰ πλήθη διὰ τοῦ σαλπιγκτοῦ. id est, procedens præco, & imperãs silentium multitudini per tubicinem. Præcones tamen quidam erant ad res sacras, alij ad certamina, alij ad pompam, alij in foro prædicantes vænalia. Pollux, lib. 8. Athenis, κῆρυξ ὁ μὲν τις τῶν μυστικῶν, ὁ δὲ περὶ τοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ περὶ τὰς πομπὰς, οἱ δὲ κατ' ἀγορὰν τὰ ὤνια προκηρύττοντες. Sed huic rei alius locus. In Græcia non tubæ modò, sed & præcones fuere qui silentium indicerent Olympijs, missúsque nuntiarent. Vetus author prçconem non tantùm homines, sed & omnia animantia, vt in stadium inirent, inuitasse ait, ὡς τὸν ἐν ὀλυμπίᾳ κήρυκα, μὴ μόνον ἀνθρώποις τοὺς ἀγωνιουμένους καλεῖν (lego ἐᾶν) ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐπιτρέπειν τοῖς ζώοις εἰς τὸ στάδιον ἥκειν. Sophocles in Electra de Præcone,

ὅτε ἤσθετο ἀνδρὸς ὀρθίων κηρυγμάτων
δρόμον προκηρύξαντος, οὗ πρώτου κρίσις.

id est, postquam audiuit præconem erectum prædicantem cursum, de quo prima erat disceptatio. P. Faber eruditè legit, ὀρθρείων κηρυγμάτων, id est, matutinorum. manè enim cursores in Græcia cõmittebantur

tur. Pauſan. Eliac. lib. 2. πρὶν μὲν τὸν ἥλιον ἀνίσχειν συμβαλόντε δρομέας. Philoſt. lib. 6. vitæ Apol. meminit μεσημβρινοῦ κηρύγματος. id eſt, meridianæ citationis. Ea prædicatio fiebat paulo antequàm currus emitterentur, vt coronæ expectatio erigeretur. Chryſoſt. orat. de ſacro baptiſmate, οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν ὀλυμπίων ἀγώνων, ὅταν ἀγωνοθέτης διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζῃ, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, στολὴν ἀναβεβλημένος, ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, ὅση ἡ εὐταξία, τοῦ κήρυκος βοῶντος ἡσυχίαν εἶναι μετὰ εὐκοσμίας; πῶς οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ὁ διάβολος πομπεύει, τοσαύτην εἶναι τὴν ἡσυχίαν. puto legendum στολὴν ἀναβεβλημένον πορφύραν. Is enim agonothetæ habitus fuit, vt Sueton. in Domitian. cap. 4. in ſtadio verò curſu, etiam virgines. certamini præſedit crepidatus (more Græco ſcilicet) purpureáque amictus toga germanica, capite geſtans coronam auream. Dio lib. 68. de Claudio. ἐπεὶ ἔν γε τῇ νεαπόλει ἑλληνικῶς διῃτᾶτο· καὶ ἐν μὲν μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας· ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. Neapoli græcanicè egit. & quidem in muſicis ſpectaculis pallium & crepidas: in gymnico agone purpuram & auream coronam habuit. Locus igitur

Chrysostomi ita verti potest: Non videtis Olympicis certaminibus, cùm agonotheta per forum ambulat habens coronã in capite, stola amictus, virgam manu tenens, quanta sit modestia, clamante præcone silentium cum honesto modestóq; statu? quomodo non absurdum est, vbi diabolus pompam agit, tantum esse silentium? At quidem Græci non modo per præconem silentium imperabant, sed & in circum perinde atque in theatrum citharœdos & tibicines inducebant. Basil. de Gordio: ἐπὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπὴ τῷ δήμῳ ἐπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν μὲν αὐλοί, κατεσιγάσθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμόνια ἐν τῇ θέᾳ τῶν ἡνιόχων, id est, vbi autem per præcones silentium populo imperatum est, tibię conquieuerunt, conticuerunt instrumenta symphoniaca in spectaculo quadrigarum. Mirum certè in Græcia silentium imperari, quod in hoc maximè ludicro haberi non potuisse ostendit Silius Italicus lib. 6. de spectatoribus loquens.

Tollitur in cœlum furiali turbine clamor,
Proniq; ac similes certantibus ore sequuntur
Quisq; suos currus, magnáq; volãtibus ijdem
Voce loquuntur equis.

Sed hac de re infra.

De ouis, Delphinis.

Cap. XIX.

Reliquæ Circi partes non temerè descriptæ ſunt, ſed ad vniuerſi huius inſtar, tum ad aurigarum curſum adiuuãdum. Oua quidem Polluci & Caſtori cõſecrata, quòd eos ouo editos fabulentur poëtæ. Caſtores Romanos Plinius vocat lib. 7. cap. 22. ædes Caſtorum Trebellius & Capitolinus. Euripid. in Helena.

ζεὺς εἰς λήδαν ἔπτατο
κύκνου μορφώματα ὄρνιθος λαβὼν,
ὃς δόλιον εὐνὴν ἐξέπραξε ὑπ' αἐτοῦ.

Id eſt, Iupiter ad Ledam aduolauit Cygni ſpecie, qui concubitum doloſum perfecit ſub aquilæ integumento prædam ferens. Lucianus in dialoguo Deorum pro inſignibus Dioſcuris tribuit dimidiatam oui teſtam, alba ſtella illuſtrem, iaculum in manu, equum vtrinque album. τοῦ ὠοῦ τὸ ἡμίτομον, ait, καὶ ἀστὴρ ὑπεράνω, καὶ ἀκόντιον ἐν τῇ χειρὶ, καὶ ἵππος ἑκατέρῳ λευκός. Ipſique cum inter homines agerent, galeis vtebantur quæ dimidiati oui figuram haberent. Lycophron in Caſſandra:

ὧν ὀστρέκου στρόβιλος ἐντετμημένος
κόρσην σκεπάσει, ῥύμη φοινίου δορός.

id est. quorum caput diuiduus conus testę oui operit hastæ cruētæ propugnaculum. Oua igitur in Circo fuerūt Polluci & Castori sacra, non procul ab vtrisque metis, imò metis ipsis imposita. In eam rem iocus est elegans Varron. lib. 1. de re rust. cap. 2. nam non modò illud sublatum est quod ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis, sed ne illud quidem tum vidimus quod in Cereali pompa solet esse primum. Hoc postremum de ouo cœnæ eò dictum est, quòd confectis ludis Circensibus epulum publicum ab Ædile qui ludos dederat, in templo Telluris præberetur feriis sementinis. Delphinos Romæ & oua nō ita fuisse antiqua nonnulli putant, & Agrippæ eius rei originem tribuunt. authore Diony. p. 281. καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, τούς τε δελφῖνας, καὶ τὰ ὠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι᾽ αὐτῶν αἱ περίοδοι περιδρόμων ἀναδεικνύωνται. id est, & in Circo cùm videret homines decipi in numero cursuum ac recursuum, delphinos & ædificia ouata constituit, vt per ea circuitus flo-

xuum indicarẽtur. Circus enim cùm longè latéque pateret, ouis, delphinis, variisque columnis aſperſus ac diſtinctus fuit, quibus ſpatia notarentur, & iter ad metas dirigeretur. Liuius l. 41. oua ait ad notas curriculis numerandas poſita. Sic accipiendus eſt Caſſiodorus l.3. cùm ait, metarum circuitus ouorum erectionibus exprimitur. quibus verbis innuitur, oua metis impoſita ab Agrippa, vt cùm variæ colũnæ in Circo eſſent, ne erraretur in metis, indicarent oua metam vltimam, quæ & circumflectenda fuit. Liuius autem l. 41. longè ante Auguſti & Agrippæ ætatem, oua in Circo ponit, vt ſuprà notauimus. Tertul. l. de ſpectaculis eruditè. in medio, inquit, Circo Solis ædes, oua Caſtorum, Delphinos Neptuni, columnas ſeſſias à ſementationibus, meſſias à meſſibus, tutelinas à tutelis fructuum. Segeſtã Plinius, Macrobius ſegetiam vocat. Ante has, tres arę tribus diis parent, magnis, potentibus, valentibus, eoſdem Samothracas exiſtimãt. De diis Samothracibus hic agendi locus non eſt. conſule Varron. l. 4. de ling. Lat. & Argonaut. l. 1. p. 444. Apollonium.

Νῆσον ἐς ἠλέκτρας ἀτλαντίδος, ὄφρα δαέντες

Ἀρρήκτους ἀγανῇσι τελεσφορίῃσι θέμιστας
Σώοτεροι χρυσέοισαν ὑπὲρ ἅλα ναυτίλλοιντο.

id est, ad insulam Electræ Atlantidis filiæ Samothraciã, vbi sunt dij Cabiri, vt sciẽtes leges inuiolabiles dulci euentu salui nauigent in mari horrendo. quo loco legam libens ἀρρήτους θέμιστας, quia silentio seruabãtur, vt mysteria cereris. sic & apud Orpheum in Argonauticis lego ἄρρητα, vbi ait,

Ζαθέην Σαμοθρῄκην,
Ἔνθα καὶ ὄρκια φρικτὰ θεῶν ἄρρηκτα βροτοῖσι.

id est, Samothracem diuinam vbi fœdera sacramentáque deorum hominibus non dicenda. Non video cur Iunonis occulta sacra Samothracas deos nõnulli dici velint, à voce Hebræa Sathar, quæ abscondere significat, cùm veteres omnes eos in Samothracia ponãt, & nominatim appellent iis nominibus, quæ in iuuenem non cadãt. Ad oua redeamus, quorum meminit Isidorus l. 17. c. 28. oua, inquit, Castori & Polluci. Quinetiam Constantinopoli Castoris & Pollucis simulacra in porticibus circi visuntur, authore Zozimo. l. 2. Sed de columnis illis frumentariorũ deorum, alij explicarũt. Plin. l. 18. c. 2. Seiam à serendo, Segetiam à segetibus appellatas

ait, quarum ſimulacra in Circo ſunt: tertiam ex iis nominare ſub tecto religio eſt. Illa religio quæ fuerit oſtendit Macrob. l. 1. Saturnal. c. 16. Salutem, Semoniam, Segetiam, Segeſtam. Tutelinã ſiquis inauſpicatò nominaſſet, is ferias ſeruabat. Alia Tutelina fuit, cui tutela pop. Rom. vt & Tutano Deo ſiue Tutuno. Arnob. l. 4. aduerſus gẽtes. huic Tutelinæ ara in Auentino, de qua Varro in Hercule: tuam fidẽ Tutelina inuoco. Conſulatur Auguſtinus l. 4. c. 8. de ciuitat. Pro Seia in manuſcriptis legitur Seſio, Seria, & Setia, quæ dicitur & Seſſia. Delphinos autem in Circo poſitos ab Agrippa, vel potius reſtitutos indicauit ſupra Dio. Delphinis erant cymbala ex ore pendentia vt plurimum, quorum ſono dabatur ſignum, vt eodem momento excurrerent, eodémque ſpatio, vt ex Vitruuio l. 10. c. 13. Quod genus ab Olympia deſumptum auguror, vbi delphini locum habuere, ſicuti docet Pauſanias in Eliacis. Cur autem in Circo poſiti ſint ſi quis roget, equidem Neptuni famulos domino ſuo ac Deo attributos exiſtimẽ. Higynus in Delphino, qui Neptuno, inquit, ſimulacra faciunt, Delphinum aut in manu aut ſub pede eius conſtituunt. Illis

igitur in Circo columnæ assignatæ, super quos Delphini asculpti essent, nisi quis ob miram celeritatem eo loco positos arbitretur, de qua Ælianus de piscibus, & Oppianus p.16.l.1. ἁλιευτικῶν.

Αγγελίης δ' ἤνεσσεν ἐννέας ὡς θεράποντας,
Κλήρῳ δ' ἐν σφετέρῳ πελώσιον ὤπασε τιμήν.

id est, Neptunus laudauit Delphinos famulos suos morigeros ob hunc nuntium, & in suæ sortis imperio supereminentem dedit eis honorem. plurimum enim hos amat. & Nonnus l.2. Dionysiac. Nereidas Delphinis vehi ait.

Ως δ' ὅτε νηρεΐδων τις ὑπερκύψασα θαλάσσης
Εζομένη δελφῖνι.

id est, vt cùm aliqua Nereis emergens è mari insidens Delphini. sessorem facit. l.1. Thebaidos Statius:

-- Curuo Delphine vagantem
Arripuit frænis, gremióq; Palæmona pressit.

has columnas Iuuen. S. phalas vocat.

Plebeium in Circo positum est, & in aggere fatum,
Quæ nudis longum ostendit ceruicibus aurum,
Consulit ante phalas, Delphinorúmque maniplos.

Phalæ, Nonio teste, columnæ vel turres ligneæ lapidéæve fuerunt. sic enim ille:

phalæ ſunt & in Circo, quæ apud veteres propter ſpectatores è lignis erigebantur. Ennius.

Malos defindunt, fiunt tabulata phalæque.

Plaut. trium obolorum cauſſa ſubeũt ſub phalas. Has columnas in Circo priuati homines interdum ſe poſituros recipiebant. argumento eſt l. 1. §. denique. C. de pollicitat. ſi columnas Circenſibus promiſiſti. Iuuenalis Delphinorum manipulos vocat, quia plures erant ſimul in Circo. Diodor. l. 1. Herodot. l. 2. de obeliſco. verba eius ſic habent, c. 9. l. 36. Is autem obeliſcus quem D. Auguſtus in Circo m. ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo (Pſammenitus eſt Herod.) quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum & 25. pedum & dodrãtis præter baſim eiuſdem lapidis. is verò quem in campo Martio, nouem pedibus minor à Seſoſtride.

De obeliſcis.
Cap. XX.

Erant & obeliſci in Circo, & euripi. Caſſiodor. lib. 3. duos obeliſcos numerat. Obeliſcorum, inquit, prolixitates ad cœli altitudinem ſubleuantes (fortè

ad cœlum) ſed potior Soli, inferior Lunæ dicatus eſt. Vbi ſacra priſcorum Chaldaicis ſignis quaſi literis indicantur. P. Victor in regione 11. vbi Circus maximus, obeliſcos duos ponit, quorum alter iacet, alter erectus eſt. omnes Soli ſacros volunt. Caſſiodorus Soli & Lunæ. quid autem ſit obeliſcus indicat Marcellinus l. 17. Obeliſcus eſt aſperrimus lapis in figuram metæ cuiuſdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam, vtque radium imitetur, gracileſcens pauliſper, ſpecie quadrata, in verticem productus, anguſtum, manu læuigatus artificis, formarum habẽs innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus inciſas, initialis ſapientiæ vetus inſigniuit authoritas. Metæ ait inſtar fuiſſe, vnde & pro meta Conſtantinopoli fuit. Plin. lib. 36. cap. 9. ait obeliſcos factos è lapide ſyenite, qui πυῤῥοποίκιλος dictus. Soli ſacri ſunt, radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Ægyptio. Vnus in Circo maximo fuit, alter in cãpo Martio, priore 9. pedibus minor, à Seſoſtride factus, cui mirabilem vſum Auguſtus addidit ad deprehendendas Solis vmbras. Ibidem cap. 10. Primus omniũ rex Ægy-

pti Meſeres obeliſcum fecit. Indicat Iſidor. cap. 28. lib. 18. obeliſcum Meſeres rex Ægypti primus fecit (lego Mithres) qui in Solis vrbe regnabat, ſomnio monitus. Plin. lib. 36. cap. 8. Cum enim Ægyptum Nilus elauiſſet, iratus rex ſagittam in fluuium miſit. oculis captus duos obeliſcos Soli ſacrauit. obeliſcus enim ſagitta dicitur. Sed ad rem. obeliſcus quem D. Auguſtus in Circo magno poſuit, ætate Pythagoræ exciſus, à Semneſerteo rege Ægypti, ait Plinius lib. 36. c. 9. & 10. fuit enim ſacer Soli. Tertull. de Spectaculis, obeliſci enormitas Soli proſtituta, ſcriptura eius, vnde & cēſus, de Ægypto ſuperſtitio eſt. (fortè leg. vnde & ſenſus de Ægypto, ſuperſtitio eſt. Literas hieroglyphicas intelligit quæ Chaldaïca ſigna vocat Caſſiodorus. Plin. lib. 36. cap. 9. Scalpturæ illę quas videmus, effigiéſque Aegyptiæ ſunt literæ. cap. 9. inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum philoſophia continent. Iulianus Imperator obeliſci cuiuſdam meminit, qui Antiochiæ fuit. Sic enim in epiſtola quadam ad Antiochen. ὄβελον εἶναι παρ' ὑμῖν ἀκȣ́ω λίθινον, εἰς ὕψος ἱκανὸν, ἐιϛημένον (leg. ἐρερεισμένον) ἐπὶ τῆς κίονος, ὥσπερ ἄλλό τι τῶν ἀτιμωτάτων

ἐρριμμένον. ἐπὶ τούτῳ ἐναυπήγησε σκάφος ὁ μακαρίτης κωνστάντιος, ὡς μέγας ὢν εἰς τὴν ἐμὴν (fortè, ὡς μέγα ζηλῶν) πατρίδα κωνσταντίνου πόλιν ἐπεὶ δὲ ἐκείνῳ συνέβη θεῶν ἐθελόντων, ἔνθεν ἐκεῖσε πορευθῆναι τὴν εἱμαρμένην παροῦσαν ἡ πόλις ἀπαιτεῖ παρ' ἐμοῦ τὸ ἀνάθημα. id est, obelum apud vos esse audio iustæ magnitudinis, statutum in columna, & vt aliquid vile pro derelicto habitũ. (putem abundare vocem εἰρημένον seu ἐρερεισμένον) ob eius euectionem nauem texuit Diuus Constantius, vt magno zelo in patriam meam Constantinopolim affectus. Postquam autem ei contigit Deo volente, vt hinc illuc abiret, fato præsenti, ciuitas à me donarium illud efflagitat. Isidorus lib. 18. cap. 28. obeliscus, id est sagitta Soli in medio Circo, quia per medium mundum sol currit. Summo obelisco imposita forma flammæ aurea. Vetus poëta mediũ centri summa adire obeliscum ait, quia in medio velut in centro staret, eiúsque apicem suo vertice tangeret.

Namque his euripus quasi magnum interuenit æquor,
Et medius centri summa obeliscus adit.

Primum obeliscum diximus ab Augusto positum Soli, alterum Constantius ex

Ægypto Romam tranſlatum in Circo max. collocauit, qui videtur non Soli ſed Lunæ ſacer, ſi Caſſiodoro fides. vetus poëta de Conſtantio.

Hoc decus exciſa Thebis de rupe reuellit,
Sed grauior Diuûm tangebat cura vehendi,
Quod nullo ingenio, niſúque, manúque moueri
Caucaſeam molem diſcurrens fama moneret.

Tertius obeliſcus Romæ nõ in Circo maximo fuit, ſed in Vaticano, qui Circus Neronis dictus. Plin. l. 36. c. 11. tertius obeliſcus Romæ in Vaticano Caij ac Neronis principum Circo. ſi addis obeliſcum à Conſtantio illatum, quartus eſt.

De euripis.

Cap. XXI.

AQuæ emittebantur in circum, ex euripo qui arenam cingebat. Dio in Auguſto. θεάς τε ποιῶν ἐς τὸν φλαμίνιον ἱππόδρομον ὕδωρ εἰσήγαγε, καὶ ἐν αὐτῷ ἓξ καὶ τριάκοντα κροκόδειλοι κατεκόπησαν. id eſt, in campum Flaminiũ aquas emiſit, vbi crocodili 36. occiſi. Plin. l. 8. c. 28. M. Scaurus Ædilis in temporario euripo crocodilos primus Romæ oſtendit. id autem non in

Circo, sed in theatro is euripus erat subitarius. Seneca c. 9. Euripos subito aquarũ impetu implet aut siccat. euripus autem propriè dicitur pars illa maris Euboici quæ Plinio & Straboni sexies reciprocat aquarum æstum. lib. 1. Græcor. epigramm. p. 51.

Εὐβοϊκοῦ κόλποιο παλινδίνητε θάλασσα
Πλαγκτὸν ὕδωρ ἰδίοις ῥεύμασιν ἀντίπαλον·
Ἠελίῳ κ᾽ ἢν νυκτὶ τετυγμένον, εἰς τρὶς ἄπιστον,
Ναυσὶν ὅσον πέμπεις χεῖμα δανειζόμενον;

id est, Euboici sinus ô maris reciprocans, aqua erratilis, propriis fluctibus contraria, die & nocte facta ter infida & fallax, quãtum fluctum fœnore acceptum in naues mittis? Seneca septies reciprocare ait, in Hercule Oëteo.

Euripus undas flectit instabiles vagus,
Septémque cursus flectit, & totidem refert.

Liuius l. 28. numerum non definit. Euripus non septies die temporibus statis reciprocat, sed temerè in modum venti nũc huc, nunc illuc verso mari, veluti monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. nec addit numerum. Seneca in Hercule furente:

Priúsque multo vicibus alternis fugax
Euripus unda stabit Euboica piger.

ab

Ab hoc euripo reciprocãte ſepties, lacunæ aquarum inertium ac concluſarum in arena vel Circo euripi dicti ſunt. In ſtadiis Græcis non euripus, ſed foſſa fuit, quam Lucian. in Anacharſi ὄρυγμα vocat, ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι. id eſt, hunc altum puluerem iacientes in foſſa. Imò foſſæ plures vel tranſſiliendę ſaltantibus, vel limitis ergo certantibus. vnde & ſcamma à σκάπτω, fodio, pro ſtadio & arena ponitur Hieron. ad Pãmach. Gur tu omiſſis ſuper quibus pugna eſt, de ſcammate & loco certaminis egrediens. Laudi fuit ſaltu certantibus ſcamma tranſſiliiſſe. Curſu certantibus ſcamma prætergredi, eſt extra limites, extra oleas currere. Euſtath. Iliad. 6. ἔστι δὲ κυρίως ὑπερβασία τὸ ὑπερβαίνειν τοὺς τεταγμένους ὅρους τῆς γῆς, καὶ οἷον ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ὅλα πηδᾶν· καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ ἀδικίας ἡ λέξις τίθεται. id eſt, propriè hyperbaſia, eſt limites definitos tranſgredi, quaſi tranſilire ſcammata & foſſas: impropriè pro iniuſtitia ponitur. In Luciani Anacharſi malim legere ὑπεράλλεσθαι τάφρων, i. tranſſilire foſſas, quàm τάφων, tumulos. ſed ad euripum redeamus. Euripum Circo addidit in gyrum, ait Sueton. de Iulio. c. 39. Plini.

l.8.c.7. Clathris ferreis Circum ait circũdatum, ne feræ eruptionem tẽtarent. ideo Cæsar dictator venationem in Circo daturus, euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addẽs. Apud Spartianum Heliogabalus euripis vino plenis nauales Circenses exhibuit. Sed in Circo nostro curramus, aut si mauis in euripo natemus. Euripus à Tarquinio omnium primo in Circum deductus est. Sic enim Diony. l. 3. πέριξ δὲ αὐτοῦ κατά τε μείζους πλευρὰς ϗ κτ̀ μίαν τῶν ἐλαττόνων εὔριπος εἰς ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρόρυκται· βάθος τε ϗ πλάτος δεκάπους. in ambitum, ait, circi ad latera maiora eius, partémque vnam angustiorem euripus defossus est, ad excipiendas aquas, altus & latus 10. pedes. Fuit is magnæ matri deûm sacer, authore Tertul. l. de spectaculis. Cassiodorus inductũ ait in circum vnà cum Neptuno & Delphinis eius, quia maris vitrei reddit imaginem. Nam & viridis ac gemmeus vocatur à Plinio epist. ad Caninium Rufum. Euripi situm sic accipito, primum à carceribus spatium erat patentius, ne in egressu concurrerent quadrigæ; inde angustior campus succedebat, per quẽ euripus muro duplici circumdatus, longo humilique

tractu producebatur. Huius rei imaginem quandam recognoſces apud Sidonium in Narbo.

Iam vos ex oculis velut volantes
Conſumpto ſpatio patentiore
Campus clauſerat arctus, arte factus,
Per quem longo humilem duplámque muro
Euripus ſibi machinam tetendit.

Tarquinius enim poſt euripum porticus extruxerat, vnde populus ſpectaret. nec Romæ modò, verùm & Conſtantinopoli euripus fuit. Chryſoſt. in Circo, σὸκ εὐείπου καὶ κάμπτων κύκλους τειχῶν. Super euripum ſimulacra & ſtatuæ, vt Tertul. in Hermogenem, his verbis, ſtatuæ ſuper euripum, & obeliſcus ſuper omnia ferebatur.

De metis & creta.

Cap. XXII.

Meta Græcis νύσσα dicitur, καμπτὴρ, τέρμα, βατὴρ. Pollux l. 3. ἵνα δὲ παύονται τέλος καὶ τέρμα λέγεται, βατὴρ καὶ βαλβίς. id eſt, terminus vbi deſinunt curſum, dicitur bater. Pacuuius à flexu campterem vocat.

Extremum intra campterem ipſum præter-

greditur

Parthenopæum. ---

A vetere poëta axis, obelus, ſeu veru dicitur Cedrino. Latinis creta & calx dicta, quæ apta deſignandis ſpatiis, vt Iſidorus l.17.c.37. & Plin.l.35.c.17. eſt viliſſima creta qua Circum prędùcere ad victoriæ notam inſtituerunt maiores. Seneca epiſt. 108. in Circo cretam vocamus aut calcẽ, antiqui calcem aut quia calce meta deſignaretur, aut quia vltima in homine eſt. Varro in Margopoli, nemini fortuna currum à carcere intimo miſſum leui.

Inoffenſum per æquor candidam ad calcem petit.

Metam deſignat Nonnus Heliopolitanus in Dionyſiacis p.189. his verbis.

Στήσας τέρμα δρόμου τανααὸν ξύλον, ἀντιπόρου δὲ
Πῆξε τύπον βαλβῖδος ἐπ' ἠόν. θυρσὸν ἀείρας.

item,

--- Σταδίῳ μεμετρεισμένον οὖδας ὁρίζων,
Διοσσὰ διαινομένης διεμέτρεεν ἄκρα κελεύθου,
Ορθώσας δεκάδωρον ἐπὶ χθονὶ σῆμα πορείας.

id eſt, conſtituens lignum oblongum vt eſſet terminus curſus. fixit autem formam oppoſitæ metæ eleuans typum in littore. item definiens ſolum ad ſtadium dimen-

ſum, duo extrema menſus eſt viæ quæ cõficiebatur, erigens ſignum duodecim palmarum decurſionis in ſolo agitandæ. τέρμα igitur meta eſt. dicitur πέρας ab Ariſtot. l. 1. Nicomac. ἐν τῷ ςαδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας ἡ ὁδός ἐστι. in ſtadio ab editoribus ad metam via patet. Linea enim ducebatur circum metas à calce aut creta quæ flexionem regeret aurigæ, ne interiori gyro ad metam currus allideret, quam vltimã lineã Horat. ad Quintium vocat.

Mors vltima linea rerum.

Tertul. in Hermogenem, cum ait non intelligere vltimam lineam. Terentius, extrema linea amare, id eſt impendio. Eurip. ἐπ' ἄκρην ἥκομεν γραμμήν. ad vltimam venimus lineam. & in Electra. μή μοι τὸ πρῶτον βῆμα ἐὰν δράμῃ καλῶς νικᾶν δοκείτω, πρὶν ἂν πέλας γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψοι βίου. id eſt, ne mihi quis, & ſi primo ingreſſu bene decurrit, viciſſe putet, priuſquàm ad lineam venerit, & vitæ finem circumegerit. Tertul. l. in Hermogen. dixit vltra lineam, ſicuti Ammian. l. 22. vltra plantam euagari, vltra calcem currere. quod Græci ab Olympicis oleis quibus ſtadium cingebatur, ἔξω τῶν ἐλαιῶν, id eſt vltra oleas. Pindarus Pyth. o. 9. γραμμὴν vocat, quod

priùs τέρμα, id est, metam dixerat, de Danai filiabus. hanc lineam quæ ad metas vltimas fuit, cùm ambo cursores fessi eodẽ temporis articulo attingerent, hieram facere dicti sunt, id est, ibi stare. tenebantur enim velut immobiles, donec pronuntiarẽtur victores ab Hellanodicis. Sen. epist. 83. ad Lucil. quomodo tamen hodiernum certamen cesserit; quod raro cursoribus euenit, hieram fecimus. ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam descendi. metaphora ducta est à ludo calculorum, in quo è quinque lineis, media hiera dicta est, vbi inciti calculi erant. qui ad hieram redactus erat, ad incitas redactus à Romanis dictus est. κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς, id est, res desperata est. Pollux l. 9. Eustat. Iliad. l. ζ. Fuit & alba linea quæ duceretur in lapide & ligno ad discrimen faciẽdum, sicuti & rubrica. Aristænetus l. 1. ep. 26. καθάπερ ἐν λευκῷ λίθῳ σταθμὴν λευκὴν διατείνων. id est, quasi in albo lapide lineam albam ducens. Sophocles, οὐ μᾶλλον ἢ λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη. hanc ob rem Socrates in Charmide dicitur omnes λευκὴ στάθμη & æquo amare. Lucillius sat. 29. discrimen non facit nec signat linea alba. Plutarch. ἐστιν ἄτεχνος ἡ λευκὴ στάθμη περὶ τοὺς λόγους ὅ

ἀδόλεσχος. ita Gellius albam lineam accipit de eo qui indiſcriminatim omnia probet. fere enim minio aut rubrica vtuntur fabri, nõ creta. Socrates, ἀτέχνως λευκὴ στάθμη εἰμὶ περὶ τοὺς καλούς. Zetzes à flexione ſepties iterata καμπηλείαν vocat, Chil. 8. c. 160. Equus, inquit, qui vehebat paraſitum ad prandiũ, ἔπεσεν εἰς στήλην σχήματι καμπηλείας, καὶ δόξας ἱππικὸν τὸν τόπον πεφυκέναι, μέχρι ἑσπέρας ἐποίει τὰς κάμπας ῥύμῃ δρόμου. id eſt, incidit in columnam metæ forma, & putans circum eſſe eum locum, vſq; ad veſperam circum ſe flectebat cum impetu currens. Fuerũt autem duæ metæ in Circo, altera ad carceres, altera ad calcẽ circi, quibus ortus Sol & occaſus ſignaretur. vetus poëta;

Metarum cogunt circumdare curſibus orbes,
Namq; axes gemini ortum obitúmq; docẽt.

Iſidor. l. 8. metarum appellatione propriè terminum ac finem mundi deſignare volunt, ſiue ad teſtimonium orientis occidentiſque Solis. ibidem. c. 28. medio ſpatio ab vtraq; meta obeliſcus conſtitutus. erat enim meta in carceribus vna, altera ſub finem circi, quod & Conſtantinopoli ponit Corippus. l. 1. Iuſtin.

Circus plenus ſeu circulus anni

Amplectens geminas æquo diſcrimine metas,
Et ſpatium mediæ qua ſe via pandit arenæ.

Sphendonem locum fuiſſe ad metam auguror in formam fundæ, & pro meta accipi. Sic enim Chryſoſtom. interpretor orat. de Circo, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, id eſt, non a linea alba ad ſphendonem in millio decurrens, vbi lego σφενδόνην, quæ vox eſt apud Cedrinũ in Theophilo, ἐν τῇ σφενδόνῃ τοῦ δρόμου, inquit, & Nicetam lib. 1. regni Andronici Comneni, καὶ διεχεῖτο ἡ φλὸξ κατὰ τὴν τοῦ σταδίου σφενδόνην id eſt, diffundebatur flãma per fundã Circi. Cedrinus in Valent. Valentinianus, ait, præpoſitum iuſſit cremari ἐν σφενδόνῃ. Meo igitur animo fuit locus qui dictus eſt λεῖος ἱππόδρομος, de quo Euſtathius, λεῖος ἱππόδρομος ὁ περὶ τὸν καμπτῆρα τόπος. id eſt, læuis Circus eſt locus circa metam, quia planus eſt & æquabilis, nudúſq; ab omni lapide & ſalebra. De funda hominem me reperiſſe arbitror qui authoritatem non defugiat, ſic enim Cedrinus p. 121. ὁ ῥωμύλος τυποῖ τὸν ἐπὶ τὰς θύρας καμπτῆρα τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν· τὰς δ' ἑπτὰ ἅπαντα τὸν δρόμον τῶν ἑπτὰ πλανητῶν, τὸν δ' ἀέρα οὐρανόν. id eſt, Romulus per eam metam quæ eſt

ad carceres ortum designauit: per eam quę est in funda, occasum: per septem spatia, cursum 7. planetarum: aërem in quo curritur, cœlum esse voluit. Vides sphendonem metam vltimam comprehendisse ambitu suo, & occasum Solem repræsentasse.

De metis Murtijs.

Cap. XXIII.

FVerunt igitur primæ metæ & vltimæ. primæ in carceribus, vltimæ sub exitum Circi, & calces, Murtiæ dictæ, de quibus Tertull. l. de Spectaculis. Franciscus Iunius existimat metas quasdã fuisse medianas. malè. Sueton. in Iulio, cap. 38. Nouissimè pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus, hinc & inde commissis. nam quò laxius pugnaretur, sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex aduerso constituta erant. Sed vnde dictæ sint metæ Murtiæ ambigitur. alij enim Murcias, alijs Murceas, quidam Murtias, nonnulli Murtheas volunt. P. Victor in 11. regione vrbis, vbi Circus maximus, ędem

Murtiæ constituit, vel Murceæ, quam Amoris deam fuisse tralatitium est. Plin. lib.15.cap.29. à Myrtis dictam asserit quæ arbor Veneri sacra. Sic enim ille, quin & ara fuit Veneri Murteæ, quam nunc Murciam vocant. Murtię igitur à duabus myrtis, ante delubrum Quirini positis, nimirum patricia & plebeia. lib. 15. Liu. lib. 1. Plutarch. in Problem. Varro item à murteto. lib. 4. de ling. Lat. Eadem Dea videtur Verticordia dicta, cuius fanum ad metas Murtias fuit, myrteto consitum, vt est in fragmentis Seruij manuscriptis. Procilius volebat à murcis, id est figulis vrceis dici, quòd is locus esset inter figulos, ait Varro lib. 4. de ling. Lat. Tertul. Murtiam à Murtio quodam statuario. Festus, Murciæ Deæ sacellum erat, sub monte Auentino, qui antea Murcus vocabatur. apud eas metas Venus colebatur, & ibi prostitisse meretrices videntur. Apul. l. 6. Metamorph. Si quis à fuga retrahere, vel occultam demonstrare poterit fugitiuam regis filiã Veneris ancillam, nomine Psychen, cõueniat retro metas Murtias Mercurium prædicatorem. nisi fortè quis putet id ex eo dictum esse quòd præco post metas Murcias staret, qui victores pro-

nuntiaret. Sellæ curuli proximè ſacellum Murciæ locus erat, vnde ſpectabant magiſtratus, ait Feſtus. Sed & Conſi ara ad metas Murtias fuit, authore Tertull. Pub. Victor, ara Cõſi ad metas ad Septẽtrionem, erátque ea defoſſa, ſicut & ipſe Conſus Deus. ædem ipſam Conſi ſubterraneam facit. Ad Septemtrionem quoque fuit Larium ara iuxta metas. Item ara potentium & valẽtium Deorum, ait Pub. Victor. eos Tertullianus Samothracas vocat. ibidem fuit ædes Mercurij, authore Feſto. quare Apuleius Mercurium prædicatorem ad eas metas ponit. Meta ſudans apud Senecam epiſt. 56. Romæ ad metam ſudantem tibias & tubas experiuntur. ea fuit in decima regione vrbis, vbi templum Pacis. Fuit & alia meta ſudans in quarta regione apud P. Victorem.

De forma metæ.

Cap. XXIIII.

Metæ fuerunt κωνοειδεῖς, id eſt orbiculatæ, ad inſtar coni, & rotundæ ad cupreſſi formam. Ouid. 10. Metam.

--- *metáſque imitata cupreſſus.*

interpres Sophoclis in hæc verba, ὑπ' αὐτὴν ἐσχάτην στήλην ἔχων· στῆλαι, ait, κυβοειδεῖς λίθοι ἐπιγράμματά τινων ἔχοντες· ἐσχάτην δὲ λέγει, ἐπεὶ καὶ ἄλλαι ἦσαν ἐν μέσῳ τοῦ δρόμου. id est, metæ ſunt lapides cubi inſtar rotundi, epigrammata quorũdam habentes. vltimam vero metam dicit, quia aliæ erant in medio curſu. Erant quaſi turbines inuerſi, aut ſtrues πυραμοειδεῖς, vnde & pyramis, & obelus à Cedrino dicuntur. Axes gemini à veteri poeta, & in Circo Conſtantinopolitano pro meta fuit obeliſcus. Ipſæ metæ à ſolo ad verticem tribus quaſi ſulcis æquali ſpatio diſtinguebantur vndique, vt metas tres ſimul commiſſas & arctiſſimè coniunctas arbitreris. In eam rem locus eſt Caſſiodori meo iudicio difficilimus, cui lucem dabo. lib. 3. variar. c. 51. Ipſæ verò metæ ſecundum zodiacos decanos ternas obtinẽt ſummitates, quas ad inſtar Solis celeres quadrigæ peruagantur. Zodiaci enim ſingulis ſignis Ptolomæus tres decanos attribuit, id eſt tres regiones quę ſingulæ ſunt 10. graduũ, per quas Sol & reliqui planetæ ferũtur. Vt igitur ſingula zodiaci ſigna tribus decanis pari ſingulis interuallo notantur, ita & ſingulæ metæ tribus quaſi ſulcis diſſindeban-

tur, qui ſinguli æquali ſpatio à ſe inuicem abeſſent, quaſi tres obeliſci arctiſſimè cõmiſſi ac coniuncti eſſent: & ſicuti ſingulos decanos pari ſpatio Sol decurrit, ita circum illos ſulcos aurigæ pari interuallo ferebantur. Cæterùm Claudius inauratas metas, carceres marmoreos dedit, quæ vtraque & tophina, & lignea antea fuerant, ait Sueton. in Claudio cap. 21.

De ſpina Circi.

Cap. XXV.

TOtum illud ſpatium, quod à primis metis ad vltimas fuit, intermetium dicitur in gloſſis veteribus, τὸ μεταξὺ τῶν καμπτήρων. id eſt, illud quod intermedium eſt inter vtramq; metam. Corippus dixit,

Et ſpatium mediæ quà ſe via pandit arenæ.

πέλμα Cedrino. à Latinis ſpina, quòd ad inſtar ſpinæ dorſi produceretur per campum Circi, qui per initia latior, ſub finem anguſtior fuit: vt Sidon. in Narbone. Caſſiodor. lib. 3. epiſt. 51. Spina, inquit, infelicium captiuorum ſortem deſignat, vbi duces Romanorũ ſupra dorſum hoſtium ambulãtes, laborum ſuorum gaudia per-

ceperunt. Hoc equidem eò dictum interpretor, quòd expressæ essent in spina Circi tabulis & picturis populi Romani victoriæ: aut certè quia Constantinopoli & Romæ desidente Repub. hostes victi in Circo triumphabantur, vt è Zonara in Iustiniano disces, vbi Bellisarij triumphum in Circo describit. idem in Heraclio. & Diaconus lib. 21. per dippium eos in Circo pompauit. Spina igitur totum illud spatium fuit inter vtramque metam (ait vetus interpres Iuuen. sat. 6.) vbi sæpe harioli sedebant.

De forma decursionis.

Cap. XXVI.

IN decursione stadij varijs locis ac temporibus varia ratio seruata est. Romæ res sic acta. Certamen primum quadrigarum fuit (cui pompa viam semper præibat) & bigarum & singulatorum, quod & Olympiæ factitatum est. duo Romæ ab antiquitate infima petita, diu multúmque obtinuerunt. alterum de trigis heroici tēporis, quod genus apud Græcos exoleuit. Duos enim equos iunctos, quomodo bi-

gæ iunguntur, tertius funarius loro deuinctus consequitur, quem παρήορον veteres dixere, id est suspensum. alterum in Græcia, cùm dijs prisco more faciunt, nostro sæculo tenet, vt aliqui se inijciant, & interserant in currus, vt confecto equestri certamine, pedibus ipsi currant. Cùm enim curule certamen finitum est, desilientes è curribus ij qui vehuntur prope aurigas, quos poëtæ sessores & parabatas dicunt, Athenienses apobatas, stadium corripiunt, cursúque pedites cõtendunt. Cùm autem cursus equitum finem ceperit, in Circum cursores pedites & Athletæ inducuntur. hæc è Dionys. lib. 7. sub finem. λοιπὸν δέ ἐστι μοι καὶ περὶ τῶν ἀγώνων, οὓς μετὰ τὴν πομπὴν ἐπετέλουν, ὀλίγα διελθεῖν, & cæt. Paucula tibi annotabo. συνωρίδας vocat bigas ἀζεύκτους ἵππους, equos iniuges singulatorum. τὰ τρίπολα τῶν ἁρμάτων (lege τρίπωλα) id est trigas. παρήορον ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι dici vult, quia fune tertius equus funalis ad duos alios equos recto temone iunctos adiũgeretur, & quasi suspẽderetur. Quod de cursoribus peditibus subiungit, notauit Plinius lib. 7. cap. 20. Nunc quidem in Circo quosdam cursores 160. millia pas-

suum tolerare non ignoramus; neque enim tantùm fuit equorum cursus, sed & hominum, vt in Olympia. Suetonius cap. 43. in Augusto. in Circo aurigas cursorésque & confectores ferarum. addo, victos interdum populi clamore in stadium rediisse. Iactatis enim togis populus eos reuocabat. Ouid. lib. 3. amor. eleg. 2.

Iámque patent iterum reserato carcere postes,
Nunc saltem supera.

Etiam inter oppugnandum oppida Romani ludicrum hoc vsurpabant. Liuius lib. 44. p. 335. mos erat nondum hac effusione inducta bestijs omnium gentium complendi, varia spectaculorum conquirere genera, nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque circulum complebat. Aurigæ verò ita victoriæ studiosi fuere, vt sæpe magicas artes aduocarēt. Ammian. Marcell. lib. 18. ad aurigam confugit audentem omnia, eúmque vt veneficum curat vrgeri. Arnob. lib. 1. aduers. gent. magicis artibus in curriculis equos debilitare, incitare, tardare. Cassiodor. l. 3. epist. 51. frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum, inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire.

necesse

necesse est enim ad peruersitatem magicarum referri, quando victoria equorum meritis non potest applicari. Hieronym. in vita Hilarionis. hic itaque æmulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus huius impediret equos, & illius incitaret, carcerem, repagula, stabulum, equos suos, aurigas, rhedam aspersit aqua Hilarionis, is qui Circenses equos alebat.

De agitatorum industria.

Cap. XXVII.

BOnis equis vti, fortunæ erat aut gratiæ, docilib' industriæ, peritis vsus & exercitationis, quã in Olympia exigebant Hellanodicæ, his verbis, εἰ πεπόνηται ὑμῖν ἐπαξίως τοῦ ἐς ὀλυμπίαν ἐλθεῖν, καὶ μηδὲν ῥαθυμὸν, μηδ' ἀγεννὲς εἴργασθε, ἴτε θαῤῥοῦντες. id est, si labore vestro consecuti estis, & merito in Olympiam intrare, & nihil desidiosum aut ignobile egistis, ite fidentes. Isthmijs dicebant, ἴτε ἐς τὸ στάδιον, καὶ γίγνεσθε ἄνδρες οἷοι νικᾶν. ite in stadium, & estote viri, quales vincere possunt, ait Philostrat. lib. 5. Apollonij. Boni agitatoris fuit,

non effuſo impetu temerè per Circum ferri, ſed vim equorum diſpenſare, & in fructum ac commodum impendere: vbi flagello & incitatione opus erat, incitare; vbi moderandũ, moderatione vti, ad metam flectere nec offendere, naufragium ab aduerſarijs, aut à meta, aut à ſe cauere. Cùm enim in omnibus certaminibus arti locus eſſet, maximè tamen in Circo, ait Euſtath. in Iliad. Ψ. εἶτα πιςούμενος ἐπαγωγικῶς διὰ δρυτόμου καὶ κυβερνήτου καὶ ἡνιόχου, καὶ πάντα βουλῇ καὶ τέχνῃ κατορθοῦσθαι. Fidem faciens Neſtor per inductionem frondatoris, magiſtri nauis, aurigæ, omnia conſilio & arte bene ſuccedere. Artem epigr. Græca σοφίαν vocant. l. 5. anthol.

πρεσβὺς ὅτι σφριγάοντας ἐν ἱπποδρόμῳ πλέον ἑλκεῖ
νικήσας, γεραρὸς δ' ὢν νέος ἐν σοφίᾳ.

quia ſenex vincens iuuenes laſciuientes magis virtute domandi equos, & glorioſos, iuuenem in hac oſtendens te eſſe. τοῦτο γέρας σοφίης μνῆμα καὶ ἠνορέης. hoc præmiũ eſt monumentũ ſapientiæ & roboris. Ælianus lib. 2. variæ hiſtor. c. 27. Anniceris Cyrenæus voluit artis ſuæ ſpecimen Platoni dare. ζεύξας οὖν τὸ ἅρμα περιήλασεν ἐν ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους, οὕτως

ἀκριβῶς φυλάττων τοῦ δρόμου τὸν στοῖχον, ὡς μὴ παραβαίνειν τὰς ἁρματροχίας, ἀλλ' ἀεὶ κατ' αὐτὸν ἰέναι. id eſt, iuncto curru multos curſus circumequitauit, adeò exactè ſeruãs verſum curſus, vt non diſcederet ab orbitis, ſed ſemper eodem tenore iret. Magnũ certè ſpecimen artis & nõ pœnitendum, ſi non apud Platonem, ſtudium agitatorũ in ipſo curriculo apparebat cùm ſe attollerent, deprimerent, inflecterent, voce & flagello equos accẽderent, quod expreſſit appoſitè Virgil. 3. Georg.

Iámque humiles, iámq; elati ſublimè videntur
Aëra per mediũ ferri, atq; aſſurgere in auras,
Nec mora nec requies.

Homer. 23. Iliad.

Οἱ δ' ἅμα πάντες ἐφ' ἵπποισι μάστιγας ἄειραν,
Πέπληγον θ' ἱμᾶσιν, ὁμόκλησάν τ' ἐπέεσσιν.
Ἐσσυμένως οἱ δ' ὦκα διέπρησσον πεδίοιο.

id eſt, illi autem omnes ſuper equos flagella ſuſtulerunt, & loris cædebant voce animantes cum impetu. Illi autem velociter per campum currebant. Videres eos pronos & anhelantes in ipſa iuga pẽdere, aut in axes ipſos referri, vt curſum equorum adiuuent. Sidonius,

Inſtant verberibus ſimul regentes,
Iámque & pectora prona de couino

Iul. Cæs. Buleng.

Extensi rapiuntur, & iugales
Trans armos feriunt vocante tergo,
Nec cernas citò cernuos magistros,
Temones mage sufferant an axes.

Statius lib. 6.

-- Nunc auidi prono iuga pectore tangunt,
Nunc pugnante genu pressis duplicantur habenis.

quibus verbis indicat eos pectore aut iugũ aut genua sua tetigisse. Virg. 5. Æneid.

Nec sic immissis aurigæ vndantia lora
Concussere iugis, proniq; in verbera pendent.

tertio Georg.

--- Illi instant verbere torto,
Et proni dant lora, volat vi feruidus axis.

De septeno spatio ad metas.

Cap. XXVIII.

SIne cõtrouersia est, aurigis metas septies fuisse circumagendas inoffenso cursu, vt victores renuntiarentur. Pindarus & eius Scholiastes, sacris certaminibus duodecies metam obeundam asserunt. ode 3. Olymp. strop. 3. τῶν νιν γλυκὺς ἵμερος ἔσχε δωδεκάγναμπτον περὶ τέρμα δρόμου ἵππων φυτεῦσαι. quarum arborum eam dulce de-

ſiderium cepit, vt circa 12. flexus habẽtem metam curſus equorum flecteret. δρόμους lego. Controuerſum tamen eſt, an eadem meta ſepties luſtranda eſſet, an 7. metæ ſepties flectendæ. Dubitationi anſam dedit Caſſiodorus l. 3. variar. c. 51. ſeptem, inquit, metis omne certamen peragitur in ſimilitudinem hebdomadis reciprocæ. In hebdomade certè ſol idem eodem ſpatio ſeptenos dies, non eoſdem ſed diuerſos circumagit. Adde quòd in Græcia 7. metæ curſu ambiendæ vno ordine fuerunt, vt quidam putant: qui tamen ex Electra Sophoclis argui poſſunt, vbi de ἐσχάτῃ στήλῃ, id eſt de extrema meta agẽs, ait eandem ſepteno circuitu circumactam.

ἐκ δ' ὑποστροφῆς
τελοῦντες ἕκτον, ἕβδομόν τ' ἐπὶ δρόμον.

id eſt, ex reuerſione & occurſu conficientes ſextum & ſeptimum curſum circa eãdem metam. quanquam in media arena plures metas orbiculatas fuiſſe eo loco tradit interpres vetus. Calliſthenes in Alexandro certamen Olympicum plures metas habuiſſe teſtatur, quæ flecti & circumagi deberent. ait enim, πρῶτον καμπτῆρα, δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον περικάμπτον. id eſt, primam metam, ſecundam,

tertiam, & quartam circumflectebant. nisi quis eo loco καμπτῆρα, non pro meta, sed pro flexione accipiat, vt Cassiodorus, quod malo. In Græcia igitur fortè plures metæ fuere, Romæ vnam septeno circuitu flectendam demõstrabo. Sed primùm omnium hic mihi nota, flexionem illam spatium vocari. Seneca epist. 30. quomodo manifestior notari solet agitatorum lætitia, cum septimo spatio metæ appropinquant. Disertissimè Cedrinus, p. 139. οὐ πλέον δὲ τῶν ἑπτὰ κύκλων, οὓς σπάτια οἱονεὶ στάδια καὶ μίσσους ἀντὶ τοῦ ἄθλους περὶ τὴν πυραμίδα, ἣν νῦν ὀβελὸν καλοῦσι, διεπληκτίζοντο οἱ ἀγωνισταί, διὰ τὸ τοσούτους εἶναι πλανητῶν πόλους. id est, non amplius quàm 7. circuitus, quos spatia velut stadia & missus circum metam, quæ nunc obeliscus dicitur, conficiebant aurigæ, quòd totidem essent erronum cæli. Cum eo sentit Isidorus l. 17. septem spatia currunt quadrigæ ob 7. planetas, quorum finis est creta. Seneca l. 4. epist. agitatorum lætitia, cum septimo spatio palmæ appropinquant. Lactant. l. 7. Instit. quoniam decursis propositi operis septem spatiis, ad metam prouecti sumus. Propertius disertè metam eandem septies lustratam ostendit, l. 2. c. 15.

Aut priùs infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triuerit ante rota.

Ausonius epitaphio equi.

Prosphore clamosi pannosa per æquora circi,
Septenas solitus victor obire vias.

ita lege. Caue referas ad septenum spatium p. 379. illud Xiphilini in Commodo. μελλόντων δὲ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίσασθαι. sub Cleandro. id est, cum equi septimùm certaturi essent, id est septima vice carceribus emittendi. Ouid. in halieut.

Seu septem spatiis Circo meruere coronam.

Domitianus tamen quò faciliùs centum missus peragerentur, non septies metas, sed quinquies modò flecti voluit, vt Sueton. c. 4. Domiti. vnde septena illa spatia ad metas vltimas in funda Circi euoluta esse liquet. Quorsum igitur metæ primæ? ad ornatum Circi. Sidonius in Narbone.

Quinto circite non volens sequentum
Pondus ferre prior retorquet axem,
Quòd velocibus imperans quadrigis
Exhaustos sibi senserat iugales,
Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

hinc est quòd Varro apud Gellium, lib. 3. cap. 10. vult curricula ludorum Circen-

solẽnia esse: septimo spatio ad metã confecto victor stetit ad candem metam quã septies obierat, vbi victor renuntiabatur. vt Solinus c. 57. indicare videtur. Ingenia equorum & Claudij Cæsaris Circenses probarunt, cum effuso rectore quadrigæ cursus æmulos non minus astu quàm velocitate præuerterent, & post decursa legitima spatia ad locum palmæ sponte consisterent, velut victoriæ præmium postularent. Plinius lib. 8. cap. 42. hoc idem narrans, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Vnde aliquis conijciat, victores ad eandem metam quam lustrauerant, renũtiatos. Tamen Ambrosius in Psalmum 118. Serm. 5. ostendit eos cõfectis septem spatijs ad metas primas recurrisse, vt illic renuntiarentur victores, & coronarentur. quod verũ est. ait enim, pantomimum aspicis, vanitas est: luctantes aspicis, vanitas est, quia cernis eos de viridi luctantes coronari. equos currentes aspicis, vanitas est. recursus ipse te doceat quia vanè currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiscentes superiora, & ea quæ posteriora sunt appetentes. Idipsum colligi potest ex iis quæ Philo scribit p. 201. ἑξῆς δὲ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό. ἄρχεται μὲν γὰρ

ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα τείνεσθαι. ψαύσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμπτει πάλιν ἄχρις ἂν αὖθις ἀφίκηται τόπον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὡρμήσθη. id est, deinceps ſpiritus eſt rediens in idipſum. incipit enim à mediis ad fines tendere: cùm autem attigerit ſummam ſuperficiem, reflectit ſe iterum, donec rurſum venerit in locum, vnde primùm erupit. Sed & apud Homerum l.23. Iliad. & Virg. l.5. Æn. Stat.l.6. Thebaid. redeunt victores ad carceres vt coronentur. Certè diaulodromi pauliſper ad metas quas attigerant morabantur, vt reſpirarent, ac reſumto ſpiritu rapidiùs recurrerent ad carceres. Iſidorus Peluſiota. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς σταδίοις στάσις καὶ ἠρεμήσασα τὴν ἐναντίαν τίκτει κίνησιν· εἰ μὴ γὰρ σταίη, οὐκ ἂν εἰς τοὐναντίον χωρήσειεν. De agitatoribus Olympicis clarè Pauſanias l. 2. Eliac. Phidolæ equam excuſſo domino curſum continuaſſe, metam, vt decuit, circum obiiſſe, audito tubæ ſono, qui poſt vltimum flexum dabatur, ad Hellanodicas recurriſſe, ibique conſtitiſſe. Certè in Circo Romano euoluto ad metã ſexto ſpatio, palmam victori populus flagitabat. Sido. in Narb.

Iam ſexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

De flexione metæ.

Cap. XXIX.

FLexio ad metam à Tzetze & Callisthene καμπὴ & καμπτηρεία, à Chrysostomo κάμπτος, à Pacuuio καμπτὴρ dicitur; à Cicerone flexus, orat. pro Cælio, In hoc flexu ætatis. Ars autem omnis & industria aurigæ in eo fuit, vt tutò, scienter, promptè, sinisteriore gyro metá circumageret, in quo periculum fuit ne vel allisæ ad metam rotæ effringerentur, si propiùs in sinistrum flecteret; vel ne dexterior lõgiùs à meta ad podium recederet. quod vtrumque peccatum notat in aurigis Sidon. in Narbone:

Hic compendia flexuosa metæ
Vnus dum premit incitatus à te,
Elatas semel impetu quadrigas
Iuncto non valuit plicare gyro,
Quem tu quòd sine lege præteriret,
Transisti remanens, ab arte restans.

Id est, ille cùm inhibere cursum quadrigarum non posset, longiùs abductus est, & sine lege præteriit metas: tu artis scientia manens ac resistens, metam circuisti. Deinde subiicit alterius peccatũ alterum.

Alter dum popularitate gaudet,
Dexter sub cuneis nimis cucurrit.

Hanc flexionis peritiam attigit Virgil. Æneid. 5.

Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metã
Constituit, signum nautis pater, vnde reuerti
Possent, & longuos vbi circũflectere cursus.

Statius 6. Thebaid.

Flectere si posset circum compendia metæ.

Ars sub finem septeni spatij maximè spectabatur. Sophocl. in Electra.

ἤλαυνε δὲ ἔσχατος μὲν, ὑστέρας δ' ἔχων πώλους
ὀρέστης, τῷ τέλει πίστιν ἔχων.

id est, agitabat vltimus Orestes postremos habẽs equos, spem suam in fine cursus ponens. Sidon. Narbone.

Tu conamine duplicatus ipso
Stringis quadriiugos, & arte summa
In gyrum bene septimum reseruas.

Et certè periti aurigatores per initia stadij moderabantur equis suis, vt in septimum gyrum vim equorum integram reseruarent: sustinebántq; equos, cùm ad finem venirent. Cic. l. 4. Academ. Ego enim vt agitator callidus, priusquàm ad finem veniam, equos sustinebo. Lucil.

Sustineat cursum vt boni sæpe agitatores,
equósque.

vnde apud Silium, l. 16.

At quis interior cura, & prudentia circi
Altior, effusas primo certamine voces
Damnare, & cassus longè increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu.

Reseruabant igitur se in septimum maximè cursum, & hinc fortasse est quòd Symmachus dixit, eum qui sorte extremus emitteret equos, priore potiorẽ esse, quia cæteros præ oculis habens, videret quod iter commodius esset, vim equorũ & impetum quomodo dispensaret, nec in periculum frangendi currus veniret. quare identidem respectabant post tergum, ne imprudentes à sequentibus opprimerentur. Plaut. Menæchmis: næ tu esses agitator probus, ne te vxor sequatur respectas identidem. Si metam axis attingeret, naufragium in Circo fiebat. Nonnus. p. 612. Dionys.

ἀλλὰ λίθον πεφύλαξο, μὴ ἄξονι νύσσαν ἀράξας
εἰν ἑνὶ δηλήσαιο καὶ ἅρματα, καὶ σέθεν ἵππους.

id est, sed caue tibi à lapide, ne axe metam stringens, vno ictu lædas currus, & equos tuos. apud Homerum l. 23. Iliad. Nestoris præcepta ad filium hæc sunt.

τῷ σὺ μάλ' ἐγχρίμψας ἐλάαν σχεδὸν ἅρμα καὶ
ἵππους,

αὐτὸς δὲ κλινθῆναι ἐϋπλέκτῳ ἐνὶ δίφρῳ,
ἦκ' ἐπ' ἀριστερὰ τοῖιν. ἀτὰρ τὸν δέξιον ἵππον
κένσαι ὁμοκλήσας, εἶξαι τε οἱ ἡνία χερσὶν.
ἐν νύσσῃ δέ τοι ἵππος ἀριστερὸς ἐγχειμφθήτω,
ὡς ἄν τοι πλημνή τε δοάσεται ἀκρὸν ἱκέσθαι
κύκλου ποιητοῖο, λίθου δ' ἀλέασθαι ἐπαυρεῖν.

id eſt, cui tu appropinquans age propè currum, & equos, ipſe autem inclinare in curru affabrè facto, aut ad læuam horum. Cæterùm dexteriorem equum ſtimulato, hortans voce, & ei laxato habenas ad metam autem læuus equus tibi appropinquet, donec modiolus videatur tibi ad ſummum venire circuli affabrè facti; & lapidem fuge attingere, ne equos vulneres, & rumpas currus. Sophocles in Electra Oreſtem ait naufragium feciſſe, quòd interior equus ad metam alliſiſſet:

ἔπειτα λύων ἡνίαν ἀριστερὰν
κάμπτοντος ἵππου λανθάνει στήλην ἄκραν
παίσας· ἔθραυσε δ' ἄξονος μέσας χνόας,
κἀξ ἀντύγων ὤλισθε.

id eſt, Oreſtes poſtea ſoluens habenas ſiniſteriores flectente ſe equo imprudens ferit ſummam columnam: rupit autē axis mediam fiſtulam quæ ſubit in modiolum, & ex orbe cecidit. Apud Homerum & Nonnum ſiniſterior equus erat interior,

& ad metam propiùs ferebatur, ideóque dexteriores habenæ aliquantulum erant laxandæ. Nonnus, p. 742.

δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἔγγυθι νύσσης
δεξιτερὸν κάμψειε παρειμένοιο χαλινοῦ.

id est, incuruans totum equum sinisteriorem propè metam, flecteret dexteriorem laxatis habenis. eodē pertinent illa Theocriti Idyl. 31.

ἵππους δ' ἐξελάασθαι ὑφ' ἅρματι, καὶ περὶ νύσσαν
ἀσφαλέως κάμπτοντα, τρόχῳ σύριγγα φυλάξαι.

Equis prospicere vt periculum vitent sub curru, & circum metam tutò flectentem rotæ modiolum custodire docebat Amphitruo Herculem filium suum. Huc respexit Cic. pro Cælio: In hoc flexu ætatis fama adolescentis hæsit ad metas. In flexione igitur metæ sinisterior equus fuit interior, qui breuiori gyro metam circum ageret; dexterior laxioribus habenis, spatióque remotiori ferebatur. Silius l. 16.

Sed læuo interior stringebat tramite metam.

hoc vult Horat. Sat. 6. l. 2.

--- Seu bruma niualem
Interiore diem gyro trahit.

5. Æneidos.

-- Dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatióque ſubit Sergeſtus iniquo.

Interiorem ſiniſteriorẽ vocat. 11. Æneid.

--- Magnúmque agitata per orbem
Eludit gyro interior.

Cicero 2. Academic.

Nam curſu interiore breui conuertitur orbe.

vides interiorem, ſiniſteriorem, ac breuẽ in idem incidere. Non enim cùm è carceribus erumperent, ita currebãt, vt metam quæ ſub finem circi fuit medio in loco & pari interuallo ad vtrumque podium haberent ad dextram, ſed ad ſiniſtram, propiúſque in curſu accedebant ad dextrum podiũ quàm ad ſiniſtrum. Apud Ouid. 3. Amorum. ep. 2. admonet fautor aurigam ſuæ factionis, vt interiore gyro flectat.

Me miſerum metam ſpatioſo circuit orbe,
Quid facis? admoto protinus axe ſubi.

& infra.

Nunc ſtringam metas interiore rota.

Item,

Tende precor valida lora ſiniſtra manu.

Longior in hac flexione ſum, quia video viros eruditos in alia omnia hoc loco diſceſſiſſe: ſed audiant Senecam l. de tranquillitate. non in curſu tantùm, circíque certamine, ſed in his ſpatiis vitæ interiùs

flectendum est. Neque tamen nescio interiorem aliquando pro dexteriore sumi; quomodo poëta exaudiendus est,

Et medius iuuenum non indignantibus illis
Ibat, & interior si comes vnus erat.

id est, si duo essent in comitatu, medius erat vt honoratissimus: si vnus tãtùm, erat interior & dexterior, qui minus honoratus erat, quasi præambulo à læua dignioris, eiúsque latus tegebat, vt Horat. loquitur,

Vísne tegam spurco damæ latus.

verè igitur inter ambulandum dexterior erat interior, sinisterior exterior: at in Circo dexteriores à meta abibant, & ad podium tendebant, quod infimos gradus coronamento quodam pinnísque murorum vallabat, sinisteriores ad metam. Sidonius Narbone:

Curæ est id mediis, vt ille primus
Pressus dexteriore concitatu,
Partem si patefecerit sinistram,
Totas ad podium ferens habenas,
Curru prætereatur intus acto.

Lucanus l. 8. disertè.

Nec sic moderator equorum
Dexteriore rota læuum cùm circuit orbem,
Cogit inoffensæ currus accedere metæ.

Opponi

Opponi poteſt locus è Solino, c. 57. excuſſo quoque auriga, Ratumenam nominabant, relicto certamine ad Capitolium quadriga proſiluit, nec antè ſubſtitit, quãlibet obuiis occurſibus impedita, quàm Tarpeium Iouẽ trina dextratione luſtraſſet. Non opus alio reſpõſo, quàm eo loco de meta nõ agi, & nos fateri dexteriorem eo circuitu fuiſſe intimum, & propiùs ad Tarpeium Iouem acceſſiſſe, ſed hoc pro monſtro fuit.

De naufragio Circi.

Cap. XXX.

IN Circi voluptate nihil oculis gratius fuit, quàm cùm equi currúſque naufragium facerent. Demoſth. in erotico, πολλῶν θρυλλούντων ὡς ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι, ἡδίστην θέαν παρέχεσθαι τὰ ναυαγοῦντα. id eſt multis dicentibus quòd in curulibus certaminibus pulcherrimũ ſpectaculum præbẽt currus fracti & naufragi. Naufragium illud aut ad metam fiebat cùm detergerentur rotæ ad ſaxum, aut in ſpina Circi, cùm currus & equi fortè inter ſe concurrerent, & quaſi arietarẽt. De naufragio ad

metam in Oreste Sophoclis exemplum modò recitauimus. de incursu equorum in equos, Sil.l.16.

Donec confisus primæuæ flore iuuentæ
Durius obliquum conuersus pronus habenis
Opposuit currum, atq; euersum propulit axem
Atlantis senio inualidi.

subiungit:

--- Perfracto voluitur axe
Cernuus, ac pariter fusi miserabile campo
Discordes sternuntur equi.

Rem ex Callisthene non vulgatam hoc loco subiiciam, vt Alexandri scientiam in aurigatione recognoscas: οἱ μὲν ὑστεροῦντες ἠτόνησαν τῶν ἵππων λειποψυχησάντων, πεσόντων τῶν πρῶτον ἐλαυνόντων ὑπ' ἀλλήλων, ἀλέξανδρος συνεχώρησε νικόλαον παρελθεῖν αὐτόν· ὁ δὲ νικόλαος ἤλαυνε πρῶτος. μετὰ δὲ δύο καμπτῆρας σκονδυλίζει ὁ δεξιὸς ἵππος τοῦ νικολάου ἐπὶ τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ πεσόντι, καὶ συμπεσόντων τῶν ἵππων καταπίπτει ὁ νικόλαος. στεφανοῦται δὲ ὁ ἀλέξανδρος, καὶ διαβαίνει τὸν νικητήριον ἐστεμμένος. στεφανοῖ γὰρ αὐτὸν ὀλύμπιος ὁ βραβεὺς τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ τοῦ διὸς μάντις, ἀλέξανδρε προμηνύει σοι ὁ ὀλύμπιος τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ. θάρσει ὥσπερ νικόλαον ἐνίκησας, οὕτως πολλὰς νικήσεις ἐν πο-

λέμοις. ὁ δ᾽ ἀλέξανδρος λαβὼν τὴν κλήδονα ταύτην ἔχαιρεν. id est, Illi quidem tardiores defecerunt cùm eorum equos spiritus desereret, & ij qui priori loco currebant in se mutuò incurrentes cecidissent; Alexander passus est Nicolaum anteuertere; Nicolaus autem primus agitabat. post duo spatia confecta offendit dexterior equus Nicolai ad currum, & cùm prior equus cecidisset, alijque cum eo, cecidit & Nicolaus. Coronatur autem Alexander, & transit per stadium victorum more coronatus, (legerem τὸ νικητήριον, nisi τὸν νικητήριον subaudias στέφανον) Coronat autem eũ Olympius iudex apij coronâ apud Iouem Olympiũ, & dicit ei vates Iouis: Alexander, denuntiat tibi Olympius apij coronam apud Iouem Olympium: confide (per Olympium dantem coronam accipio eum qui Olympijs præerat, designator ac iudex) vt vicisti Nicolaum, sic multos vinces bello. Alexander hoc omine lætus abijt. Romæ quidem cùm equorum aurigarúmve vitio currus fracti essent, alij clamore populi deposcebantur. Plut. in Sylla. ἐκκρούσαντες ἅρματα μετὰ γέλωτος ῥωμαῖοι, ἄλλα ᾔτουν, ὥσπερ εἰώθασι ἐν ταῖς θεατρικαῖς ἱπποδρομίαις. id est, cùm euertissent

currus Romani cum risu, alios petebant, vt solent curulibus spectaculis, quod vsu veniebat aurigis qui bonitate equorum freti ad tria aut quatuor præmia aspirarẽt. alios enim currus quibus compararentur deposcebãt. Ex composito currus aduersæ factionis aurigæ euertere conabantur, eo maximè loco vnde sedens spectaret Imperator. Chrysost. sermone de humanitate: Aurigæ, inquit, prætercurso totius populi theatro, contendunt eo loci aduersariorum currus subuertere, vbi regem viderint sedentem, & vnum oculum tot vultibus digniorem putant. In eam rem plura pete ab Homero, l. 23. Statio l. 6. Silio l. 16. Virgilio l. 5. de casu cursorum, & nauium errore, ac naufragio. Hoc interim adiuuo ex Sidonio in Narbone:

Hic te incautiùs assecutus hostis
Transuersum venit impudens in axem.
Incuruantur equi, proterua crurum
Intrat turba rotas, quatérque terni
Arctantur radij, repleta donec
Interualla crepent, volubilísque
Frangat margo pedes: ibi ipse quintus
Curru præcipitatus obruente
Montem multiplici facit ruina
Turpans prociduam cruore frontem.

Si qui fortè curru excussi ac obtriti essent, fimo aprugno sanabantur, ait Plin. l. 28. c. 17. cinerem aprugni fimi reuerentiores ex aqua bibunt, & Neronem hac potione recreari solitum, cùm sic quoque se trigario vellet approbare.

De aspersione equorum.

Cap. XXXI.

CVrsu confecto equos sudore oblitos halantésque spiritu mox requieto, ac sedato aquæ aspersione reficiebant. Stat. l. 4. Thebaid. Alpheum in Olympia sudorem equis abluisse ait,

--- Et Eleis auriga laboribus actos
Alpheo permulcet equos. ---

apud Callimachum Minerua puluerem excutit equis fumantibus, inde aquis Oceani eos lauat. sic in hymno Palladis.

οὐ πόκ' ἀθηναία μεγάλως ἀπενίψατο πήχεις,
πρὶν κόνιν ἱππείαν ἐξελάσαι λαγόνων.

id est, non antè Minerua ingentes cubitos lauat, quàm puluerem ex equorum latere deterserit; αὐχένας ἵππων
λυσαμένη παγαῖς ἔκλυσεν ὠκεανοῦ
ἱδρῶ καὶ ῥαθάμιγγας.

id eſt, colla equorum ſoluens, fontibus abluit Oceani ſudorem & guttas. Oleo inunctos oſtendit Homerus poſt lotionem. Iliad. 24.

ἵπποις πολλάκις ὑγρὸν ἔλαιον
χαιτάων κατέχευε, λοέσσας ὕδατι λευκῷ.

id eſt, in iubas equorum effundebat ſæpe humidum oleum, vbi abluiſſet aqua pura. Naſiterna dictum eſt vas illud, quo equos perfunderent, authore Feſto, quaſi vas eſſet trium naſorum. ſic enim Martialis & Iuuenal. anſas vocant. ἀρδάνιον Græcis dicitur, quæ vox latius patet Euſtat. ἀρδάνιον ἀγγεῖον ἐν ᾧ ἄρδουσι καὶ ποτίζουσι τοὺς ἵππους καὶ τὰ θρέμματα. Cortina vas fuit aquæ non perfundendis equis in Circo, ſed ferendæ per cuneos ac vendendæ ſitienti popello. Plau. Pœnolo. Itaque replebo atritate, atrior multo vt ſiet, Quàm Ægyptij, aut qui cortinā ludis per circum ferunt. Cortina propriè dicitur lebes veſtibus tingendis Varroni, à forma cortis, vnde cæli cortina Ennio, & tripus Delphicus cortina dicta. cæterùm qui aquam equis ſpargebant non erant infames. ff. lib. 3. lege 4. tit. 2.

De cauea & porticibus Circi.

Cap. XXXII.

CAuea authore Seruio in octauum Æneid. dicitur vbi populus ſpectat. Plautus in Amphitryone. Vt cōquiſitores ſinguli in ſubſellia eāt per totam caueam. Quidam caueam ad theatrum referunt, alij etiam ad Circum. Cicero l.2. de legib. iam ludi publici, quoniam ſunt cauea, circóque diuiſi. Prudent. l.1. & 2. Statius l 6. Thebaid. caueam de Circo dicunt. Erant eæ caueæ fornicatæ, ne qui in ima cauea ſederent, officerent eorum lumini qui in media & ſumma. Caſſiodor. p.107. caueas illas theatri ſaxis pendentibus abſidatas ita iuncturis abſconditis conueniſſe vt cryptus montis, non arte ſed natura. Amphitheatri cunei ſpeciem oui reddebant, circus in ambitu porticibus extructus erat, & ædificiis ingentibus, vnde populus ſpectaret. De gradibus, cuneis, podio, ſubſellijs, hic aliquid apponerem, niſi Lipſius accuratè eam partē exſecutus eſſet. pauciſſima, quæ ille, in alieno ſcilicet argumēto, non attigit, & ad circum accom-

modata dabo. Sellæ curuli ac magiſtratibus locus ſpectaculo fuit ad metas Murtias. populi corona in ambitu circi, & porticibus per ſubſellia diffundebatur; equitum ac ſenatorum ſubſellia propiùs ad circum accedebant, quàm popularia, quibus anteponebantur, ait Tac. l. 15. quod à Nerone inſtitutum. In ambitu circi ianuæ fuerunt frequētes, quibus in cuneos populo aditus pateret, ait Dionyſius Halycarnaſſeus, lib. 4 Quis autem circum ornarit ſubſellijs, non eſt abſque controuerſia. ante ætatem Tarquinij Priſci nullas ſedes vbi populus ſederet, in ſpectaculis fuiſſe Dionyſius autumat, ſed in tabulatis ſtantes ſpectaſſe, cùm haſtæ oblongæ ſcenis ac tabulis ligneis impoſitæ eſſent, ad æſtum & pluuiam, vt interpretor arcendam, vmbraculis extructis. ſic enim lib. 3. ὁ ταρκυΐνιος ἐν ἱπποδρόμῳ πρῶτος ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας. τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρουν ἐπ᾽ ἰκρίων, δοράτων ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων, καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς τριάκοντα φράτρας, ἑκάστῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν, ὥστε ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ καθεζόμενον ἕκαστον θεωρεῖν. id eſt, Tarquinius Priſcus in Circo tectas in ambitum extruxit cathedras. ante id enim tēpus ſtan-

tes ſpectabãt in tabulatis, cùm haſtæ vmbraculis & ſcenis ligneis inſiderent, & loca diuidens in 30. tribus, ſingulis tribubus partem vnam attribuit, ita vt quiſque ſuo loco ſedens ſpectaret. Liuius l. 10. paulo aliter. A Tarquinio, inquit, loca diuiſa patribus equitibúſque, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati. Spectauere furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. hoc differunt Liuius & Dionyſius, quòd ille ætate Scipionum populo in ſpectaculis data ſubſellia; hic cathedras populo à Tarquinio extructas ait: ille patribus equitibúſque diuiſa loca, hic 30. curijs attributas ſedes. Fori dicta ſunt ea ſubſellia. Feſtus, fori dicuntur circenſia ſpectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Virg. 6. Æneid.

--- *Implétque foros.*

id eſt vectorũ ſedes. Liuius l. 45. cùm per circum reueheretur ad foros publicos. Poſt euripũ exædificauit Tarquinius porticus ternis tabulatis tectiſque extructas. è quibus cùm tres eſſent aliæ alijs impoſitæ, quæ planæ fuerunt & ſolum attigerũt, lapideas habuerunt, ſicut in theatris cathedras, modicum à terra elatas. quæ in ſublimi contignatione fuerunt, veluti cœ-

nacula, lignea ſubſellia habuerūt. in idem vero & vnum conueniebant, maioréſque porticus inter ſe deuinciebantur ſub minore, formámque circularem ac concluſam efficiebant, ita vt ex tribus fieret porticus vna, inſtar amphitheatri ſtadiorum 8. quæ 15 hominum millia capere poſſet. reliqua pars laterum minorum ſub diuo ſita carceres habebat. aſſertorem huic rei dabimus Dionyſium l. 3. μετὰ δὲ τὸν εὔριπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. τούτων δ' αἱ μὲν ἐπίπεδοι λιθίνας ἔχουσι ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις, ὀλίγον ὑπερανεστηκυίας καθέδρας, αἱ δ' ὑπερῷοι ξυλίνας. συνάγονται δὲ εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συνάπτουσι ἀλλήλαις αἱ μείζους ὑπὸ τῆς ἐλάττονος, μηνοειδὲς ἔχουσαι τὸ σχῆμα συγκλειόμενον, ὥστε μίαν ἐκ τῶν τριῶν γενέσθαι στοάν. ἀμφιθέατρον ὀκτὼ σταδίων, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πέντε καὶ δεκαμυριάδας ἀνθρώπων· ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱπποαφέσεις ἔχει. Ad ætatē tamen vſq; Tarquinij Superbi circus nihil extra baſim habuit proiecturæ nullas culcitas aut thoros vbi populus ſub tecto aſſidere poſſet. Tarquinius Superbus omnium primus cubis quibuſdā ac ſegeſtribus ab aëris imbriúmque iniuria tectis cōcludere aggreſſus eſt, ait idem Dionyſius, l. 4. τὸν δὲ ἀμφιθέατρον

ἱππόδρομον οὐδὲν ἔξω τῆς κρηπῖδων ἔχοντα, παςάσιν ὑπωροφίοις περιλαβεῖν ἤρξατο. quæ verba mihi dubitationem mouent. dixerat enim l.3. Tarquinium Priſcum in ambitum circi ſubſellia tecta tribubus triginta poſuiſſe, dixerat tres porticus concluſas & tectas ab eo extructas cum cathedris: quinam igitur extra baſim & crepidinem circi ad Superbi ætatē nulli thori tecti fuerunt? Hæc verba ſic audio, podium à Superbo in circuitum circi cum lectulis poſitum eſſe, tecto vndique comprehenſum. In ipſa enim crepidine & baſi circi vbi podium fuit, thorulos & ſedilia vndique tecta & clauſa extruxit Superbus. Zozimus l. 2. in Circo Conſtantinopolitano porticus fuiſſe commemorat. Fuit & in ambitum circi extrinſecus alia porticus vnius tecti, officinis referta, taberniſque inferius, ſurſum habuit ædificia quædam & habitationes, per quam porticum patet aditus & aſcenſio ſpectatoribus ad quamque officinam, vt tot hominum millia vel ineuntia, vel deeuntia ſibi nihil moleſtiæ afferant. Sic enim Dionyſius: ἔςι δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα ςοὰ μονόςεγος ἐργαςήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτοῖς, δι᾽ ἧς εἰσὶν εἴσοδοί τε καὶ ἀνα-

βάσεις τοῖς ἐπὶ τὴν θέαν ἐφικνουμένοις παρ' ἕκαστον ἐργαστήριον, ὥστε μηδὲν ἐνοχλεῖσθαι τὰς τοσάσδε μυριάδας εἰσιούσας τε καὶ ἀπολυομένας. De his ædificiis Varro loquutus eſt l. 4. de ling. Latin. circus maximus dictus, quod circum ſpectaculis ædificatus eſt, id eſt foris & ſubſelliis. Sedebat autem populus in leuconio, quod & luconicum dicitur, & guaphalium Circenſe, è conciſſis arundinibus. Plinius lib. 27. cap. 10. Guaphalium, alij χαμαίζηλον vocant, cuius folijs albis mollibúſque vtuntur pro tomento. Martial. l. 11. c. 22. de leuconico,

Culcita leuconico quam viduata ſuo.

Seneca l. de vita beata, c. 28. Circenſe tomentum vocat. Super circenſe, inquit, tomentum per luturas veteris lintei influens incubabo. Martial. l. 14.

Tomentum conciſa palus circenſe vocatur:
Hoc pro lingonico ſtramine pauper emit.

Erant ad cuneos præcinctiones, & quem baltheum Tertullianus vocat, & cancelli quibus ſedilia ſeparata erant, quibus pedes tranſmitti poſſent. Ouid. l. 3. eleg. 2. amorum:

Sed pendent tibi crura, potes, ſi fortè iuuabit,
Cancellis primos inſeruiſſe pedes.

In cuneis ita ſedebant, vt ſuperioris genua

dorſum inferius ſedẽtis attingerent. Ouidius 1. de arte:

Poſt nos quicunque ſedebit
Ne premat oppoſito mollia terga genu.

Videntúrque in ipſis cuneis fuiſſe ſcamna quædam humilia & caua, quæ pedibus ſubijci poſſent. nec enim vero ſimile eſt, viros eiuſmodi ſcamnula ſecum in circum intuliſſe. Ouidius ibidem:

Et caua ſub tenerum ſcamna dediſſe pedem.

Porticus in quibus gradus & cunei, fornicatæ erant etiam Conſtãtinopoli. Marcellinus comes, gradus, ait, circi ſeptemtrionalis ſua cum fornice ſunt incenſi ſub Anaſtaſio. Podium, id eſt murus in pede graduum humilior cuneos munibat, & ſolum attingebat. Sidon. Narbone:

Totas ad podium ferens habenas.

Ex quo loco aurigæ coronati ſpectabant. Sidonius l. 8. epiſtolar. noſtrum puluerem ſpectans veluti coronatus auriga de podio, eóque loco ſæpe ſtatuæ, ſimulacra & imagines deorum ponebantur. Spartian. in Seuero: victoria de podio ſtans decidit: id quidem maximè in pompa.

De popularibus & equestribus in Circo.

Cap. XXXIII.

SEd in sessione quæramus quínam ordo fuerit: num vt in theatro media cauea, summa, ima? num equestria, num popularia? de quibus agere pluribus non est animus, quòd Lipsius vir eruditissimus in amphitheatro suo cæteris ansam scribendi præciderit. ea tantùm attingam quæ ad circum. Theatra Romæ inchoata sunt à Messala & Cassio censoribus, sed authore Scipione Nasica, omnis apparatus operis eorum hastæ subiectus est: senatusconsulto cautum nequis in vrbe, propiúsve passus mille subsellia posuisse, sedénsve ludos spectare vellet. Per 558. annos senatus populo mixtus spectaculo interfuit: sed hūc morem Attilius Serranus, & Lucius Scribonius ædiles ludos matri deûm faciētes, superioris Africani sententiam secuti, discretis senatus & populi locis soluerunt, ait Valer. Max. l. 1. Quid hoc ad circum? inquies. maximè inquam & propriè facit. Liuius enim l. 5. decadis 4. ludis Attilij Serrani & Luc. Scribonij loca senatus, &

populi Romani discreta indicat, eósque ludos Romanos, id est magnos & Circenses fuisse in Circo. Igitur primũ equestria, populariáque. Cicero tamẽ de Aruspicum Responsis, & Valer. Max. eos ludos Megalenses esse volunt. sed & Megalenses interdum circenses fuisse ostendimus. Imò illis ipsis initiis circi Liuius l. 1. loca patribus, equitibúsque diuisa monet, vnde equestria senatoria, popularia. Nec enim cum Lipsio sentio, qui ad ætatem Augusti senatum, equitem, plebem indiscretos spectasse putat ob religionem ludorum, & antiquitatem, cùm Liuius à Tarquinio loca diuisa patribus equitibúsque dicat (vt supra monuimus) & ludis Circensibus Senatorũ loca sedilibus plebis anteposita ætate Scipionis Africani. deinde mos irrepsit in circum, vt mixti patres plebeiis spectarent. quod ægrè ferens Augustus, Cornelio Cinna & Valerio Messala coss. mutauit. Dio l. 55. καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταὶ, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Scorsum vt spectaret senatus & eques à plebe edixit Augustus, nõ tamen certa loca attribuit postea, teste Suetonio in Claudio c. 21. Claudius propria senato-

ribus constituit loca promiscuè spectare solitis, integrúmque fecit eis, vt quocunque loco vellent spectare possent etiam in veste priuata. Dion. p. 459. καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που, καὶ ἐν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι ἐπέτρεψε. Plin. lib. 9. epistol. narrabat (Cornelius scilicet Tacitus Senator) sedisse se Circensibus proximum equiti Rom. in veste priuata. Ipse Nero equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud circum, ait Tacit. l. 15. namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de 14. ordinibus sanxit. Roscius enim legem tulerat, vt equitibus Rom. in theatro 14. primi gradus assignarentur. De Circo cautũ nihil ait Liui⁹ in epitome l. 99. sed & Iulia theatralis de scena tãtùm cauerat. Plinius l. 8. c. 7. euripos Nero sustulit, equiti loca addens. Claudius enim senatui loca assignarat, authore Dione his verbis. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρομίῳ ἑώρων μὲν πρότερον ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστος τό τε βουλευόν, καὶ τὸ ὑππευον, καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗ περ τοῦτο ἐνομίσθη· οὐ μέν τοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο, ἀλλὰ τότε ὁ κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε, καὶ προσέτι. id est, in Circo spectabant priùs saparatim & per

se

se singuli ordines, Senatus, equites, plebes, iam indè ex quo id institutum est, nō tamen certæ illis sedes constitutæ erant, sed tunc Claudius spectacula quibus nūc vtitur, Senatui secreuit, non tamen equiti. Nero equiti assignauit. Sueton. Nerone c.11. Circensibus loca equiti secreta à cæteris tribuit. Ante Nero nē & Claudium Caligula senatoribus puluillos decreuit, vt ne in nudis tabulatis assiderent. Dio. l. 57. τότε προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν σανίδων καθέζωνται. Augustus Circenses ex amicorum fere libertorúmque cœnaculis spectabat, interdum è puluinari. id enim temporis quisque in Circo sibi cœnacula exstruebat, cùm loca certa senatoribus & plebi nondum descripta, ait Sueton. c.45. Idem primum subselliorum ordinē senatoribus assignauit. quod in Circo seruatum non est ante Claudiū, nisi si fortè patricijs ac principibus viris locus in prima fronte spectaculorum nominatim daretur. patet ex eo quòd Augustus noluerit Claudium adolescentem stolidum, qui pòst imperator fuit, spectare Circenses ex puluinari, ne expositus in prima fronte spectaculorum conspiceretur. Trajanus circumæquauit plebis ac

principis loca, locorum quinque millia adiecit. editores autem locum in Circo & foro dabant amicis & tribulibus. Nam & à Muræna spectacula sunt tributim data, vt suffragia à populo eblandiretur, ait Pedianus pro Muræna: & Cicero viros primarios in Circo totas tabernas tribulium causa comparasse significat.

De viis, baltheis, cathedris cuneorum.

CAP. XXXIIII.

HAnc partẽ Lipsius eruditè exsequutus est, vt tanto viro dignum fuit. Pauca tamen hic apponere nihil vetat, in quibus non vsquequaque cum eo nobis conuenit. Viam in cuneis triplicem fuisse coniicio. Vnam trãsuersam in podio quo arena cingebatur, vbi sedebant magistratus, qua per ambitum euntibus iter fuit. Alteram circum gradus ipsos & cuneos, quæ discrimina popularium vocat Tertullianus, vt esset initus ad gradus & exitus. Tertia veluti per procliuum ascẽdentibus in popularia, aut in equestria, orchestrámque descendentibus. Ambitus orchestræ baltheis & cardinibus distinctus fuit: balthei discrimina fuere quibus or-

dines distincti erant, vt commodè spectare possent. singulis autem baltheis sui erãt cardines, id est fores versatiles cardinibus impactæ, ad vtramque viam bini, quibus hinc & inde inibant spectaturi, & ingressi claudebant, vt alij excluderentur. consulatur Vitruuius l. 5. c. 6. 7. Tertullian. de spectaculis. nam apud spectacula & in via statur. vias enim vocãt cardines balthеorum, per ambitum & discrimina popularium per procliuum. Cathedrá quoque nominatur ipse in amfractu ad consessum situs. Calpurnius tamen cathedras pro subselliis posuit.

Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Martialis sella, subsellia, scamna. l. 5.

Et hinc miser deiectus in viam transit,
Subsellióque semifultus extremo. e. 29.
Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Non dubito sellas illatas in cuneos & gradus. Vitruu. l. 5. gradus vbi subsellia componantur. Iuuenal.

--- *& duo fortes*
De grege Mœsorum qui me ceruice locatu
Securum iubeant clamoso insistere circo.

Sueton. Nerone, c. 26. gestatoriam sellam vocat.

De ſeßione & gradibus.

Cap. XXXV.

POpulus aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liuius l. 48. aut ſi fuere gradus, exiſtimem cæſpititios per initia fuiſſe, vt Ouid. 1. artis:

In gradibus ſedit populus de cæſpite factis,
Qualibet hirſutas fronde tegente comas.

aut ſubitarios gradus. Tacit. l. 14. Erant qui Pompeium accuſarent, quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa ludi videbantur: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtãtem populum ſpectauiſſe. Sed conſultum parcimoniæ, quòd perpetua theatro loca ſint. Certè ante Chartaginẽ deletam, cùm theatrum à cenſoribus locatum exſtrueretur, Cornelio Naſica authore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex S. C. deſtructum eſt, populúſque aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liu. l. 48. Idem penè narrat Auguſtin. l. 1. de ciuit. c. 31. Naſica Pontifex Max. caueam theatri conſtruere molientem compeſcuit, perſuaſítque ne Græcã

luxuriem virilibus patriæ moribus pateretur obrepere. Senatus etiam ſubſellia quibus ad horam congeſtis in ludorum ſpectaculo iam vti ciuitas cœperat, deinceps prohiberet apponi. c. 32. quia populo bellicoſo, & ſolis antea ludis Circenſibus aſſueto, ludorum ſcenicorum delicata ſubintrauit inſania. Cn. Pompeius ædem Victoriæ dedicauit, cuius gradus in vicẽ theatri eſſent, Gellio authore l. 10. c. 1. Theatro enim ſuo, ne deſtruëretur, Veneris ædem ſuperpoſuit, & ad dedicationem populum vocans, non theatrum, ſed Veneris templum vocauit, cui ſubiecit gradus ſpectaculorũ, ait Tertul. l. de ſpectac. Cùm igitur nulli eſſet theatri gradus ante Pompeium, niſi fortè ſubitarij & repentini, an promiſcuè ſpectabant Senatores cũ plebe, an Senatoria diſcreta à popularibus? Liuius l. 34. p. 87. author eſt ludis magnis, S. Ælium Pætum, & C. Cornelium Cethegũ, Ædilibus curulibus imperaſſe (eos ludos poſtea Romanos vocat) vt loca Senatoria ſecernerent à populo. nam antea ſpectabant in promiſcuo. Idem Pædianus in oratione pro Cornelio. p. 92. Megaleſia ludos ſcenicos C. Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo Ædiles primi

fecerunt. Horum Ædilium ludos Romanos primùm Senatus à populo secretus spectauit. ait Liuius, ad quingentesimum octauum annum in promiscuo spectatum esse. Sed equitum an habita ratio? non putem ante legem Rosciam, qui equitibus integræ famæ & fortunæ 14. primos gradus attribuit. Cic. 2. Philip. Sedisti in 14. ordinibus cum l. Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamuis fortunæ vitio decoxisset. Idem epist. l. 9.9. & Plut. in Cic. Othonem narrat 14. primos gradus equitibus attribuisse. Verùm lex illa sæpe neglecta, sæpe restituta ab Imperatoribus. ideo frequenter in ius vocati, qui in 14. sederent, sæpe excitati à lictoribus. Sueton. in Iulio. ludis Decimus Laberius eques Rom. mimum suũ egit. sessum in 14. e scena per orchestram transiit. Lex fuit, ne sedeat in 14. ordinibus, qui ludicram artem exercuerit: qui se prætori in hortis ostenderat, neque erat productus (in scenam) sedit in 14. ordinibus. si accusabitur theatrali lege, si excitatus fuerit de spectaculis, & aget iniuriarum. vide Quintilianum in id argumentum. Eam legem prolapsam restituit Domitianus, plebe promiscuè loca equitum occupan-

te. Mart. l.5. e.8.

Edictum Domini Deique nostri,
Quo subsellia certiora fiunt,
Et puros eques ordines recepit
Dum laudat modò Phasis in theatro,
Illas purpureas & arrogantes
Iussit surgere Lectius lacernas.

epig. 26.

Quadringēta tibi non sunt Chærestrate, surge,
Lectius ecce venit, sta, fuge, curre, late.

epig. 24.

Iura theatralis dum siluere fori.

Eadem conticuisse sub Iuliano videntur, etiam in Circo. Spartianus: ad Circense spectaculum itum est. sed occupatis indifferenter omnium subselliis, populus geminauit conuitia in Iulianum. Mart. l.5. epig. 15.

Sedere primo solitus in gradu semper,
Tunc cùm liceret occupare Manneius,
Bis excitatus térque transtulit castra,
Et inter ipsas penè tertius sellas,
Post Caiúmque Luciúmque consedit.

Lictores ministri designatorum excitabant occupantes, quòrum è numero fuere Lectius & Oceanus. Martial. l.5. e.29.

Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Formula enim qua lictores excitarent, fuit, surge, vt supra ostendimus è Martiali, l. 5. e. 8. & e. 26. Lipsius omnis elegantiæ pater, designatores, lictores, locarios, eosdem fuisse censet. pace tanti viri dixerim, hic obdormiuit aliquãtulum, aut ego vigilans dormio. honoratum enim officium designatorum fuit in funeribus & spectaculis, qui principibus viris loca certa assignarent, vt discimus è l. 4. ff. de his qui notant. infamia. Designatores autem quos Græci brabeutas appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium non artem ludicrã exerceant & sanè locus iste hodie non pro modico beneficio datur. Designatori lictores adhibiti, vt in ordinem agerentur, si qui reluctari vellent. Horat. l. 1. e. 7.

-- Dum ficus prima calórque
Designatorem decorat lictoribus atris.

Plautus prologo Pœnoli.

Neu lictor verbum aut virgis mutiant,
Neu designator præteriens obambulet.

Locarios autẽ esse putem homines paupertinos, qui loca commoda spectaculis in popularibus occuparent, quæ deinde locarent ditioribus. apud Varronem l. 4. de ling. Lat. locarium quod datur in sta-

ſtulo & taberna. Martial.

Hermes diuitior locariorum.

Dicas fortè, quæ igitur fuerunt gratuita in Circo loca, de quibus in Caligula Sueto. c. 26. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupãtium, omnes fuſtibus abegit? Certè equeſtria & ſenatoria gratuita fuerunt, quæ fœminis & maritis etiam gratuita. Aliquid Romæ ſolutum deſignatoribus aut lictoribus pro locario non memini me legere. gratuita libenter accipiam ipſa popularia, quæ primo occupanti conceſſa, vnde pretium reficere ſoliti tenuiores, ſi cederent tardè aduentantibus. Dices, quò igitur pertinet illud Plautinæ prologi:

Serui ne obſideant, liberis vt ſit locus,
Vel æs pro capite dent: ſi id facere nõ queunt,
Domum abeant. ---

Putem cùm gradus eſſent ſubitarij, æris aliquid exactum ab iis qui promiſcuè ſpectarent. tum enim & fœminæ prope viros aſſidebãt, vt acciderat Syllæ apud Plutar. οὔπω δὲ τῶν τόπων διακεκριμένων, ἄλλα ἔπι τοῦ θεάτρου συμμιγοῦς ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ σύλλα καθιζομένη γυνή. cum loca nondum diſcreta eſſent, ſed in theatro promiſcuè viri fœminæq; ſpectarent,

fortè prope Syllam ſedit mulier. Maritis autem loca fuiſſe attributa oſtendit Gellius l. 11. c. 15. poſt legem Pappiam Poppæam multa quæ ſenibus honoris cauſſa deferri ſolita erant, ad maritos tranſlata. Martial.

Sedere in equitum an tibi liceat ſcamnis
Videbo, Dindyme, non licet maritorum.

De fœminis ex Ouidio ſuprà oſtẽdimus, olim promiſcuè in Circo cum viris ſpectaſſe, quod vetuit Auguſtus. Calpurnius in Venatione Carini.

Venimus ad ſedes vbi pulla ſordida veſte
Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.

Propert.

Colla caue inflectas ad ſummũ obliqua theatrũ.

Seneca de trãquil. Verba ad ſummam caueã ſpectantia, id eſt ad fœminas. Equites excluſi 14. ordinibus ob turbam in popularibus ſedebant, & fortè locariis aliquid numerabant. Seneca de Beneficiis, l. 7. c. 12. Equeſtria ſi plena ſunt ab equitibus, iure locum in equitibus habeo, nec habeo ſi tardiùs veni. Orcheſtra ſenatoribus aſſignata. Auſonius ludis ſapientum.

Tu qui orcheſtræ proximus
Gradibus propinquus in 14. ſedes.

14. gradus prope orcheſtram fuere; in or-

chestra senatores Sueton. in Augusto c. 43. Parthorum obsides tunc primùm missos per arenam mediam ad spectaculum induxit, supérque se subsellio secũdo collocauit. Subsellium secundum supra orchestram interpretor. nam in orchestra legatos sedere vetuit Augustus, permisit Claudius, apud Sueton. c. 25. Germanorũ legatos in orchestra sedere permisit, quod in popularia deducti iam animaduertissent Parthos & Armenios sedentes in senatu. Sessionem in senatu, & in orchestra, pro eodem accipit Cic. de prouinciis: nunc in orchestra helluatur, antea post siparium. id est iam inter senatores sedet, qui priùs histrioniam fecerat. Iuuenalis transcurria patriciorum vocat, quia patricij ad orchestram transiere. Sed audiendus Sueton. in Augusto, c. 44. Romæ legatos liberarum sociarúmque gentium vetuit in orchestra considere, cùm quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. militem secreuit à populo. maritis è plebe proprios ordines assignauit. prætextatis cuneum suum, & proximum pædagogis, sanxitque ne quis pullatorum media cauea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscuè spectare

ſolemne olim erat, niſi è ſuperiori loco ſpectare conceſſit ſolis. Orcheſtram igitur primum ſubſelliorum ordinem accipio, ſecundum vbi legati ſupra orcheſtram. Petron. ſatyr. ex hac nota Domina eſt mea. vſque ab orcheſtra 14. tranſilit, & in extrema parte quærit quod diligat. Sueton. in Auguſto c. 44. facto igitur decreto patrum, vt quoties quid ſpectandum vſquam publicè ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacaret ſenatoribus. Primum ordinem intelligo, in quo Imperator ipſe ſederet cum ſenatoribus, vt Sueton. in Auguſto c. 43. ſecundo enim ſupra ſe ſubſellio collocauit obſides. Imò & orcheſtram, & podium ipſum, primum ſubſellium interpretor. ſed in podio, ſeu primo ſubſellio alia aliis loca fuere digniora, vbi ſuggeſtus Imperatoris, tribunal editoris, & ſella Veſtalium eſſet: ideo prudentius, podij meliore in parte ſedentes eas ait ſpectare. Imperator igitur in orcheſtra primo ſubſellio inter magiſtratus & ſenatores, vbi ſuggeſtus exſtructus inſtar tribunalis. Sueton. in Iulio c. 76. ſuggeſtum in orcheſtra. c. 44. in Auguſto. Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatim, & contra Prætoris tribunal de-

dit. c. 45. ipſe Circenſes ex amicorum fere libertorúmque cœnaculis ſpectabat, interdum è puluinari. Puluinar illud & ſuggeſtus Imperatoris dicitur cubiculum à Sueton. in Nerone c. 12. Icarus, inquit, primo ſtatim conatu iuxta cubiculũ eius decidit, ipſúmque cruore reſperſit. Plin. in panegyr. Trajani: Nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus quàm propria quæ ſpectet. Licebit ergo ciuibus tuis in vicem contueri. dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum cernere in publico in populo ſedentem. Sed quid eſt apud Sueton. in Nerone, accubantem paruis foraminibus ſpectare? an cubiculum illud cõcluſum, feneſtris diſtinctum? Puto ſuggeſtum velo incluſum quod retrahi aut contrahi potuit. Nero enim primùm paruis foraminibus, deinde toto podio ad aperta ſpectare cõſueuerat. Græci vocant οὐρανίσκους & κωνώπεια. Plutarc. in Alex. vita. καθίσαντος αὐτοῦ πρῶτον ὑπὸ τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ. vbi nota, ſolium ipſum non dici propriè οὐρανίσκον, ſed velum illud conuexum inſtar fornicis & cameræ, quod ipſum ſoliũ obtegebat, ſicuti cœlum terram tegit, & obumbrat, ideo cubiculum dictum exiſtimato, quia ſit ca-

meratum & testudinis specie fornicatum. Tzetzes οὐρανὸν vocat, in Chiliad. de Chosroe. ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῖς αὐτοῦ οὐρανὸν ἔχων τεχνηθέντα, ἐξ οὗ βρονταὶ, καὶ κεραυνοὶ μηχανητοὶ καὶ ὄμβροι ἐσθιωμένων πρέσβεων ἐρρήγνυντο πρὸς θάμβος. id est, Chosroes sub Heraclio in regia cœlum habuit artificiosè laboratũ, vnde tonitrua, fulmina, pluuiæq; machinatione quadam erumperent ad stuporem omnium, cùm legati exterarũ gentium ad mensas accumberẽt. Cœlum illud opinor conopeum fuisse, aut cubiculum aut tẽtorium. οὐρανίσκον Plutarchus in Themistocle vocat σκιάδα χρυσῆν, vmbraculum aureum. De conopeo propert. lib. 3.

Fœdáque Tarpeio conopea tendere saxo.

Fuit tentorium regium belli, domique. Iudith. c. 5. accipitur pro lecto in tricliniis, imò & pro lecto cubiculari, aut certè velo quo tegeretur. Sed ad rem, suggestus Imperatorum in spectaculis aureus fuit. Dio in Tiberio: δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἄμφοιν εἰσέφερον. Seiano & Tiberio. Casaubonus vir eruditus & iudiciosus, primam frontem spectaculorum, seu primum subsellium, quod in theatro diximus, in orchestra fuisse ait, in Circo euripum esse,

qui medium ſtadium cingeret, & locus honoratiſſimus eſſet. Equidẽ exiſtimem euripum, vt ſuprà ex Sidonio indicaui, à medio Circo poſt metas vltimas pertinuiſſe, deinde euripum ipſum podio concluſum vndique, vnde ſpectarent Imperatores, & magiſtratus è puluinari. nam authore Feſto, ſellæ curuli proximè ſacellum Murtiæ locus erat, vnde ſpectabant magiſtratus. Auguſtus ex amicorum cœnaculis ſpectabat, non vt Nero poſtea accubans, ſed ſedens. quod & à Tiberio factitatum eſt. Dio l. 57. καὶ τούς γε τῶν ἵππων ἀγῶνας ἐξ οἰκίας καὶ αὐτὸς τῶν ἀπελευθέρων πολλάκις ἑώρα. Cœnacula fuere in ſuprema ædium parte, imò vt loquitur Liuius l. 39. ſupra ædes. fuiſſe enim docuimus ex Dionyſij l. 3. in ambitum Circi porticum alteram vnius tecti, vbi officinæ eſſent & cœnacula ſupra officinas, vnde ſpectarent ij qui conduxiſſent à locariis, quibus cẽſores locabant. Ita fortè & in theatro, & in amphitheatro fuere cœnacula, quæ cœnaculariam facientes & locarii locarent, authoribus Cenſoribus. Sicuti autem Romæ primus ſubſelliorum gradus Magiſtratibus attributus eſt, & Senatoribus, ita & in Græcia προεδρία. Ariſto-

phan. in equitib. νῦν δὲ ἐὰν μὴ προεδρείαν φέρωσι, καὶ τὰ σιτία, οὐ μαχεῖσθαί φασι. id est, nunc autem nisi antesessio eis dabitur, & cibi, non pugnaturos se aiunt. vbi scholiastes. τιμῆς καὶ οὗτος τρόπος· ἐξῆν δὲ τῆς τιμῆς ταύτης τυχοῦσι, καὶ ἐν βουλευτηρίῳ, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν θεάτρῳ, καὶ ἐν ἄλλῳ παντὶ συλλόγῳ τοὺς προλαμβάνοντας, οἵτινες ἦσαν, ἐξεγείραντας αὐτοὺς εἰς τὸν ἐκείνων τόπον καθίσαι. vbi mihi nota vocem excitandi seu suscitandi natam à Græcis. Appianus in Augusto ἀναστῆναι dixit. καὶ ὁ καῖσαρ τὸν στρατηγὸν ἀνέστησε. Iuuen.

Et de puluillo surgat equestri,

cuius res legi non sufficit. Adde Senatoribus puluillos suppositos in subselliis, ne in nudis asseribus sederēt. id Romæ à Caligula primum. Dio. τὰ προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη, καὶ πίλους σφίσι τὸν θεσσαλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν ἐπετράπη. quod & à Græcis mutuatos arbitror. Theophrast. in character. κόλαξ τοῦ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποστρῶσαι. Fuere togati in spectaculis: si ruerent imbres, lacernati. Lampridius Commodo, qui contra consuetudinem penulatos iussit spectatores,

non

non rogatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in toga pulla præſidens. Xiphilin. in Commodo. μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι παρήγγειλεν ἡμῖν ἔν τε τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν. ὃ μὲν οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μή τις αὐτοκρατόρων μεταλλάξειε. Vſi ludis tenuiores veſte praſina, aut viridi, lautiores conchyliatis lacernis. Martialis. l. 5. e. 24.

Herbarum fueras indutus Baſſe colores,
Iura theatralis dum ſiluere fori.
Quæ poſtquam placidi cenſoris cura renaſci
Iuſsit, & Oceanum certior audit eques:
Non niſi vel cocco madida.

epig. 8.

Illas purpureas & elegantes
Iuſsit ſurgere Lectius lacernas.

equites enim ſe cõchyliatis lacernis mentiebantur. l. 2. e. 29.

—Vides illum ſubſellia prima tenentem,
Quæque Tyron toties epotauere lacernæ.

lib. 5.

Non niſi vel cocco madida vel murice tincta
Veſte nites, & te ſic dare verba putas.

Si tamen Imperator veſtẽ pullam in theatrum aut Circum inferret, non fuit integrum populo veſte conchyliata vti. Dio

in Tiberio pag. 103. πολλοὶ ἐσθῆτι ἁλουργεῖ ἐχρῶντο, ὑετοῦ τε ἐν πανηγύρει τινὶ γενομένου ὁ Τιβέριος φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ. κἀκ τούτου οὐκ ἔτι οὐδεὶς ἀλλοῖον ἔσθημα λαβεῖν ἐτόλμησε. multi, inquit, vtebantur veste conchyliata. cùm autem quodam spectaculo pluuia esset, Tiberius nigram penulam induit. ex eo nullus alia veste vti ausus est.

De honore in Circo viris fortibus delato.

Cap. XXXVI.

IAm olim animaduerto viris fortibus locum in Circo spectaculis exceptum. super solitos enim honores locus in Circo Valerio Dictatori, posterisque ad spectaculum datus, sella in eo loco curulis posita, teste Liuio p. 139. Festi verba mirificè cōueniunt. Sellæ, ait, curuli locus datus est Valerio Dictatori, posterisque eius honoris causa, vt proximè sacellum Murtiæ spectarent: vnde aspiciebant spectacula magistratus. Sellæ quippe curuli locus in Circo. Item proximo lictori cæterisque lictoribus proximè sacellum Murtiæ fuit, quod ad vltimas metas erat. Lucius Piso tradit Papyrium Massonem, qui

primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronatum ludos Circēſes ſpectare ſolitum, authore Plinio l. 15. c. 29. Statuæ illuſtrium virorum in Circo poſitæ apud Xiphilinum in Seuero p. 397. formis Commelini. & fœminarum in theatro, vt Fauſtinæ, ibidem p. 371. Capitolinus in M. Antonino. Iuſſitque vt ſtatua tantummodò filio mortuo decerneretur, & imago aurea Circenſibus per pompam ferenda, & vt Saliari carmine nomen eius inſcriberetur. Idem in Antonino. poſt mortem meruit & Circenſes, & flaminem, & templum, & ſodales Antonianos. Funeribus enim Circenſes. Feſtus: indictiua funera quibus adhibentur non ludi modò, ſed etiam deſultores. Viri etiā fortes nō per interludia modò (Dionyſ. p. 354. formis Stephani, ἐν τοῖς διὰ μέσου τῶν ἀθλημάτων χρόνοις) laudabantur, eorúmque quorum beneficia in populum conſtitiſſent, coronæ oſtendebantur: ſed & coronati procedebāt in Circum. Plini. de viris illuſtribus: L. Æmylio qui Perſeū Macedonum regem vicit, datum fuit à Senatu, vt ludis Circenſibus triumphali veſte vteretur. Patercul. 1. volum. Labienus tribunus plebis legem tulit, vt ludis

Circensibus corona laurea & omni cultu triumphantium Pompeius vteretur. Lauream reposuit Lipsius, scitè. ex Dione l. 37. δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν διὰ πάσας τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις μὲν αὐταῖς, τὴν δ' ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύειν. id est, ipsum ferre laurum in capite per omnes ludos, & togam prætextam: triumphalem autem per ludos Circenses. Quinetiam in Circo viris fortibus vita functis honos habebatur, eorum imaginibus aut in Circum ferendis, aut sella curuli ornandis. Dio p. 351. τῷ Μαρκέλλῳ δίφρον ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι. Marcello, inquit, sellam curulem in theatrum Romano spectaculo inferri placuit. Primo omniũ I. Cæsari Senatus decreuit sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circẽsi pompa, authore Suetonio. Vnde mos natus, principum imaginis in pompa Circensi cum simulacris Deorum inferendæ, in thensa & ferculo sicut imagines Deorum solent. Germanico mortuo decreti honores, vt nomen eius Saliari carmine caneretur, ludos Circenses eburnea effigies præiret, narrante Tacito. l. 15. Sueton. in Tito, qui statuam

Britannico auream in palatio poſuit, & alteram ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompa hodiéque præfertur, dedicauit. Seuerus Imperator auream imaginem Pertinacis in curru elephantum in Circum induci, & in reliqua theatra, & ſellas tres inauratas ipſi inferri. Herodian. l. 4. προσέταξε χρυσῆν εἰκόνα Περτίνακος ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσάγεσθαι, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ θέατρα, θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ εἰσκομίζεσθαι. Die Circenſium cùm tres Victoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media quæ Seueri nomine adſcriptum orbem cum palmis tenebat, de podio ſtans cecidit, ait Spartian. in Seuero. Senatores ipſi dignitatem Probi conſecrandam vultibus, ornandam templis, celebrandam ludis Circenſibus iudicarunt, vt eſt apud Vopiſcum in Probo. Hîc addam, Conſtantinopoli duas in Circo fuiſſe porticus, vnde Senatores ſpectarent. nec enim tantùm ima cauea, ſed tota porticu à populo diſtinguebantur. Sic enim Marcellinus Comes: Regium veſtibulum, priſcúmque in eo ſolium ob aſpicienda probandáque in Circo certamina ſtructum, victor Iuſtinianus princeps eminentius

clariúsque quàm fuerat fecit, & vtramq; Senatorum ex more spectantiũ, porticum solita magnanimitate redintegrauit. respondebat solium Imperatoris in Circo portæ mortuæ.

De reliquo ornatu Circi.

Cap. XXXVII.

HAbes vniuersum Circum à veteribus depictum. hoc addo, auro Circum ab Imperatoribus quibusdam, minióque constratum magnificentiæ causa. Sueton. in Caligula c. 18. Caligula minio & chrysocolla cõstrato Circo. Nero chrysocolla strauit arenam Circi, cùm ipse cõcolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba, teste Plinio. l. 33. c. 5. quod & Heliogabal' fecit, doluitq; quòd electri ramẽtis sterni non posset, ait Lampridius. Vulgò Circus maximus ramentis lapidis candidi sternebatur. Plin. l. 36. c. 22. Inuenere & alium vsum in ramentis quoque lapidis candidi, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commendatione candor.

De pompa Circi.

Cap. XXXVIII.

AD ornatum Circi pertinent imagines, victoriolæ, thensæ, ac cætera pompæ ornamenta, quæ ante cursum in Circum induci solita erãt, de quibus Varro l. 4. de ling. Lat. Circus maximus, inquit, dicitur, quòd ibi circum metas pompa fertur. quæ populo ingrata fuit, quia ludis mora. Seneca præfat. controuers. non ignoras quàm sit odiosa Circẽsibus pompa. Quis ornatus pompæ fuerit, è Dionysio l. 7. sub finẽ plenissimè disces. Hic pauca summatim delibabo ex alijs authoribus, quæ ad Circum propriè faciãt. Deorum exuuiæ thensis, id est sacris vehiculis ferebantur, ad puluinar in Circo. vehicula thensarum ex ebore & argento fuerunt. Festus: thensa vehiculum est quo exuuiæ deorum ludis Circensibus in Circum ad puluinar feruntur. Fuit ex ebore & argento. Ouid. l. 3. Amor. eleg. 2.

Sed iam pompa venit, linguísque animísque fauete,
Tempus adest plausus, aurea pompa venit.

Prima loco fertur sparsis victoria pennis.

Deinde imagines aliorum numinum ponit, Neptuni, Martis, Apollinis, Dianæ, Mineruæ, Cereris, Bacchi, Pollucis, & Castoris.

Plaudite Neptuno nimium qui creditis vndis,
Plaude tuo Marti miles, nos odimus arma.
Auguribus Phœbus, Phœbe venantibus adsit,
Artifices in te verte Minerua manus.
Agricolæ Cereri, teneróque assurgite Baccho,
Pollucem pugiles, Castora placet eques.

Suetonius. Augustus è pompa Circensium Neptuni imaginem sustulit, quia naufragium fecerat. Imagines illę deorum sacris vehiculis ferebantur. Cicero de Aruspic. discip. omnésque dij qui vehiculis thensarum solemnes cœtus ludorum initis. alij legunt, ire iussistis, minùs benè. Ouid. l. 4. Fastor.

Circus erit pompa celeber, numeróq; deorum,
Primáque ventosis palma petetur equis.

Erant in ea pompa currus, armamaxæ, thensæ, coronæ, sedes, exuuiæ deorum. pontifices, flamines, augures, sacerdotes, & sacrificuli omnes sequebãtur pompam, vt Dionys. l. 7. Equi Soli sacri in pompa circumducebantur, qui πομπικοὶ vel ἀφετήριοι, vel ἀποπομπαῖοι dicti. eos Curopa-

lates συρτὺς vocat. in pompa Solis à Curtio ponuntur. apud Sueton. in Iulio c. 81. Tacitus l. 3. ſed tum ſupplicia dijs ludique magni ab Senatu decernuntur, quos pōtifices, & augures, & quindecimviri cum ſeptemviris, & ſodalibus auguſtalibus ederent. Coronas ſumebant cum palmatis togis ad deducendas thenſas, ait Tertul. l. de corona militis, ſed eruditè l. de ſpectaculis. Circenſium paulò pompatior ſuggeſtus, quibus propriè pompa præcedit, probãs ipſa quorum ſit de ſimulacrorum ſerie, de imaginum agmine, de curribus, de thenſis, de armamaxis, de ſedibus, de coronis, de exuuiis, quanta præterea ſacra, quanta ſacrificia præcedant, intercedant, ſuccedant, quot collegia, quot ſacerdotia, quot officia moueantur, ſciunt ipſi. & ſi vnam thenſam trahat, Iouis tamē plauſtrum eſt. ideóque cùm pompa veheretur, honos dijs reuerentiáq; habita eſt: aut ſi quid tetri dirique fuiſſet, inſtaurari ludos oportuit. Valer. c. 7. l. 1. Iuppiter ſignificauit, cùm ſeruus à domino per Circum ſub furca ductus eſſet, ſibi non placuiſſe præſultorem illum, ludos inſtaurari oportuit. Macrob. l. 1. Saturnal. c. 11. in Circēſibus erat dies inſtauratitius ob ſer-

uum, qui à domino per Circum verberibus affectus fuit. Deorum igitur imagines pompa Circenſi thenſis vehebantur, & ferculis ferebãtur. Cic. 1. de offic. ne pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur, ſi tarditatibus vtamur in ingreſſu mollioribus. In eo Deorum numero fuit & Apollo Heliopolitanus, ait Plutarc. In Circo Athenienſi equitum pompæ fiebant. Xenophon in hippiatr. ὅπως τὰς πόμπας ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀξιοτάτους ποιήσῃ· ἔτι δὲ καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐπιδεικνύναι δεῖ τῇ πόλει, ὅπως ᾗ δυνατὸν κάλλιστα ἐπιδείξῃ· ταῦτα ἐν ἀκαδημίᾳ, καὶ τὰ ἐν λυκείῳ, καὶ τὰ φαλαροῖ, καὶ τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. id eſt, vt faciat pompas in feſtis ſpectatu dignas. præterea & alia quæ ciuitati oſtendenda ſunt, quàm fieri poſſit pulcherrima exhibeat: tum quæ in Academia, Lyceo, phaleris, ac Circo. Ac põpas quidem arbitror Diis & ſpectatoribus fore gratiſſimas, ſi ab Hermis incipientes in orbem circa forum circumequitent, quotquot Deorum templa & ſimulacra ſunt in foro. Vbi mihi nota, ætate Socratis Circũ Athenis fuiſſe. Ne quid deſideretur, placet è Dionyſio pompæ ordinẽ hic apponere. Priuſquã ludorum inirẽtur certamina, viri penes quos ſumma erat pote-

ſtas, pompam dijs à Capitolio per forum deducebant in Circum maximum. in qua præibant filij eorum pubertati proximi, qui iam per ætatem pompæ intereſſe poſſent, equíſque vehebantur ij quorum patres in equitum cenſu erant: cæteri, pedites incedebant, qui aliquando in pedeſtrem militiam accenſendi eſſent, illi per alas & turmas diſtincti, hi per claſſes & ordines diſtributi, perinde ac ſi ludum litterarium peterent, vt cernerent hoſpites quàm inſignis forma & numero pubes breui in virilem ætatem tranſitura eſſet. Hos ſequebantur quadrigarij, bigarij, & iniugum equorum agitatores: poſt quos athletæ grauiorum leuiorúmque certaminum, nudi cætera, pudenda tantùm tecti ſubligaribus campeſtribus, qui mos Romæ manſit ad mea vſq; tempora, ſicut olim fuit in Græcia, in qua nunc antiquatus eſt, orto à Lacedæmonijs initio. Primus autẽ nudauit totum corpus, nudúſq; in Olympiaco ſtadio decurrit, Acanthus Lacedæmonius, Olympiade quinta decima. Antea verò turpe habebatur apud omnes Græcos, totum corpus in certaminib. nudare, ſicut colligere licet ex Homero teſtium omnium grauiſſimo & an-

tiquiſſimo, dũ ſuccinctos inducit Heroas. Certè Aiacis & Vlyxis luctã ludis in Patrocli honorem funebribus narrãs, ſic ait:

Hi duo ſuccincti medium in certamen iere.

atque etiam manifeſtius idem indicat in Odyſſea, vbi Iri, & Vlyxis luctã exponens his verſibus, ſic ait,

---Et cunctis laudantibus acer Vlyxes
Pannis præcinxit genitalia, magna venuſtáq;
Enudãs femora, & pectus validóſq; lacertos,
Ac latos humeros.---

Mendicum porro metu tergiuerſantem introducens ſic canit.

His dictis Iro deferbuit ardor : at illi
Inuitum cogunt, cingúntq; pauore tremẽtem.

Hunc igitur priſcorum Græcorum morem dum hodiéque ſeruant Romani, ſatis apparet illos cum à nobis non poſteriori tempore deſumpſiſſe, ſed ne mutaſſe quidem, vt nos progreſſu temporis. Porro athletas ſequebantur ſaltatorum chori diuiſi trifariam, primò virorum, deinceps impuberum, poſtremò puerorum. Poſt quos tibicines inflantes antiqui moris tibias breues, quarum hucuſque permanſit vſus, cithariſtæq; pulſantes eburneas ſeptem fidium lyras, & quæ vocantur barbyta: quorum vetus apud Græcos vſus meo

tempore desijt, apud Rom. verò adhibentur omnib. antiquis sacris. Saltatorum habitus erat tunicæ puniceæ baltheis æreis astrictæ, gladijs dependētibus: gestabántque breuiores mediocribus lanceas, viri verò etiam æreas galeas insignib. cristis & pinnis exornatas. Quemq; chorum præcedebat vnus vir, qui præibat cæteris saltationis formulas, repræsentans bellicos ac concitatos motus rythmis plerumque proceleusmaticis. Id genus exercitij apud Græcos olim cumprimis erat celebre, armata saltatio, quæ vocatur Pyrricha: siue id Mineruæ inuentum est, quæ post deletos Titanas in victoriali lætitia fertur prima cum armis saltauisse, choreásque duxisse: siue priùs etiam institutum à Curetibus, dum Iouem quem nutriebant, mulcerent armorū sonitu rythmicóq; membrorum motu, vt habēt fabulæ. Quem ipsum quoque morem priscis Græcis vernaculum fuisse, indicat Homerus cùm alibi sæpe, tum in cælatura clypei Achilli à Vulcano donati. fingens enim in eo duas ciuitates, alteram pace florētem, alteram bello deuexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantémq; nuptijs (vt fieri solet) atque hilaritatibus. car-

men sic habet:

In gyrum saltat pubes, quos flatilis inter
Tibia cũ cithara modulamina dulcia fundunt.
Stant in vestibulis nuptæ, spectántq; choreas.

Rursus alium chorum Creticum cõstantem ex virginibus & iuuenibus, in eodem clypeo pari elegantia cælatum indicans, sic ait:

Atque chorum varia cælarat Mulciber arte,
Formosæ qualem celsa Minois in arce
Effinxisse ferunt Ariadnæ Dædalon olim.
Illic florentes iuuenes nitidæque puellæ
Saltabant, alterna manu ceu vincla tenentes.

Deinde ornatũ chori describens, vt mares armatos saltasse intelligamus, hæc subijcit:

Atque has ornabant radiantia serta, sed illos
Fascia ab argentea dependens aureus ensis.

Saltationis etiam duces, qui & choreas inciperent, & saltandi modulos præirent cæteris, his verbis introducit:

Circumfusa chorum spectabat turba, duóque
In caput atque manus lepidè saltare periti,
Exorsi modulos, cibant medio agmine gyros.

Nec tantùm è meditata ista certaminibúsque apta chororum saltatione, qua in ceremonijs pompisque Romani vtebantur, eorum cum Græcis perspicitur co-

gnatio, verùm etiam è ſcurrili & ludicra. Poſt armatos enim choros in pompa ſequebantur chori ſatyriſtarum, ſicinnem referentes Græcanicam; è quibus qui Silenos repræſentabant, amicti erant tunicis villoſis, quas quidam appellant ſcorteas, amiculíſque conſertis ex omni florum genere: qui verò ſatyrorum ſpeciem induerant, hircinis ſe pellibus incinxerãt, horrentéſque in capite gerebant ſetas, & alia his ſimilia. Hi ſerios illos motus ludicra imitatione magis in riſum detorquebant. Sed & triumphorum deductio arguit, Romanis iam olim vernaculos fuiſſe ſcurriles iſtos & ſatyricos luſus. permittitur enim victores deducentibus, iambos & dicteria iacere in clariſſimos viros, & ipſos Imperatores, quẽadmodum Athenis ſolebant pompam in plauſtris ducentes, & ſcõmatibus obuios impetere: nunc autem extemporalia canunt poëmata. Quin & in illuſtrium virorum funebribus pompis, inter cæteros feretrum præcedentes, vidi choros ſatyricos qui ſicinnẽ ſaltarent, maximè in diuitum exſequijs. Luſus autem ſatyricos, & ſaltationes ſatyricas, non Ligurum, nec Vmbrorum, nec aliorum barbarorum Italiam habitãtium,

ſed Græcorum eſſe inuentum, ſi prolixiùs euincere velim, vereor ne moleſtus aliquibus eſſe videar, cùm res ſit in confeſſo. Poſt hos choros tranſibat agmẽ citharistarum ac tibicinum: poſt quos alij geſtantes acerras argenteas aureáſque, tum ſacras tum publicas. Extremum pompæ agmen claudebãt deorum ſimulacra, quæ humeris baiulabantur à viris, eámq; præferebant formã qua finguntur apud Græcos, eundem etiam habitum, eadémque inſignia: munera item, quæ ſinguli inueniſſe atque hominibus donaſſe tradũtur: nec ſolùm Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni, aliorúmq; quos Græci inter 12. deos numerant, ſed antiquiorum etiam, è quibus duodecim illos fabulantur ortos, vt Saturni, Opis, Themidis, Latonæ, Parcarum, Mnemoſynes, & cæterorũ omnium quorum fana & aræ exſtant apud Gręcos: tum eorum qui poſtea, ex quo ſcilicet Iupiter accepit imperium, exorti perhibentur; Proſerpinæ, Lucinæ, Nympharũ, Muſarum, Horarũ, Gratiarum, Liberi, ſemideorúmque quorum animæ relictis corporib. mortalibus, in cœlos aſcẽdiſſe, diiſque pares honores adeptæ eſſe perhibentur; Herculis, Æſculapij, Caſtorum, Helenæ,

lenæ, Panis, & aliorum innumerorum. Atqui ſi barbari fuiſſent Romæ conditores, & feſti huius inſtitutores, quorſum attinebat Græcanicos deos genióſque omnes colere contemptis patrijs? aut oſtendat nobis aliquis præter Græcos nationem aliam cui ſacra hæc ſint domeſtica, & tum demum probationem hanc vt putidam calumnietur. Certè ex ijs apparet ordo pompæ, de quo Athenæus l. 6. ſub finem, aut potius de ſacrificiis. ὁδοὺς τε γὰρ πορευόμεθα τεταγμένας καὶ ὡρισμένας, καὶ τεταγμένα φέρομεν, καὶ λέγομεν ἐν ταῖς εὐχαῖς. certis enim quibuſdã viis nos incedimus ac præfinitis: præſtituta quædam geſtamus, & dicimus in precibus. De ordine pompæ Græcanicæ, idem author l. 5. in enarratione pompæ Philadelphi. ἐπόμπευσαν δὲ καὶ θρόνοι πολλοὶ ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ κατεσκευασμένοι, ὧν ἐφ᾽ ἑνὸς ἔκειτο στεφάνη χρυσῆ· ἐπ᾽ ἄλλου δὲ κέρας χρυσοῦν, ἐπ᾽ ἄλλου δὲ ἦν στέφανος χρυσοῦς, καὶ ἐπ᾽ ἄλλου δὲ κέρας ὁλόχρυσον. ἐπὶ δὲ τὸν πτολεμαίου τοῦ σωτῆρος θρόνον στέφανος ἐπέκειτο, ἐκ μυρίων κατεσκευασμένος χρυσῶν. Omnium, inquit, quotquot apud homines vel creduntur vel dicuntur eſſe dij aut dæmones, atq; adeo Heroum ſimulacra geſtabantur. In Bacchica pompa an-

te omnes prodierunt. Sileni quidam læ-
nis purpureis induti, alij phœniceis tur-
bam arcentes. Euectæ ſunt & in pompa
ſellæ regiæ multæ ex auro & ebore com-
pactæ: ſuper vna harum iacebat aurea co-
rona. Locus ille eſt locupletiſſimus. Sit
mihi ſatis adnotaſſe. ſtudioſi perquirant.
Arnob. l. 4. commiſſio contracta eſt pia-
culi, ſi curſu in ſolemnibus ludis curricu-
liſque diuinis per imprudentiã quis deer-
rauerit, commiſſum ſtatim in religiones
clamatis ſacras. ſi ludius conſtitit, aut ti-
bicen repentè conticuit, aut ſi patrimus
ille qui dicitur puer, omiſit per ignoran-
tiam lorum, aut thenſam tenere non po-
tuit. De ludiis Apuleius l. 10. nam pueri
puellæque, virenti florentes ætatula, for-
ma cõſpicui, veſte nitidi, inceſſu geſtuoſi,
Græcanicam ſaltantes pyrrichen, diſpoſi-
tis ordinationibus decoros ambitus iner-
rabant, nunc in orbe rotarum flexuoſi,
nunc in obliquam ſeriem connexi, & in
quadratum pætorem cuneati, & in cater-
uæ diſſidium ſeparati. at vbi diſcurſus re-
ciproci multimodes ambages tubæ ter-
minalis cantus explicuit. Aliud habes de
pompa l. 11. ecce pompæ magnæ paulatim
procedunt anteludia, vocibus cuiuſque

ſtudiis exornata pulcherrimè. hic incinctus baltheo militem gerebat. conſulatur. Et pompæ meminit Herodianus l. 1. ἦρος ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους ὡρισμένους ἡμέρας μητρὶ θεῶν πομπὴν τελοῦσι ῥωμαῖοι, καὶ πάντα ὅσα παρ' ἑκάστοις πλούτου σύμβολα τοῦ θεοῦ προπομπεύει. id eſt, initio veris, ſingulis annis, die dicta Romani matri Deûm pompam ducunt, & ante pompã ex æquo ab omnibus omnia opum argumenta feruntur. Conferebant igitur priuati ſi quid in auro aut argento haberent, vt pompæ matris Deûm præiret. Iuuenes autem Volſci, de quibus Dionyſius loquitur, ſũt ij de quibus Ouid. 1. de arte.

Dúmq; rudem præbẽte modũ tibicine Thuſco
Lydius æquatam ter pede pulſat humum,
Rex populo prædæ ſigna petenda dedit.

Ludij, adoleſcẽtes imberbes, impuberes, glabri, tunicis amicti inſignibus, galeas, parmas, gladios geſtãtes, in pompis theatralibus ordinatim incedebant, & in numerũ ſaltabãt vt Salij. Nonius. Qui etiam in pompa triumphi adhiberi ſoliti, vt indicat Appia. p. 33. in Libycis: αὐτοῦ δὲ ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδοῦχοι φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες, καὶ χορὸς κιθαριστῶν τε καὶ πιτυριστῶν, ἐς μιμήματα τυρρηνικῆς πομπῆς, περιεζωσμένοι

τε, καὶ στεφάνην χρυσῆν ἐπικείμενοι, ἴσα τε βαίνουσι ἐν τάξει μετ' ᾠδῆς καὶ μεθ' ὀρχήσεως. λυδοὺς αὐτοὺς καλοῦσιν, ὅτι, οἶμαι, τυρρηνικοὶ λυδῶν ἄποικοι. τούτων δέ τις ἐν μέσῳ πορφύραν ποδήρη περικείμενος, καὶ ψέλλια, καὶ στρεπτὰ ἀπὸ χρυσοῦ, σχηματίζεται ποικίλως ἐπὶ γέλωτα, ὡς ἐπορχούμενος τοῖς πολεμίοις. Lictores, inquit, in triumpho coccinati viã Imperatori præeunt, & chorus citharœdorum & tityristarum, in speciem Tyrrhenicæ pompæ, æcincti baltheis, & corona aurea tecti, æquo passu ingrediuntur ordine cum carmine & saltatione. Lydos vocant eos, opinor, quia Tyrrheni Lydorum sunt coloni. Horum autem aliquis in medio purpuram talarem gerens, & viriolas, & torques aureas, variè ad risum formatur, vt illudẽs hostibus. Id genus saltationis quo vsi ludij, Cureticum fuit. erat enim vernacula Romanis, & valdè honorata saltatio Curetica, vt licet intelligere cùm ex alijs rebus multis, tum maximè è Circensibus atque theatralibus pompis ac spectaculis. In his enim omnibus pubescentes pueri decoris induti tuniculis, cum galeis, ensibus, & parmis incedunt ordine: suntque hi pompæ ductores, & ex ludicro à Lydis (vt videtur) inuento, Ludiones à Roma-

nis appellantur, referentes mea ſententia quandam Saliorum imaginem. nam Curetas non æquè imitãtur vt Salij, nec cantu, nec ſaltatu. Et oportebat eos eſſe ingenuos atque indigenas, patrimóſq; ac matrimos, cùm illi qualiſcunque fortunæ eſſent. de quibus quid opus eſt plura ſcribere? Dionyſ. Halycarnaſ. l. 2. ἐπιχώριον δὲ ῥωμαίοις, καὶ πάνυ τίμιον ὁ κουρητισμὸς, ὡς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐγὼ συμβάλλομαι, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν περὶ τὰς πομπὰς, τάς τε ἐν ἱπποδρόμῳ, καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένων. ἐν ἁπάσαις γὰρ αὐταῖς πρόσηβοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες ἐκπρεπεῖς, κράνη τε καὶ ξίφη καὶ πάρμας ἔχοντες, στοιχηδὸν πορεύονται. καὶ εἰσὶν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες, καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης λυδίωνες, εἰκόνες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν σαλίων. ἐπεὶ τῶν γε κουρητικῶν οὐδὲν, ὥσπερ οἱ σάλιοι δρῶσιν, οὔτ᾽ ἐν ὕμνοις, οὔτ᾽ ἐν ὀρχήσει· ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἐλευθέρους τε εἶναι, καὶ αὐθιγενεῖς, καὶ ἀμφιθαλεῖς· οἱ δ᾽ εἰσὶν ἐξ ὁποιασδήποτε τύχης. Ad pompam aliqua ex parte pertinet quod ſcribit Capitolinus in M. Antonino, quo quidẽ tẽpore ſanè & Imperatoris filius ad triũphalem currum in Circo cucurrit. Quanquam autem pompa, & de aliis dicitur, propriè tamen de Circo. eius ſeries à Ter-

tul. ita enarratur. Primò Deorum ſimulacra, deinde agmẽ imaginum quæ ad deorum hiſtoriam pertinerent, tertio currus, quartò tenſæ loro trahuntur, tenduntúrque ſine opera iumentorum: quintò armamaxæ manibus & humeris circumferuntur (apud Herodotum l. 7. de eo qui ex curru in armamaxam deponebatur) ſextò ſedes in quibus ſimulacra interquieſcerent. ſeptimò coronæ victoriarum inſignia: octauo exuuiæ de hoſtibus.

Dictæ ſunt tenſæ quòd ante eas tenduntur lora, authore Aſconio tertia in Verrem. quæ gaudẽt manu tenere & tangere religionis ergo qui eas deducunt ipſi, abſque iumentorum opera.

Plauſtrum vocat, quo vehuntur exuuiæ Deorum ludis Circenſibus in Circum ad puluinar, vt Siſinnius Capito apud Feſtũ exponit. De tẽſis quas religioſiſſimas fuiſſe docet Liuius p. 477. tẽſæ vehicula cum ducũtur, ornatur forum ab ædilibus. Cic. 5. in Verrem, qui ex tẽſarum orbitis prædari ſit auſus. 3. in Verrẽ, à ſigno Vertumni in Circum maximum venit. quam tu viam tenſarum atque pompæ eiuſmodi exegiſti. Tantæ religionis fuit tenſas ducere, vt Auguſtus votiuis circenſibus cor-

reptus valetudine, lectica cubans tensas duceret. Sueton. in Augusto. c. 43. effigies arguta & loquax ridiculi gratia in pompa circunfertur, quæ citeria dicitur. Festus. Catonis verba. quem credo in pompa vectatum iri ludis pro citeria. Imò & petreia dicta quæ pompam præcedens, aut in coloniis, aut in mancipiis imitabatur anum ebriam, ab agri vitio petra.

Monuimus è Suetonio, Cæsaris imaginem decreto Senatus in pōpa Circi tensa & ferculo gestatam. adstipulatur Dio in Iulio. καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχον εἰσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. In aurigationibus tensam induci decreuerunt. Nam & de Vestalibus quæ in Circū curru, sicut imagines Deorum, vectæ, Prudentius in Symmac.

Fertur per medias vt publica pompa plateas,
Pilento residens molli.

Plaut. Milite.

Te hodie quasi pompam illuc præterducēdum.

Sed quæ mens Tertulliani c. 10. l. de spectaculis? nam à templis & aris, & illa infœlicitate thuris & sanguinis, inter tibias & tubas itur; duobus inquinatissimis arbitris, funerum & sacrorum, designatore & aruspice. Hoc vult, meo animo, ludos non edi nisi auspicatò, & à templis pompam

in Circum duci inter tibias quæ sacrorum fuerunt, & tubas quæ ludorum. quare aderat aruspex vt exta inspiceret, dissignator, vt loca ludis assignaret, qui assignare solebat in funeribus. tibiam enim ad sacra adhibitam vel ex eo apparet quod Plutar. de poët. leg. θυσίας quasdam ἀχόρους καὶ ἀναύλους esse ostendit. Idem 2. sympos. τοῦ ἰσμηνίου τῇ θυσίᾳ προσαυλοῦντος οὐ καλλιερεῖ. Velabantur autem ea loca per quæ pompa duceretur, ne sacra prophanorum oculis paterent. Macrob. lib. I. Saturn. c. 6. Circensium die puer de cœnaculo pompam despexit, & patri retulit quo ordine secreta sacrorum in arca pileati composita vidisset. Placuit velari ea loca per quæ pompa duceretur. Multus sim omnino, si quæ de pompa dici possunt, huc omnia congeram. Consulatur Diodorus Siculus in pompa Philippi, p. 558. libri Hẽrici Steph. ἅμα δὲ ἡμέρα τῆς πομπῆς γινομένης εἴδωλα τῶν δώδεκα θεῶν ἐπόμπευε, ταῖς τε δημιουργίαις περιττῶς εἰργασμένα. & cæt. Adeatur item Demosthenes in Midiam, vbi Vlpianus, ἔθος ἦν ἐν ταῖς πομπαῖς προηγεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. in verbis Demosthenis; ἵππαρχον ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενον ὀχεῖσθαι leg. Græci plaustris fereban-

tur in pompis, vt dicteria iacerent. vide Demoſthenem de falſa legatione, Plutarchum in Dione, Atheneum l.5. Ariſtidem p.204. in exorchumenis, Dionem Chryſoſt. in Tharſico 2. Clementẽ Alex. l.2. pædag. cap.3. & alios pleroſque. Vlpianus in Midiam. οἱ πομπεύοντες τῷ διονύσῳ, κατὰ μίμησιν τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐπόμπευον, οἱ μὲν τὸ τῶν σατύρων σχῆμα σώζοντες, οἱ δὲ τὸ τῶν βάκχων, οἱ δὲ τὸ τῶν σειληνῶν ἐμιμοῦντο. Hæc, vt quidque ſub ſtylum cecidit, indigeſtè coniecimus, vnde ſtudioſi rem ſuam facere poſſint.

De Circenſium ſtudio.

Cap. XXXIX.

MAgnum in populo Circẽſium ſtudium fuit, maximum in principibus, author libri de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Iam verò propria & peculiaria huic vrbi vitia. Penè in vtero matris concipi mihi videtur hiſtrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque ſtudia. quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? Nero quidem equorum ſtudio vel præcipuè ab in-

cunte ætate flagrauit, plurimúſque illi ſermo, quanquam vetaretur, de Circenſibus erat, ait Sueton. c. 22. De illa Circi inſania & equorum ſtudio Lucianus in Nigrino. εἰ δὲ τούτων ἀποςαίη τῶν ἄλλων αὖθις ἀνθρώπων ἐμέμνητο, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξῄει, καὶ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ςενωποῖς περὶ τούτων διαλόγους. id eſt, quòd ſi inde digreſſus, aliorum hominum meminiſſet, turbas, quæ in vrbe, commemorabat, & tumultus ac impulſus, & theatra, & Circum, & aurigarum imagines, & equorum nomina, & ſermones de ijs apud angiportus. Tantum fuit equorum ſtudium, vt multi per ſolam Hipponam quæ præerat equis, iurarent. Iuuenalis.

Iurat ſolam

Eponam, & facies olida ad præſepia poſtas.

eò quòd mirificè Circenſibus oblectarentur. quare Tertul. lib. 1. in Marcion. voluptates vocat Circi furentis, caueæ ſæuientis, ſcenæ laſciuientis. l. de pudicitia: in ſpectaculum quadrigarij furoris, & gladiatorij cruoris, & ſcenicæ fœditatis. Ad hos ludos ſi pecunia deeſſet, po-

pulus conferebat. Plin, lib. 33. c. 10. in ludos ſtipem ſpargere cœpit populus R. Spurio Poſtumio, Qu. Martio Coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferrent L. Scipioni, vt is ludos daret. Ex eo ſtudio multis res ad raſtrum redijt. Cyprian. de opere & eleemoſ. rebus ſuis vel obligatis in muneris apparatione, vel venditis: ac niſi editio bona ſucceſſerit, conuiciis & ſibilis eijciuntur, & furore populari nonnunquam ferè lapidantur. Libro de ſpectacul. hanc inſaniam exaggerat, his verbis: Quàm vana ſunt iſta certamina, lites in coloribus, contentiones in curribus, gaudere quòd equus velocior fuerit, mœrere quòd pigrior, annos pecoris computare, conſules noſſe, ætates diſcere, proſapiam deſignare, auos ipſos atauóſque commemorare. Vide Claudian. 8. Panegyrico.

De Editoribus.

CAP. XL.

HEſichius, ἀθλοθέτης ὁ μόνα γυμνικά. ἀγωνοθέτης ὁ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα διατιθέμενος. propriè in Circo ἀφέτας, vt

est in vet. gloss. quia signum mittendis quadrigis darent, βραβευταὶ designatores. Clemens lib. 7. stromat. ἀγωνοθέτης ὁ θεὸς, ὅτε βραβευτὴς υἱὸς θεοῦ, θεαταὶ δὲ οἱ ἄγγελοι. Iudicem hoc loco intelligo βραβευτὴν: vt & in protreptico, ἐν τῷ σταδίῳ γνησίῳ ἀγωνιζόμεθα, βραβεύοντος μὲν τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου, ἀγωνοθετοῦντος δὲ τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων. In legitimo, inquit, stadio certamus, iudice & cognitore verbo Dei, editore vniuersi huius Domino. Tertul. l. de spectaculis authores & administratores spectaculorum vocat ἀγωνοθέτας καὶ βραβευτὰς. in vet. scholiaste ἀφετήρια carceres dicuntur; editores κύριοι τῆς ἀφέσεως. à quo Planetæ apud Mathematicos ἀφέται, καὶ κύριοι τῆς ἀφέσεως, quasi dominos dicas, qui signum dant mittendis equis. οἱ κυρίαν τῆς ἀφέσεως λαβόντες ἀστέρες. astra quæ dominantur. In Olympia ludi curabantur ab Agonothetis, qui & ἀθλοθέται, quos nonnulli cum ἑλλανοδίκαις & βραβευταῖς eosdem esse volūt. Eos Pausanias in Eliacis primùm duos, deinde nouem, tum decem constitutos narrat. Pollux in Onomastico. ἀγωνοθέται, ἀγώνων διαθέται, ἄθλων ἐπιμεληταί. Homer. Odyss. Θ. αἰσυμνήτας, quos Eustat. ἀγῶνος ἐπισκόπους, καὶ βρα-

βευτὰς interpretatur. Asiatici ἀλυτάρχας, οἱ μαστιγοφόροις προΐστανται. Suetonius curatores muneris. Editores, munerarij, brabeutæ in stadio humi assidebant: ac si qua paria longiùs recessissent, in medium manu retrahebant. Sueton. in Nerone cap. 53. Circenses autem dabantur natalibus principum, quinquenniis, decenniis, vicenniis, vt & cætera lætitiæ documenta. Dio in Domitiano scribit, eum Titi fratris sui nataliũ Circenses sustulisse. ἀμέλει καὶ τὴν ἱπποδρομίαν τὴν τῶν γενεσίων αὐτοῦ κατέλυσε. In Augusto. ἀγῶνα μουσικὸν, καὶ γυμνικὸν, ἱπποδρομίας τε, πεντετηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι.) id est, Augustus edidit certamen musicum, & Gymnicum, Circenses, quinquennale sacrum. sic enim vocant agones quibus visceratio præbetur. Quod si verum est, fallitur Suet. in Ner. cap. 12. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicũ, equestre, quod appellauit Neronia. Dio p. 400. libri Stephani, docet etiam in castris natali Cæsaris Circenses editos. ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰ τοῦ Αὐγούστου γενέθλια ἑορτάζοντες, καί τινα ἱπποδρομίαν ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἑκατοντάρ-

χων ποιήσαντες, ἐπανῆλθον. id est, in exercitu cùm natales Augusti celebrassent, & Circensium aliquod genus per Centuriones edidissent, abierunt. lib. 55. 57. 58. Augusti natalibus Circenses in perpetuum decreti sunt. ἐς δὲ δὴ τὰ γενέθλια ἱπποδρομίαν ἀΐδιον ἔλαβε. Deorum festis edidit Circenses, vt ludis Apollinaribus, Saturnalibus, & alijs. Dio p. 253. ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες ἐς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον. Circensibus, inquit, Apollinaribus equites aliquot Romani cum feris depugnarunt. De Saturnalibus, aut potius de Circensibus ante Saturnalia Xiphilin. in Seuero. ἦν μὲν γὰρ ἡ τελευταία πρὸ τῶν Κρονίων ἱπποδρομία, καὶ συνέδραμεν ἐς αὐτὸ ἄπλετόν τι χρῆμα ἀνθρώπων. pag. 406. libri Commelini. id est, erant enim vltimi Circenses ante Saturnalia, & eò conuenit infinita vis hominum. Si ludi in multam noctem protraherentur, editor abeuntibus faces præferri iubebat. Dio de Seiano, qui vt Tiberium Caluum irrideret, per pueros caluos faces præferentes, abeuntes deducebat. φῶς τοῖς ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ θεάτρου διὰ πεντακισχιλίων παίδων ἀπεξυρημένων παρέχει. Quod si aquis occuparetur Circus, extra portam Collinam

ad ædem Erycinæ Veneris equi currebant. Liu. lib. 30. ita abundauit Tiberis vt ludi Apollinares Circo inundato extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris fierent.

De Circensibus priuatis.

CAP. XLI.

FVere & Circenses priuati, quos Imperatores, cæterique editores in hortis, intra priuatos parietes ederent. Lampridius in Heliog. fertur in euripis vino plenis nauales Circenses exhibuisse, pallia de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, dirutis sepulcris quæ obsistebãt. Iunxisse etiã camelos quaternos ad currus in Circo priuato spectaculo. Sido. in Narbone:

Mos est Cæsaribus die bis vno,
Priuatos vocitant, parare ludos.

Lãpridius in Heliogabalo: quadrigas Circensium in tricliniis, & in porticibus sibi semper exhibuit, prãsitans & cœnitãs. Itẽ: inde itum est in hortos, vbi varius inuenitur, certamen aurigandi parans. Sed & in Circo priuatum fuit interdum spectacu-

lum, vt eodem locò scribit Lampridius. Ludis illis priuatis, non modò publicis, vt plurimum intererat Prætor, veluti curator. Quintilian. lib.3. Instit. cap.6. qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus ne sedeat. qui se Prætori in hortis ostenderat, neque erat productus (in scenam scilicet, aut arenam) sedit in 14. ordinibus. Sueton. in Neron. c. 21. non dubitauit etiã in priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum HS. decies offerente. Item flagitantibus cunctis cælestem vocem, respõdit quidem in hortis se copiam volentibus facturum. In hortis accipe, in priuato. Sic apud Tacit. lib. 15. Annalium. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis. Publicos autem ludos curari à Prætore, scitum est è Plutarcho in Bruto, & l.1. C. de Prætoribus.

Qui Circenses ederent.

CAP. XLII.

PEr initia Romæ, celebritate pompáque deorum Circense ludicrum à Regibus, post à Prætore curabatur, qui si abesset,

abesset, Dictator, qui signum mittendis quadrigis daret, creabatur. Cùm Romanum nomen augustius iam esset, victores Imperatores, Consules, Procõsules, Ædiles, cæterique viri principes, qui plebeculam emereri vellent, editores fuerunt. Ipsi etiam sacerdotes apud Tertul. l. de spectacul. Plin. l. 7. epistolar. ludos sacerdotales. in Augusto Sueton. c. 44. Ludi pontificales. apud Lamprid. in Alexan. ærarij editores. Deinde lapsu tẽporis oppressa vnius dominatu Rep. Imperatorum illud munus penè singulare fuit, aut certè virorum illustrium. Corippus l. 1.

Christus vbi est natus, tunc munere solis adẽto
Principibus delatus honos, munúsque Latinis,
Et iucunda nouæ circensia munera Romæ.

Sueton. c. 18. Calig. commisit & subitos, cum è Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis Mænianis postulassent. Munera circensia vocat Corippus, vt Lactãtius, l. 6. c. 20. venationes quæ vocantur munera, cùm tamen munera de gladiatoribus propriè dicantur. Proprium fuit Ædilium curuliũ sub Consulibus, vt ludos omnes populi Romani procurarent. Cicero 5. in Verrem: mihi ludos sanctissimos, maxima cum cerimonia

Cereri, Libero, Liberæq; faciendos, mihi Floram matrem populo plebiq; Rom. ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati. Et sub extremis penè Imperatoribus Romæ ab Ædilibus munera & ludi edebantur. Capitolinus in Gordiano: Ædilitatis suæ tempore 12. populo Rom. munera, id est per singulos menses singula, de suo exhibuit. Liuius l. 33. ludi Romani ab Ædilibus in Circo scenáque. Et quidem Ædiles ludos suis sumptibus faciebant, vnde multi abstinebant petitione ædilitatis ob sumptus ludorum, author Cicero. l. 2. officior. Boëtius l. 3. de consolatione. Imperatores cùm darent ludos, non semper ipsi spectaculis præsidebant, sed interdum aut amicis, aut magistratibus presidendi munus iniūgebant. Sueton. in Caligula c. 18. in Augusto c. 45. commendatísque, qui suam vicem præsidendo fungerentur. Imperatores rarò suo nomine ludos faciebant: alieno nomine si qui onus ferre non possent, aut abessent, sæpe. Sueton. Augusto, cap. 43. Augustus Cæsar fecisse ludos se ait suo nomine quater; pro alijs magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter &

vicies. Munus igitur Ædilium fuit, vt ludos darent. & quidem Varro cùm Ædilis Circenses ageret, eximia facie puerum histrionem ad excubias tenendas posuit in Iouis Max. templo, ait Valerius Max. l. 1. c. 1. Sub Imperatoribus, quia Consulum opes ludis exhaustæ essent, vtvt amplæ, omnes clarissimi, quoties Romæ ludi haberentur, confluebant, vt in sumptum ludorum aliquid conferrent. si qui abessent, fiscus pendebat: illi cùm rediissent, fisco rependebant. Designabantúrq; quotannis aliqui ad edendos ludos, qui si loco ac tempore Romæ non comparuissent, 50. millia modiorum tritici vrbis Romæ horreis soluebant. Libro 6. Cod. Theodos. tit. 4. omnes clarissimi, ait, qui per diœcesim tuæ sublimitatis degunt, Romam veniant cum impensis suis, vbi ludi scenicorum, vel Circensium, vel muneris ratio poscit. Sumptus enim omnibus ludis maximi sustinendi. quare Symmachus l. 5. e. 57. multum, ait, rebus omnibus additurus quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus. l. 1. C. de spectaculis, vt integra sit voluptas quæ volentium celebratur impensis. Martialis:

Das gladiatores sutorum regule cerdo,

Quódque tibi tribuit subula sicca rapit.

Ab Imperatore adiuti editores apud Symmachum l. 2. e. 45. l. 4. c. 12. quod enim in venatione obtinuit, & in aurigatione seruatum est, vbi non minores sumptus. Honorio, inquit, diuinæ stirpis Augusto, benefaciendi semper addis calorem, docésque inuictum principem, senatorum mediocritatem muneribus incitare. Item, in futuros magistratus imperialem etiã prouocas largitatem. Cùm priuatorum pecuniæ non sufficerent, ad ludos edendos in magistratu, prouinciæ aliquid pendebant: imò certũ æs erat constitutum Prouinciis. Cic. epist. ad Quint. fratrem. quãta pecunia penderetur, si omnium nomine qui Romæ ludos facerent, quod erat institutum erogaretur? Ab amicis etiam in ludorum impensam si oneri essent impares, pecuniam accipiebant. Seneca l. 2. de Benefic. c. 21. Chrysost. de Circo μεσαφέτας vocat, qui soluant aliquid ad ludos Circenses, vt iuuent Prætorem. Editores vocantur ijdem libro 6. Cod. Theod. tit. 4. lege 7. Certè ludi omnes magnorum sumptuum fuerunt, ait Laert. in Solone: ἀθληταὶ δὲ καὶ ἀσκούμενοι πολυδάπανοι, καὶ νικῶντες ἐπιζήμιοι, καὶ στεφανοῦνται, κατὰ πατρίδος

μᾶλλον ἢ καὶ ἀνταγωνιστῶν. athletæ & qui exercentur magnas faciũt impensas, & vt vincant multantur coronantúrque magis in detrimentum patriæ quàm aduersariorum. Iam olim multi abstinebant consulatu, ne ludorum magnificentia res ijs ad rastrum veniret. Dio, p. 469. ὑπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι, διὰ τὰ ἀναλώματα τὰ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις. id est, ob paupertatem multi Consulatũ omittunt, ob sumptus Circẽsium. Iustinianus in nouella 105. sumptus contraxit, ac definiuit, nouella 105. καὶ ἐπειδὰν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον ἔδοξεν εἶναι, ὡς τῶν ἐφ' ἑκατέρων ἄκρων κινδυνευόντων εὐθὺς εἰς ἀμετρίαν ἐκβῆναι, ᾠήθημεν καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου διορίσασθαι τὸ πρέπον, ὥστε μηδὲ ἄμετρον μηδὲ ἄτακτον εἶναι, μηδὲ τῶν ἡμετέρων νόμων ἀνάξιον. id est, quia visum est superioribus Imper. mediocritatem esse tenẽdam, quasi ij qui in altero extremo essent, peccarent, putauimus nobis ea de re constituendum esse quod decet, vt nihil sit immodicum aut inordinatum, aut legibus nostris indignũ. Voluit à Consule septem dari spectacula: primũ Kal. Ianuariis: alterũ ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν λέγουσι. Tacitus l. 4. monet Tiberium cauisse ne quis gladia-

toriũ munus ederet, cui minor quadringentorum millium res. Antoninus Pius & Marcus Philoſophus ſumptibus munerariorum modum poſuerunt. Martianus cauit ne Conſules miſſilia darent. Nouel. 105. Dio l. 54. τοῖς μὲν στρατηγοῖς συνέταξεν τὰς πανηγύρεις πάσας ἔκ τε τοῦ δήμου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας, καὶ προσαπειπὼν μήτε εἰς ἐκείνας οἴκοθέν τινα πλέον τοῦ ἑτέρου ἀναλίσκειν, μήτε ὁπλομαχίαν, μήτε ἄλλως, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, μήτε αὖ πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει. Prætoribus, inquit, aſſignauit curationem omnium editionum, pręcepitque, vt eis aliquid à populo daretur, vetans ne alius alio plus in ludos de ſuo impẽderet. neque gladiatorium munus dari, niſi ex decreto Senatus, neque amplius quàm bis quoque anno. aliàs ide Auguſtus, arbitratu editoris ſumptus fieri permiſit. l. 54. καὶ τοῖς βουλομένοις τῶν στρατηγῶν τριπλάσιον τοῦ παρὰ τοῦ δημοσίου σφισὶν εἰς τὰς πανηγύρεις διδομένου προσαναλίσκειν ἐφῆκε. id eſt, permiſit prætoribus ſi vellent impendere triplum de ſuo ſupra id quod de publico in ludos conferebatur. l. 55. τὸ ἀργύριον τοῖς στρατηγοῖς τοῖς τὰς ὁπλομαχίας ποιοῦσιν ἐκ τοῦ δημοσίου διδόμενον, ἐκέλευσε μηκέτι ἀναλίσκεσθαι, id eſt, vetuit, ne prætoribus gla-

diatores edentibus de publico in posterum sumptus sufficerentur. Claudius legem tulit, vt vnum tantùm diem equi secundò currerent, re ipsa hoc ipsum, vt nimiũ, prohibuit. Dio, p. 459. νόμῳ μὲν ἔταξε μίαν ἡμέραν τοὺς ἀγῶνας τῶν ἵππων δεύτερον γίγνεσθαι· ἔργῳ δὲ καὶ τοῦτο, ὡς πλήθει, ἐπέσχεν.

De habitu editoris.

CAP. XLII.

IAm tibi magnificũ Prætoris habitum cultúmque ludos edentis dabo, vt nouum in eo triumphatorem recognoscas. Curru Prætor in Circo vehebatur, non vulgari toga, sed picta, & tunica palmata. eburneum sceptrum, in vertice cuius erat aquila, manu gerebat. In eodem curru seruus publicus capiti editoris quasi triũphantis coronam auream imponebat, aut suspẽsam potius tenebat. Iuuenal. Sat. 10.

Quid si vidisset Prætorem curribus altis
Extãtem, & medio sublimẽ in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa, togæ, magnæque coronæ
Tãtum orbem quãto ceruix vix sufficit vlla?
Quippe tenet sudãs hãc Publius, & sibi Cõsul

Ne placeat, curru seruus portatur eodem.
Da nũc & volucrẽ sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niueos ad fræna Quirites.

In Olympia agonothetæ purpurea veste insignes erant, ait Lucian. in Anacharsi: τεκμαίρομαι δὲ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τούτων εἶναι. Chrysostomus coronatum editorem esse, virgámque manu tenere ait. vestem purpuream, coronã auream fuisse supra monuimus. Xiphil. in Cõmodo, εἰσιὼν δ᾽ ὁλοπόρφυρον χρυσῷ καταπάστον, χλαμύδα θ᾽ ὁμοίαν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων ἰνδικῶν, καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον, κηρυκεῖόν τε τοιοῦτον φέρων ὁποῖον ἑρμῆς. Iniens autem tunica amictus tota purpurea, & chlamyde simili more Græco sumens coronam auream gemmis insignem, caduceúmque ferens, qualem Mercurius. Virga enim editoris caducei instar erat. Plutarch. in Antonio, qui μετὰ τῶν γυμνασιάρχων ῥάβδων ἐν ἱματίῳ καὶ φαικασίοις προῄει. Antonius cum virgis gymnasiarchæ in pallio, & phæcasiis præcedebat, vt moderator agonis. Iuuenal. Sat. 11.

---- similísque triumpho
Præda caballorum prætor sedet. ---

ſic lege, non prędonem, quia ludicro Circenſi bonis elauerat. Hoc habitu cultúq; curru inſidens, ſiue is Prætor eſſet, ſiue Dictator mittendis quadrigis, ſiue Ædilis, ad oppidum vſque prope metas primas peruehebatur. Varro, Dictator vbi currum inſidit, peruehitur vſque ad oppidum. Supra ex Chryſoſtomo ludis Olympicis, ſeu Circenſibus magnifico cultu inambulantem editorem tibi notauimus. Caligula ludicro Circenſi prodiit in Circum ſeiugibus vectus, quod non ante viſum erat: vtque nulla excuſatio eſſet, qua Circo abeſſe liceret, iudicia retulit in aliũ diem, & luctus omnes. Dio p. 442. τὸ ἅρμα τὸ ἱππικὸν ἐφ᾿ οὗ ἤχθη ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν, ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει· ὅπως τε μηδεμία τινὶ τοῦ μὴ συμφοιτᾶν εἰς τὰ θέατρα πρόφασις εἴη, τάς τε δίκας ἁπάσας ἀνεβάλετο, καὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέχειν. Moris tamen fuit, vt bigis ferretur per Circum editor, non quadrigis, aut ſeiugibus. Symmachus lib. 6. epiſt. 4. Natali vrbis, ait, Suffectum Cõſulem currus quo vehebatur euoluit per ferociam bigarum quæ triumphum vehebant. Editori currus negatus eſt ſub Auguſto, toga palmata, tunica picta & triumphalis conceſſa. Tacitus lib. 1. Tribuni petiere, vt

proprio ſumptu ludos Auguſtales ederent, vtque per Circum triumphali veſte vterentur. curru vehi haud permiſſum. decreta pecunia ex ærario. Dio fine l. 55. καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο, οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. id eſt, tribuni qui præerant ludis Auguſtalibus triumphali veſte in Circo vſi ſunt; non tamen currum inſcenderunt. Sub alijs Imperatoribus curru vecti ſunt. Plinius panegyrico, nos auguſtior ſolito currus accipiet, nos inter ſecunda omina & vota certantia quæ præſenti tibi conferentur (ludis ijs qui natali Traiani erũt) vehemur alacres, & incerti ex vtra parte maior auribus noſtris accidat clamor.

De familia quadrigaria.

Cap. XLIII.

Editorem in cãpum vnà cum triumpho deduximus, iam miniſtros editionis, & vniuerſam familiam quadrigariam intueamur. In veteribus inſcriptionibus ea deſcripta eſt. familia quadrigaria Titij Capitonis, mulio, villicus, conditor, ſellarius, agitator, ſucconditor, medicus,

ſutor, tentor, auriga, ſpartor (an ſtrator) morator, viator, ſarcinator, aurigator. & p. 47. 48. Vipſanio mulioni, aurigatori, ſucconditori, villico, conditori, ſellario, agitatori, primo, medico, tentori, ſutori, moratori, viatori, fulloni, ſarcinatori. Quadrigarum dominus apud Plin. lib. 10. cap. 24. Cæcinna Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus compreheñſas in vrbem ſecum afferens victoriæ nuncias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore de hirundinibus. Alibi, medicus factionis Venetæ. Turnebus tentores vult eſſe ἀφέτας. Malè. nam ἀφέται ſunt editores, quos & Chryſoſtomus θυρεπανοίκτας vocat. tentores fuerunt qui equos currúſque tenebant, antequam vices curſus eorum veniſſent. De quibus Sidonius Narbone.

Veſtra inſignia continent miniſtri,
Ora & lora, manus iubáſque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortantúrque obiter, iuuántque blandis
Vltro plauſibus, & voluptuoſum
Dictant quadrupedantibus furorem.

De iiſdē videtur accipiendus Statius li. 6.

Circunſtant fidi, nexúſque & torta iubarum

Expediunt, firmátque animos, & plurima monstrant.

Mulio ὠρεοκόμος. Seneca epist. 86. mulio excalceatus non propter æstatem. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, vnius omnes coloris? Moratores dicti sunt, qui morabantur: agitatores ne cursum anticiparent, sed suo ordine currerent: viatores erant ministri qui cursitabant huc illuc iussu agitatorum. Conditor in veteri gloss. dicitur πώλων ἀλείπτης, qui inungit oleo aurigas aut equos si opus est. Subconditor qui conditori paret, vt submulio qui est sub mulione farranco, Plinio. malè Turnebus subconditores accipit qui sub iugum & currum se conderent, si fortè malè inuncti essent equi. Apud Sueton. ministrator vnus fuit è familia quadrigaria. cap. 17. in Vitellio ministratorem auriganti Caio cùm exhiberet villicus, qui familiæ veluti procurator præerat vice domini. Agitator, auriga, aurigator pro eodem accipiuntur, vt nonnulli putant. Equidem agitatorē quadrigarium ipsum in Circo decurrentem exaudio; aurigam fortè cum qui iungat equos: aurigatorem & agitatorē facio eosdem. Apud probatos authores, auriga, aurigator, agitator,

quadrigarius, vnum & idem sonāt. Spartor is est qui sparto sellam & ephippia instruit, fortè an strator. Designator, vel vt aliubi est, dissignator, à Chrysostomo dicitur διατάκτης. Sic enim ille in Circo: μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διατάκτην θεὸν, καὶ ἰατρὸν τὸν χριστόν· ἔχεις ἀλείπτην τὸ πνεῦμα ἅγιον. μηδ' ἱδρῶτα φοβῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπίσω. id est, ne animum despondeas: habes enim Deum designatorem, & medicum Christum: habes conditorem & aliptam Spiritum sanctum. ne sudorem metuas: habes enim eum qui aquam in te fundat. Vt enim equis, ita & sibi aquam dabant. Designatores dicuntur βραβευταὶ Græcis, nec ijdem sunt cum editoribus, sed qui decursionem ordinant, & cuneos, cæteráque in Circo comparant ac disponunt. non tamen coronam & præmium victoribus addixere Romæ, vt in Olympia, βραβευταὶ καὶ ἑλλανοδίκαι. lib. 3. ff. tit. 2. l. 4. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere, quia ministerium non artem ludicram exerceant. Et sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Procuratorem dromi in veteribus inscript. accipio curatorem &

exercitorem curſus quadrigariorum alicuius factionis priuſquàm in Circum inducerentur. Vnus erat deſignator in Circo, 4. erant procuratores dromi. In veteribus enim inſcript. dicitur procurator dromi factionis Venetæ. ſicut & 4. erant tribuni 4. factionum, de quibus ſupra attigimus, quos putem tribunos fuiſſe non quadrigariorum modò, ſed plebeculæ factioſæ quæ in partes diſceſſerat. Erant & magiſtri ac domini factionum. Suetonius in Nerone, c. 22. Domini factionum aurigarum greges ducere dicuntur in Circũ. Lamprid. in Commodo, Circenſes multos addidit libidine potius quàm religione, vt dominos factionum ditaret. In veteribus inſcript. magiſtro & ſocio domino & agitatori factionis Venetæ. Putem has partes datas exercitato & veteri alicui agitatori, qui rei Circenſis peritiſſimus eſſet. Inſcriptio illa poſita eſt ab aliquo domino factionis Venetæ, & collega ac ſocio defuncti. Conſtantinopoli fuit ampliſſimus magiſtratus procurator dromi publici, non Circi, quem & Romæ ponit Symmachus lib. 10. epiſt. 36. Zonaras p. 128. λογοθέτης τοῦ δρόμου ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως. id eſt, procurator curſus pu-

blici, tutor Imperatoris. Protonotarius dromi seu cursus publici. p. 438. Curopalates ait sibi ignotum esse quod munus logothetæ dromi fuerit. Numerat eum ante primum à secretis, subiungitq; eundem maximo chartulario. Sic autem ille: τὸ τȣ̃ λογοθέτȣ τȣ̃ δρόμȣ σκιάδιον, οἷον τὸ τȣ̃ μεγάλȣ χαρτȣλαρίȣ. φακεωλίδα δὲ φορεῖ ȣ̃τος, καὶ ἐπιλȣρίκιον, ȣ̓ μὴν σαγίκινον. id est, vmbella logothetæ dromi eadem est cum vmbella magni chartularij. fert tiaram & prætextam vittatam loris, & non pallam.

De Spectatoribus.

Cap. XLIIII.

CIrcensibus ita capti sunt Romani, vt tres interdum dies in eo spectaculo somni ædiúmque obliti funalibus accensis posuerint. Imò & solidum diem sine cibo frequenter assedere. anno tamen vrb. conditæ frangere cœperunt, diuertentes ad epulum ab editore datum. Dio lib. 37. καὶ ὁ δῆμος ἀπαυτὶ (lego ἀπαστὶ) μέχρι τότε τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος ἐξανέστη τε μεταξὺ τȣ̃ ἔργου καὶ ἄριστον εἵλετο· καὶ τȣ̃το

ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθετῇ, γίνεται. Et populus sine cibo vsque adhuc munera spectans exsurrexit in medio spectaculo, & prandium cepit. & ab eo principio, quoties Imperator editor est, hodiéque idipsum fieri assolet. Sidon. lib. 3. epist. vlt. Postridie iussit Augustus vt epulo suis Circensibus ludis interessemus. Primus iacebat cornu sinistro Consul ordinarius. De frequentia Cic. pro Sextio. Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi quàm illud gladiatorium, neque concionis vllius, neque verò vllorum Comitiorum. item. Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxima delectatur. Ammian. Marcellinus lib. 28. mirum in modum eum furorem exaggerat his verbis: Nunc ad otiosam plebem veniamus, in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarij, Semicupæ, & Serapini (fortè, Semesores) & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similésque innumeri. hi omne quod viuunt, vino & tesseris impendunt, & lustris, & volupta-

voluptatibus, & ſpectaculis: eiſque templum, & habitaculum, & concio, & ſpes omnis, Circus eſt maximus. Clamitant Remp. ſtare non poſſe ſi futura concertatione quem quiſque vindicat, carceribus non exſoluerit princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equeſtriũ ludorum illuceſcente, nondum ſolis puro iubare, fuſiùs omnes feſtinant præcipites, vt velocitate currus ipſos anteeant certaturos. ſuper quorum euẽtu diſciſſis votorum ſtudiis anxij plurimi agũt peruigiles noctes. Itẽ: vt in vno ſpectaculo, exodiario cœnatori, aurigæ clametur aſſiduè, per te ille diſcat. Ob hunc populi concurſum ſicuti in Græcia, conciones in theatro habebantur, ita & Romæ in Circo, ſi fides Herodiano lib. 8. qui docet Romanos vbi de Maximi morte nuntius allatus, protinus ad aras & templa iuiſſe: ſed vt lymphati gratantes inuicem in Circum veluti futura concione concurrebant. οὔτε γὰρ ἡλικία τις ἦν ἢ μὴ πρὸς τοὺς βωμούς τε καὶ τὰ ἱερὰ ἠπείγετο, οὔτε τις ἔμενεν οἴκοι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐνθουσιῶντες ἐφέροντο συνηδόμενοι τε ἀλλήλοις, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον συνθέοντες ὥσπερ ἐκκλησιάζοντες, χωρίῳ (ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ.) l.2. enarrans militum odium

in Iulianum. ἔς τε τὸν ἱππόδρομον ὅπου μάλιστα τὸ πλῆθος συνιὸν ἐκκλησιάζει, τὸν Ἰουλιανὸν ἐβλασφήμουν. nisi fortè quis ἐκκλησιάζει pro conuentu populi accipiat, licet nulla oratio habeatur. Chrysostomus quoque hanc insaniam exagitat his verbis; Homil. de eccles. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τοῦτον στέγοντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων ἑστήκασι μαινόμενοι. & in Circo vbi tectum non est, & si ruit imber, stant furentes ac perdurant. Sed hoc metu, afferebant vmbellas, lacernas, gausapinas, quibus defenderent imbres. Martial. lib. 11.

Vmbellam luscæ, Lygde, feras Dominæ.

aut causiam Macedonicã. Plautus Persa. *Cape tunicam, atque zonam & chlamydem afferto, & causiam.* Græci tholiũ vocant & sciadium. Pollux l. 7. θόλια (fortè θόλιον) πλέγμα τι θολοειδὲς, ᾧ ἀντὶ σκιαδίου ἐχρῶντο αἱ γυναῖκες. id est, tholiũ, reticulũ quoddam fastigiatum ac fornicatum, quo pro vmbella mulieres vtuntur. Eustathius anthelia & paropia vocat, quæ soli opponũtur vt vmbra captetur. τὰ χάριν σκιᾶς προβεβλημένα τῶν προσώπων τοῖς ἡλιαζομένοις. Aristophanes in equitibus. τὼ δ' ὦτα νὴ Δία ἐξεπετάννυτο ὥσπερ σκιάδιον. Interpres : σκι-

πασμα τι ἔχουσι γυναῖκες θέρους, ὑπὲρ μὲν κωλύε-σθαι τὰς ὄψεις ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ἐκτείνεται δὲ καὶ συστέλλεται πρὸς τὸν κατεπείγοντα χρόνον.
Martial. in Apophoret.

Accipe quæ nimios vincant vmbracula soles,
Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Iuuenal. ſat. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia
mittas Succina.

Illud Martial. in Apophoretic.

In Pompeiano tectus ſpectabo theatro,
Nam populo ventus vela negare ſolet.

Lipſius eruditiſſimus de cauſia accipit. vulgata lectio verior de gauſapa, ſeu birro, id eſt vt interpretatur Iuuenalis vetus interpres, lacernas, fimbriata pallia. ſeu penula. Vopiſcus in Lurino. donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canuſini. Ita igitur perdurabant ſpectaculis vt qui ante alios exiret aut ſurgeret, colaphis cæderetur. quod ætate Philippi accidiſſe legimus. Eam populi inſaniam carpſit Iuuenal. ſ. 3.

Si potes auelli Circenſibus, optima Soræ
Aut Fabrateriæ dom⁹, aut Fruſinone paratur.

Nam ne rebus quidem putidiuſculis ac pudendis quarum neceſſitas incumbit, vt diſcederent adducebantur. aquam enim

per canaliculas in oculis omniũ non modò in Amphitheatro, ſed & in Circo petebant. Tert. de Spectaculis. ſic euenit, vt qui in publico vix neceſſitate veſicæ tunicam tenet, idem in Circo aliter non exultet, niſi totum pudorem in faciem omnium intentet. hac turpitudine furoréq; offenſi aliquot Imperatores, rarò ſpectaculis interfuerunt, aut aliud inter ſpectandũ egerunt. Iulius Cæſar epiſtolas ſubinde lectitabat, ait Suetonius. Iulianus perfuga quidem à fide & deſultor, ſed philoſophicæ grauitatis ſtudioſus. infrequens in Circo fuit, neque totum ibi diem ponere ſuſtinuit. In miſopogon. de ſe teſtatur. ὀλιγάκις εἰς ἱπποδρομίας φοιτῶ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν θεῶν, οὐδὲ διημερεύω καθάπερ εἰώθεσαν ὅ τε ἀνέψιος ὁ ἐμὸς. id eſt, raró in Circum venio Deorum celebritatibus, neque totũ diem ago, vt ſoliti erant patruelis meus, & pater eius. vbi ſpectaui ſex miſſus, abeo. ἓξ δὲ τοὺς πάντας θεώμενος δρόμους, ἀπαλλάττομαι. Confluebat igitur populus ſingulari alacritate in Circum: & ſi qua re vſus eſſet, illud ſumma libertate ab Imperatoribus flagitabant. Illi vt plerumque populo gratificabantur. Ioſephus lib. 19. cap. 1. ῥωμαῖοι συνιάσι προθύμως εἰς τὸν ἱππόδρο-

μιαν, καὶ ἐφ᾽ οἷς χρήζοιεν, δέονται τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ πλῆθος συνελθόντες. οἱ δὲ ἀναντιλέκτως τὰς δεήσεις κρίναντες οὐδαμῶς ἀχαριστῶσι. id eſt, Romani conueniunt promptè in Circum, & ſi quid volunt, rogant Imperatores multi ſimul collecti. Illi autem ita de ijs quæ rogantur iudicant, vt contradicere nefas ſit, nunquam tamen populo non gratificantur. Tertullian. in Marcion. Quid? non in omnem libidinem ebullis? non frequentas ſolemnes voluptates Circi furentis, & caueæ ſæuientis, & ſcenæ laſciuientis? Saluian. lib. 6. Quicquid immoderationis in Circo, quicquid furoris in caueis.

Illud in inſaniente populo ſtudium Circenſium mirificè expreſſit Iuuen. ſat. 10.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.
Nam ſi deficeret, mœſtam attonitámq; videres
Hanc vrbem, veluti Cannarum in puluere victis
Conſulibus, ſpectent iuuenes, quos clamor, & audax
Sponſio, quos cultæ decet aſſediſſe puellæ.

Spectatores omnes, maximè Conſtantinopoli, eo colore cui fauerent induebantur

tur, & hirundines ac columbas in Circũ inferebant, quibus domum victoriam alligato filo aut panno indicij causa denunciarent. Cæcinna Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas hirundines in Circum secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore, Plinius lib. 10. cap. 24.

Anpileati & discalceati spectarint.
Cap. XLV.

SVb Caligula mos inductus in Circo, vt sicut in theatris pileos ferrẽt ad æris vel Solis inclementiam arcendam. Romæ quippe, & Constantinopoli, & vbique gẽtium Circi erant sine tecto. Chrysostom. quòd non sit contemnenda ecclesia. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τούτου στέγοντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων, καὶ ἀνέμου τὸ ὕδωρ εἰς ὄψεις ῥιπίζοντος ἑστήκασι μαινόμενοι. & quidem in Circo vbi non est tectum, maxima pars imbres deciduos ferũt, & ventum à quo imber in vultum vẽtilatur. Omnibus certè celebritatibus pileati Romani fuerunt. vnde pileatam Romã Saturnalibus Mar-

tialis vocat lib. II. epig. 8.

Permittis puto pileata Roma.

De causijs in theatro Dio, p. 442. Caligula Senatoribus πίλους τὸν θετταλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιάσει ταλαιπωρῶνται ἐπέτρεψε· καὶ εἴ γέ ποτε εἰς ὑπερβολὴν ἐπέφλεξε, τῷ διαιριβιτωρείῳ ἀντὶ τοῦ θεάτρου ἰκριωμένῳ ἐχρῶντο. id est, Caligula Senatoribus causias Thessalicas in theatra ferre permisit, ne insolatione torquerentur: & si quando æstus esset intolerabilior, vtebantur diribitorio pro theatro. & p. 459. non pileati modò si nimius ardor esset, verùm & discalceati cum ad aucupandum frigus, tum ad delicias in Circum ibant. Dio lib. 57. ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενόν πως ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινας ἐν τῷ θέρει, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ αὐγούστου ἐν ταῖς θερειναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δ' ὑπὸ τιβερίου. id est, libebat ijs qui vellent discalceatis spectare, qui mos iam olim tenuerat, & iudicia exercere per æstatem. quod ab Augusto in celebritatibus æstiuis seruatum erat, sed à Tiberio planè omissum. ἀνυποδήτους caue intelligas nudis planè pedibus, sed more Græco soleatis aut crepidatis. Sic apud Plutarchum Cato ἀνυπό-

δῄιτος ambulasse dicitur crepidatus. Tacit. Germanicum ait, intectis pedibus. Tertul. in Pallio. aut pedes nudi. magis certè virile quàm in calceis. Ex hoc loco Suetonij Franciscus Modius ostendere conatur, Circenses per plateas & fora vulgò celebratos. malè meo animo. quãquam enim cœnacula propriè dicuntur superiores domus contignationes, nõ tamen inde efficitur, in plateis & foris vulgò Circenses habitos, cùm varii Circi Romæ fuerint in quibus decursiones curules è cœnaculis ædificiorum vrbis prospici possent. Equidem cœnacula pro foris & spectaculis libertorum & amicorum Cæsaris, id est locis quæ ad spectandum sibi extruxerant, accipio.

De Circi clamoribus.

Cap. XLVI.

Miri erant in spectatoribus animorum motus, pro varietate casúque certaminis. Nam & manus mouebant, & togas iactabant, & clamabant ac tumultuabantur, sæpéque fiebat, vt præmia flagitarent ante victoriam, si fortè aliquem

iam victorem spe præciperent. De manuũ agitatione Varro l.2. de re rustica: manus mouere malunt in Circo & in theatro, quàm in segitibus. Philostr. l. 2. βοῶσι γοῦν ἀναπηδήσαντες τῶν θάκων, καὶ οἱ μὲν τὼ χεῖρε ἀνασείουσιν, οἱ δὲ τὴν ἐσθῆτα, οἱ δ' αἴρονται ἀπὸ τῆς γῆς· οἱ δὲ τοῖς πλησίον ἱλαροὶ προσπαλαίουσι. Clamant exilientes sedibus, & alij manus mouent, alij vestem, alij tolluntur à terra, alij alacres luctãtur cum propinquis. Gregorius Nyssen. l. de vita Mosis: Vt qui certamen equorum non sine voluptate spectant, etsi nihil ad cursum diligentiæ illi prætermittant quos vincere optant; oculis tamen cursum ipsorum solliciti prospicientes, clamant atque hortantur, incitaréque ac efficere se putãt, vt velociùs equi peruolent, cùm huc atque illuc vnà cum equis flectãtur, & manum quasi flagellum in ipsos extendant, atque incutiant. De iactatione togarum maximè cùm aurigam aliquem ad cursum reuocarẽt, Ouid. l.3. e.2. amorum:

--- Sed cum reuocate Quirites,
Et date iactatis vndique signa togis.

De præmij flagitatione Silius l.16.

Euolat ante omnes, vẽtos post terga relinquit.
Conclamãt, plausúq; fremunt, votiq; peractã

Maiorem credunt præcepto limite partem.

Plato l. 7. de legib. ait exclamasse spectatores in ipsis agonibus, & non sine victoris laudibus, victorem appellasse, nõ spectata tubicinis aut præconis renuntiatione. ἐν ὀλυμπίᾳ θεόντων οὕτως ἵππων ἢ δολιχοδρόμων ἀνδρῶν διενοούμεθα πέρι, καὶ προσηγορεύομεν τὸν μὲν τάχιστον, ὡς βραδύτατον, τὸν δὲ βραδύτατον ὡς τάχιστον, ἐγκώμια τε ποιοῦντες. in Olympia cogitamus de currentibus equis, & de viris stadium sexies obeuntibus, & appellamus celerrimum vt tardissimum, tardissimum vt celerrimum encomia facientes. Disertius Sidonius in Narbone:

Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

Iuuen.

--- & duo fortes
De grege Mœsorum qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoso insistere Circo.

item.

--- exultat rauco victoria Circo.

Eustat. Iliad. Ψ. περὶ ἐξ κολοῦθημα καὶ αὐτὸ ἀγῶνος ὡς τῶν θεατρῶν συναγωνιώντων τοῖς τοιούτοις οἱ συνδιατιθέμενοι ἐρίζουσι, ἰάχουσι, σιωπῶσι αὖθις, ἤδη γελῶσι, ἄχθονται, παιανίζουσι, καὶ ὅλως παντοῖοι γίνονται. Dio Chrys. in cynego. οἱ δὲ ἄρ-

χόντες εἰς τὸ θέατρον ἐβάδιζον, ὅ ἐστιν ὥσπερ φάραγξ ἐξ ἡμίσεως, οὐκ αὐτόματον ἀλλ' ᾠκοδομημένον λίθοις. ὁ ὄχλος ἐβόων ποτὲ μὲν πράως καὶ ἱλαρῶς πάντες, ἐπαινοῦντες τινάς, ποτὲ δὲ σφόδρα καὶ ὀργίλως. vide Cicer. 2. Philippica: In ſtadio curſores exclamãt quàm maximè poſſunt, faciunt idem cùm exercentur athletæ. De Circi clamore qui toto curriculo frequentabatur, maximè verò inter laxandum repagula res mira, vſque adeo vt furor & inſania, non clamor, appellaretur. Tertul. de habitu mulier. Circi furoribus, arenæ atrocitatibus, aut ſcenæ turpitudinibus. & in Apologetico, nihil eſt nobis cum inſania Circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xyſti vanitate. Vide quàm bellè & accommodatè ſingulis ſua tribuat. Sed eleganter ac iucundè lib. de ſpectaculis. In Circo propriè furor præſidet. aſpice populum ad id ſpectaculum iam cum furore venientem, iam tumultuoſum, iam cæcũ, iam de ſponſionibus concitatum; tardus eſt illi Prætor, ſemper oculi in vrna eius cum ſortibus volutãtur. Furorem igitur vocat Tertullianus, inſaniam Arnobius, l. 8. Ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam? Lactantius l. 6. c. 20. tria

vitia Circi ponit, insaniam, leuitatem, vanitatem. Sic enim ait, Circensium enim ludorum ratio quid aliud habet nisi leuitatem, vanitatem, insaniam? tanto namq; ĩmpetu cõcitantur animi in furorẽ, quanto illic impetu curritur, vt iam plus spectaculi exhibeant qui spectandi gratia veniunt, cùm exclamare, & efferri, & exsilire cœperint. Sponsiones, conuitia, rixæ feruebant ac fremebant. De sponsionibus nuper Tertullianus auditus, apud Homerum l. 23. Iliad. Idomeneus ira percitus Aiacem sic appellat:

αἶαν νεῖκει ἄριστε, κακόφραδες, ἄλλα τε πάντα
δεύεαι ἀργείων, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής·
δεῦρο νῦν ἢ τρίποδος περιδώμεθον, ἠὲ λέβητος,
ἵστορα δ᾽ ἀτρείδην ἀγαμέμνονα θείομεν ἄμφω
ὁππότεροι πρόσθ᾽ ἵππον ἵνα γνοίης ἀποτίνων.

id est, Aiax conuitio fortis, inconsulte, in alijs omnibus infimus es Græcorum, quia tibi animus est immoderatus; agedũ certemus sponsione aut tripodis aut lebetis, & Atridem cognitorem & arbitrum constituamus, vtri equi sint priores in cursu, vt quod est noris impensa tua. rem attigit Martialis:

Sed cùm sponsio fabulæq; lassæ
De scopo fuerint, & incitato.

Sponsionibus igitur certabant, conuitijs, tumultu, rixis. Virgil. 5. Æneid.

Tum plausu fremitúque virûm, studijsque fauentum
Consonat omne nemus, vocémque inclusa volutant
Littora, pulsati colles clamore resultant.

Nazianzen. p. 184. conqueritur de episcopis. οὐ φέρω τοὺς ἱππικοὺς ἡμῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀντίρροπον ταύτην τὴν μανίαν, ἔν τε δαπανήμασι καὶ σπουδάσμασι· μεταζεύγνυμεν· ἀντιζεύγνυμεν, ἀντιφρυασσόμεθα, μικροῦ καὶ τὸν ἀέρα παίομεν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ βάλλομεν κόνιν εἰς οὐρανόν, ὥσπερ ἐξεστηκότες, καὶ ὑπ' ἄλλοις προσώποις, τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας. Non fero, ait, curules nostros ludos, & theatra, & furorem hunc contra ponderantem in sumptu & studio. simul iungimus equos, contra iungimus, cõtra ferocimus, & parum abest, quin vt theatrici, aërem verberemus, & iaciamus puluerem in aërem, vt extra nos rapti, & sub alienis personis nostras explemus æmulationes. De comitijs Tertul. de spectaculis: inde (post missam mappam) maledicti conuitia, odij suffragia sine merito amoris. nã ne ab ipsis quidem Senatoribus in Circo abstinebant. Cassiodor. l. 1. variar. à populo quæ vel Se-

natoribus in Circo dicteria figuntur, non vindicantur. imò deos ipſos conuitijs lacerabant, ait Dionyſ. Chryſoſtom. oratione ad Alexandrinos: ἀλλ' ὅταν εἰς τὸ στάδιον ἔλθη τε, τὶς ἂν εἰπεῖν δυνάμιτο τὰς ἐκεῖ κραυγὰς, καὶ θόρυβον, καὶ ἀγωνίαν, καὶ σχημάτων μεταβολὰς, καὶ χρωμάτων, καὶ βλασφημίας; id eſt, cùm in ſtadium veneritis, quis dicere poſſit clamores & tumultus, contentiones, geſtuum mutationes, & colorum, & blaſphemias? mox vbi Rhodios docuit ſine tumultu ac rixa ſpectare, ſubiũgit: ἡμεῖς δὲ πηδῶντες μαινόμενοι παίοντες ἀλλήλους, ἀπόρρητα λέγοντες, καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς πολλάκις λοιδοροῦντες, καὶ γυμνοὶ βαδίζοντες ἀπὸ τῆς θέας ἐνίοτε. id eſt, nos autem exſilientes, furentes, cædẽtes in vicẽ, fanda & infanda dicentes ore opico, & deos ipſos ſæpe conuitiantes, nudíque interdum è Circo exeuntes. & cùm in varia ſtudia diſtracti fremerent ac digladiarentur, fauere dicebantur. Plini. l. 9. epiſto. nunc fauent panno, ſtudium fauórque tranſiuit, & repentè agitatores relinquent illos equos quorum clamitant nomina. Fauor is interdum pretio redimebatur. Hieronymus ep. 83. fauorẽ populi in aurigarum morem pretio redimere. vnde & fauorabilem aurigã Ammian.

Marcellinus l. 29. Athanaſius, fauorabilis tunc auriga ſuſpectus ei (Valentiniano) vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur, ſi quid tentaſſet huiuſmodi. id eſt, ſi equos militares publicos mutaſſet. Fauor dicitur Martial. l. 10. ep. 50.

Plange fauor ſæua pectora nuda manu.

vide e. 50. & 53. In curſu quidem fauentes regebant clamorem pro fortuna currentium. Sidon. in Narbone.

Inſtabant alij manu atque voce
Paßim, & deciduis in arua guttis,
Rectorum alipedúmque ſudor ibat:
Raucus corda ferit fragor fauentum,

(ſic lege)

Atque ipſis pariter viris equiſque
Fit curſu calor, & timore frigus.

Clamorem illum cùm repentina res, aut victoria naufragiúmve accidiſſet, mirè attollebant. Sidonius:

Miſcet cuncta fragor reſuſcitatus
Quantum non cypariſsifer Lycæus,
Quantum non nemoroſa tollit oſſa,
Crebras inrequieta per procellas. Ita lege.

Ipſi equi veniebant ad partes, & clamoribus incēdebantur. Hieron. l. 2. c. 18. Equorum curſus fauore pernicior cum (nō perniciosior) fit, pugilum fortitudo clamori-

bus incitatur. Plinius l. 8. c. 42. nam in Circo ad currus iuncti nō dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur equi.

De factionibus.

Cap. XLVII.

A Factionibus clamores illi existebāt, & clamore ac iurgijs factiones illæ insania furoréque nobiles celebrabantur. Fuerunt autem 4. genera factionum, quæ ab vno fonte fluxerunt. Cùm enim 4. coloribus Circi ratio prudentiáque 4. elementa signans descripta esset, qui se cum aurigis huius vel illius coloris coniungerent, cum eo facere dicebātur, & eius esse factionis, Græci δήμους appellant, & αἱρέσεις, vnde συναιρέται, factionis eiusdem socij. Nam & in veteribus inscriptionibus quadrigarij vocantur boni factionarij. Item sui temporis primus & vnus factionarius. Latini etiam partes. Ouid. de nuce:

At cùm maturas fisso noua cortice rimas
Nux agit, ad partes pertica sæpe venit.

Nazianzen. p. 192. ὁρᾶτε τοὺς περὶ τὰς ἱπποδρομίας ἐσπουδακότας τούτους ἐκ ἀπὸ τῶν χρωμάτων ὀνομάζονται καὶ τῶν μερίδων αἷς συνεστήκασι.

κασι. Videte eos qui ſtudent Circo, eos inquam, qui nominantur à coloribus, & à partibus à quibus faciunt. Iuuenalis. 4.

& eſt mihi ſæpe vocandus Ad partes.—

in veterib. gloſſis partioſus, φαῦλος, nimirū vt factioſus. Capitolinus in Pertinace, à partibus remotus eſt, id eſt à ſocietate. poëtæ vbique hoc frequentant. Seneca in Thebaide, placidæque amantem pacis ad partes vocat. Ouid. l. 3. de ponto eleg. 1.

Et ad partes prima venire tuas.

παραιρέται dicuntur qui ſunt cōtrariæ partis. καθυποβλάκτας vocat Chryſoſt. orat. de Circo. Ouid. 5. metamorph.

Quandoquidem in partes (ait) abſtrahor, accipe Phineu.

Philo in Flaccum. Alexādriæ ſunt ſynodi, & κλίναι, ſeu θίασοι factioſorum, in quibus ὁ πρωτεῖα φέρων dicitur συμποσίαρχος, κλινάρχης, ταραξίπολις. p. 676. ἀλειφόβιοι, οἱ τὰς καταβοήσεις, ὥσπερ ἐπ' ἀγορᾶς, πιπράσκοντες. Ab illis partibus factiones ac rixæ in Circo ad multum ſanguinem nō ſemel exortæ ſunt, de quibus explicauit eruditè Lipſius in amphitheatro. Hoc tamen è Manaſſis politicis haud adhuc vulgatū afferā de ſeditione Circi notiſſima ſub Hypatio, qua ſupra hominū millia 35. perierunt:

αὐτὸν δὲ τὸν ἄνακτα μέλλοντα κινδυνεύειν, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν ζωὴν ἀθλίως ζημιοῦσθαι, μέσων ἀφήρπασε χειρῶν τοῦ στασιώδους ὄχλου, ἡνίκα συζευγνύουσιν ἵππους ἁρματοστρόφους, καὶ δρόμους ἐφετίζουσι προσαμιλλητηρίους, βοὰς ἀφῆκαν κατ' αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος. κακοῖς κακὰ δὲ προστιθεὶς, ἐλάττοσι τὰ μείζω, καὶ κράτος προσβάλλεται, δεικνύων αὐτὸν ἀντάρχην πατρίκιον ὑπάτιον ἄνδρα τῶν ἐπισήμων ἀναστασίου προσγενῆ τῷ προβεβασιλευκότι. ἐνταῦθα Βελλισάριος πίμπραται τὴν καρδίαν, καὶ δορυφόρων σὺν πολλοῖς ἀλκίμοις ὑπερθύμοις τοῦ μωραίνοντος λαοῦ συνέκοψε τὸ σμῆνος. τῶν γὰρ πεσόντων ἡ πληθὺς εὑρέθη πεσουμένη εἰς πέντε πρὸς τριάκοντα χιλιανδρίας ὅλας. id est, ipsum autem Imperatorem periculo proximum ne Imperio & vita miserè multaretur, Bellisarius è mediis manibus seditiosæ turbæ eripuit, quando coniungunt equos à quibus currus vertuntur, & cursus exercent certatores, voces emiserunt contra ipsum Imperatorem. Populus autem malis mala addens, minoribus maiora, etiam potestatem Imperatoris noui contrariam opponit, ostendens patricium Hypatium virum de gente Anastasij Dicori qui priùs imperarat, & eum Imperatorem salutant. Ibi Bellisarius vritur

in corde, & cum multis protectoribus fortibus ac audacibus insani populi examen dissecuit. numerus eorum qui ceciderunt 35. millia hominum. Procopius l. 1. Persico; mulieres, quamuis alias in theatrum Constantinop. non ineant, maritos tamen ad factiones prasinas & venetas sequuntur. tribus diebus signum hoc sibi dedere, vince. Illa grauis & atrox concertatio fuit, ioculares vt plurimum cùm inter se temerè spectatores contenderent pro coloribus & aurigis. Tertul. de spectacul. pacem habebit cum amico contendens pro auriga. Nemo melius hunc populi æstum exponit Cassiodoro l. 3. ep. 51. is enim (inquit de Thoma quodam) frequenter victor per diuersorum ora volitauit, plus vectus fauore quàm curribus, suscepit partem populi protinus inclinatam. Deinde subiungit, spectaculum expellens grauissimos mores, imitans leuissimas contentiones, euacuator honestatis, fons irriguus iurgiorum. Stupendum est quod illic supra cætera spectacula feruor animorum, inconsulta grauitate, rapiatur, transit Prasinus, pars populi mœret: præcedit Venetus, & potior turba ciuitatis affligitur, nihil proficiẽtes feruen-

ter insultant, nihil patientes grauiter vulnerantur, & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu periclitantis patriæ laboretur. Eas factionum commotiones sæpe accēdebant ad cædem vsque Imperatores. Iosephus, l. 19. c. 3. οἰκοδομὰς στάσεων τοῦ ἱππικοῦ vocat, id est, substructiones seditionum Circi, ad quas acuendas Caligula manū militarem adornabat. εὔτυχος ἡνίοχος τοῦ καλουμένου πρασίνου περισπούδαστος Γαΐῳ, καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῶν στάσεων τοῦ περὶ ἐκεῖνον ἱππικοῦ τὸ στρατιωτικὸν ἐτρίβετο ἀτίμοις ἐργασίαις ἐπικείμενον. id est, Eutychus auriga Prasinæ factionis Caio carus, & circa molitiones seditionum illius Circi milites tempus terebant inhonestis operibus occupati. Caligula enim Prasinæ factioni ita addictus erat, vt cœnaret in stabulo assiduè, & maneret. Incitato equo equile marmoreum, præsepe eburneum instruxit, author Sueton. in Calig. c. 55. Dio aliquid amplius habet p. 446. καὶ ἕνα γε τῶν ἵππων ὃν ἰγκίτατον ὠνόμαζε, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλει, χρυσοῦς τε αὐτῷ κριθὰς παρέβαλλε, καὶ οἶνον ἐν χρυσοῖς ἐκπώμασι προύπινε, καὶ προσυπισχνεῖτο καὶ ὕπατον αὐτὸν ἀποδείξειν. id est, Caligula vnum è suis equis quem Incitatum appellauit, ad

prandium vocabat, & inauratum ei hordeum apponebat, & vinum propinabat in aureis poculis, & pollicebatur Consulem se renuntiaturum. Vitellius Venetæ factioni sic addictus erat, vt eos qui partes alias fouerent, aut Venetis obtrectarent, occidi iuberet. Caligula & Nero dediti Prasinæ. Caligula sestertiûm vicies agitatori Cythico contulit: Caracalla cùm in aurigam cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. Alterius fautoris insaniam accipe, vsque eò prouectam, vt in rogum aurigæ Russati cui fauebat, se coniiceret. Plinio teste l. 7. c. 57. Prasinos Imperatores in delitiis & amoribus penè semper habuere. Nero quidem Prasino habitu aurigabat. Caligula in stabulo Prasinorum cœnitabat. De Nerone Xiphilinus: ὁ νέρων ἥρματήλασε τήν τε στολὴν πράσινον ἐνδεδυμένος, καὶ τὸ κράνος τὸ ἡνιοχικὸν περικείμενος. id est, Nero agitabat indutus vestem viridem, & galea aurigantium tectus. Vbi obseruato, fuisse quoddam capitis tegmen aurigis solemne, quod galeæ instar esset. De Caligula Dio, l. 57. Caligula, inquit, ἰσχυρῶς τῷ τὴν βατραχίδα ἐνδυόμενῳ προσέκειτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χρώματος τῷ πρασίνῳ λεγομένῳ ὥστε

καὶ νῦν γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει καλεῖσθαι. id est, Caligula bene animatus erat in eum qui viridi panno vteretur, qui & à colore Prasinus dicebatur, ita vt hodiéque locus ab ipso dicatur Caianus vbi currus exercebat. Verus Imperator hunc colorem sic adamarat, vt volucris Prasini equi aureum simulacrum fecerit, in cuius equi gratiam primùm cœperunt. equi aurei vel brauia postulari, ait Capitolin. in Vero. Sed à quibus postularentur non indicat. à populo puto, nisi si fortè ab aurigis. verùm & plebecula in eo panno insaniebat. Iuuenal. Sat. 11.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit: euentum viridis quo colligo panni.

Vnde Circensibus virides vmbellæ. Iuuenal. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia mittas
Succina. ——

De Coloribus.
CAP. XLVIII.

COlores diis & elementis attributi sunt; Russei equi Soli (sic legendum

apud Iſidor.c.17.non roſei) id eſt igni, albi aëri, Praſini terræ, Veneti mari. Item ruſſeos æſtati currere voluerunt, albos hyemi & Zephyris, veri Praſinos & floribus, Venetos aquis, Marti luteos, & croceos igni & Soli, purpureos Iri, ait Iſidorus. Luteos, croceos, purpureos, pro ruſſeis accipe. nam 4. hi tantùm in Circo fuere colores. Si vis roſeum legere apud Iſidorum, vt purpureum & ruſſum intelligas, non prohibeo. Maximè cùm apud Corippum & Caſſiodorum ita legatur. Tertullianus ruſſeum æſtati ob Solis ruborem. Solis equi apud Martialem & Fulgentium l. 10. Mythol. ruſſum colorem ſonant. Hic enim quatuor ponit, erythræum, æthona, lampum & phlogea. Cedrinus p. 121. paulo aliter colores interpretatur. ἐπέθηκε τοῖς μέρεσι τὰ ὀνόματα ταῦτα. τῇ γῇ τὸ πράσινον ὅ ἐστι χλοῶδες. τῇ θαλάσσῃ τὸ βένετον, καθό εἰσι τὰ ὕδατα κύανα, τῷ πυρὶ ῥούσιον, καὶ τῷ ἀέρι τὸ λευκόν. τὸ δὲ πράσινον ἐκάλεσε ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ πρεσέντου (lego τοῦ πράσου quod porrum ſignificat, vnde πράσινος porraceus ac viridis) ἴδιον γὰρ τῆς γῆς τὸ χλοῶδες διὰ παντός. τὸ δὲ βένετον ἀπὸ τῆς βενετίας. καὶ προσεκόλλησε τῇ γῇ τὸ λευκὸν, τουτέστι τὸν ἀέρα, διότι ἑκάτερα τῆς ἀλλήλων συγκράσεως δέον-

πυρί. id est, Romulus imposuit partibus ista nomina terræ, viride & porraceum: mari Venetum, quia aquæ sunt cæruleæ. igni russeum, aëri album, Prasinum vocauit à metaphora porri. proprium enim est terræ vt herbis vireat. Venetum dicitur à Venetia, & coniunxit album cum viridi, id est aërem cum terra, quia inter se misceri ac temperari vtraque debent. itidem russeum subiunxit cæruleo, quia igni aqua supposita est. Sic enim hæc lego: ὁμοίως τὸ κυάνεον τῷ ῥουσσίῳ ὑπέταξε, διότι τὸ ὕδωρ ὑποκεῖσθαι τῷ πυρί. Coloris purpurei meminit Cedrinus in Tiberio Iustini, qui vetuit factiones purpureo colore vti. γενεθλίου δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἀγομένου καὶ τῶν μερῶν φορούντων στολὰς σωληνωτὰς ἀπὸ βλαττίου ὀξέος, καὶ χλαμύδας παρὰ πλησίας τοῦ βασιλικοῦ, ἔπαυσε ταύτας φορεῖν ὁ Τιβέριος. id est, cùm ageretur natalis Circi, & partes ferrent vestes canaliculatas purpureas, & chlamydes Imperatoriis assimiles, Tiberius vetuit ne eas ferrent. Cassiodorus l. 3. variarum suo modo colores hos interpretatur, nec vsquequaque cum aliis sentit. Colores, ait, in vicem temporum quadrifaria diuisione funduntur. Prasinus virenti verno, venetus nubilæ hyemi, roseus (russeum intelli-

go aut lego) æstati flammeæ, albus pruinoso autumno dicatus est, vt quasi per 12. signa digrediens annus integer signaretur. Quid si locus corruptus sit, & legendum, Venetus nubilo autumno, roseus æstati flammeæ, albus pruinosæ hyemi dicatus est. Vetus author vult rubētem dici à rubo, russum à russo virgulto. Vide Tertul. lib. de resurrect. carnis, c. 12. Duobus versiculis & colorum, & equorum, & ipsam aurigæ significationem expressit vetus Poëta.

Tempora cornipedes referant, elemēta colores,
Auriga vt Phœbus quattuor aptat equos.

Corippus lib. 1. Iustinian.

Et fecere duas studia in contraria partes,
Vt sunt æstiuis brumalia frigora flammis.
Nam viridis vernis cāpus seu concolor herbis,
Pinguis oliua comis, luxu nemus omne virescit,
Æstatis roseus, rubra sic veste refulgens,
Vt nonnulla rubent ardenti poma colore,
Autumni venetus ferrugine diues & ostro,
Maturas vuas, maturas signat oliuas,
Æquiparans candore niues hyemisq; pruinā,
Albicolor viridi socia coniungitur vrna.

Olim duo colores, albus & russeus hyemi & æstati, postea russeum Marti, ait Tertul.

de spectaculis, album Zephyris, prasinum terræ matri vel verno, venetum cœlo & mari. Domitianus duos colores addidit, argenteum & aureum. Xiphilinus p. 219. τοῖς δ' ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δ' ἀργυροῦν ὀνομάσας προσκατέστησε. Sueton. cap. 7. Domitianus duas Circensibus gregum factiones, aurati purpureique panni ad pristinas addidit. non conspirant Dio, & Suetonius. hic enim purpureum, ille argenteum à Domitiano institutum ait, sed ij colores paulo post interciderunt. rediit purpureus ætate Tiberij, & in reditu ipso extinctus est, vt est apud Cedrinum. Martialis notat in Circum à fautoribus illata coccina, quæ media quodāmodo inter viridem & cæruleum essent, vt pro alterutro accipi possent. illi si vinceret venetus, se venetos clamabāt: si viridis, se prasinos. Martialis:

Si veneto prasinóve faues qui coccina sumis,
Ne fias ista transfuga veste vide.

Capitol. Verus Imperator Circensium tantam curam habuit, vt frequenter prouincialibus literas causa circensium & miserit & acceperit. denique etiam præsens & cum Marco sedens multas à venetianis est passus iniurias, quòd turpissimè contra

eos faueret. nam & volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Longè ante Verum Nero prasino fauit. Martial l. 11 e. 34.

Sæpius ad palmã Prasinus post fata Neronis
Peruenit, & victor præmia plura refert.
I nunc liuor edax, dic te cessisse Neroni.
Vicit nimirum non Nero, sed Prasinus.

Prasini & veneti nõ modò Romæ & Cõstantinopoli, sed & per Orientẽ ac Ægyptum volitabãt, seditionésque ac tumultus sæpe excitabant. Paulus Diacon. l. 4. Langobard. histor. huius tempore prasini & veneti per Orientem ciuile bellum fecerunt, ac se mutua cæde prostrauerunt. licet autem 4. colores essent, & totidem factiones, duæ tantùm vbiq; penè factiones notantur, aut vt palmariæ, aut quia vt interpretor, albus cum viridi sæpe coniungeretur, russeus cum veneto, vt ex Cedrino & Corippo suprà posuimus. Antoninus Imperator in vita sua duarũ modò meminit: τὸ μήτε πράσινος, μήτε βενετιανὸς, μήτε παρμυλάειος. & vt Romæ principes addicti prasinæ, ita & alij venetæ, eò vsque vt equos principes viri in veneta veste sæpe fricarent. ὃν ἠπίςατο τοὺς ἀγωνιςὰς ἵππους ἐν τῇ ὑενετίῳ ἐσθῆτι ψήχοντα, ait Xiphilin. in

Vitell. ea factionum natio eò vsque processerat, vt tota penè Constantinopolis in venetam & prasinam diuisa esset, ait Zonar. in Iustin. ὡμονόησαν ἄμφω τὰ μέρη τό τε βένετον, τό τε πράσινον, καὶ τὰ ἀεὶ ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ στάσεως ἤρξατο. Iustinianus in theatrum ἱππήλατον concionem vocauit, vt ad populum verba faceret, & tumultũ sedaret. id est factio veneta & prasina quæ semper sibi aduersantur, tunc temporis concordarũt, & seditionem inchoarunt. Eas enim partes sibi semper oppositas fuisse indicat epigram. l. 5. epig. Græcor.

οἱ βένετοι πρασίνοισιν ἐναντίοι αἰὲν ἐόντες.

Theodor. l. 2. c. 7. historiæ, duas tantùm factiones numerat Constantinopoli. διχῆ γὰρ διαιρεῖσθαι τοὺς θεατὰς ἀπὸ τῶν χροιῶν τὰς ἐπωνυμίας ἔχοντας. id est, spectatores diuidi bifariam à coloribus nomina sortitos. quod è Græcis epigrammatis iam liquebit. Alba tamen & russata Constantinopoli vigebat, sed obscuriùs aut coniũctim cum duabus alijs epigrammatis Græcis, p. 409.

λευκῆς χρόας τέθριππον ἕλκων εὐστρόφως,
λευκοῦ μεθέλκων ἡνίας κωνσταντῖνος,
τοὺς τρεῖς ἐνίκα πρῶτος αἰθέρα φθανών.

id est, quadrigas trahens peritè albi colo-

ris, albas habenas adducens Constãtinus tres vicit aduersarios, primus per aërem anticipans. vnde manifestum est 4. colores tum in cursu fuisse. nec enim minus vnquam è 4. portis, quàm 4. currus emittebantur ad septem spatia. Agitatores petaso vel galea, alba, veridi, russa, veneta distinguebantur alij ab alijs. petasum vocat Athenæus l. 5. Xiphil. in Heliogabalo κράνος. currus ipsi coloribus & pannis distincti erant. Ibidem russati fit mentio.

μεθέλκων ῥουσίου τὰς ἡνίας.

Quatuor colores disertè ponit Cedrinus Constantinopoli in Michaële Theodoræ filio. ἐνεδέδυτο τὸ βένετον, καὶ πράσινος ἦν ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου κωνσταντῖνος, λευκὸς δὲ χέλας, καὶ ῥούσιος κράσσος. In veteribus inscriptionibus Diocles agitauit primò in factione prasina, postea albata, russata. Sidonius:

Micant colores, albus vel venetus, virens, Rubénsque.

Aurigæ quidam fuere quos ob artem & peritiam vtraque factio sibi deposceret, quíque velut ἀλλοπρόσαλλοι, ab vtraque parte per vices facerent. l. 5. Græc. epigr.

πολλάκι δ' ἀμφοτέρων μερέων ἔρις ἔμπεσε δήμῳ τίς μὶν ἔχοι.

id est, sæpe contentio fuit inter vtrasque

factiones de auriga illo quem sibi quæque deposcebat. Duarum tantùm partium meminit ibidem.

κείνῳ δῶσαν κέλσιν ἐκ δύο πέπλων
ἀμφοτέροις εἷς μοῦνος ἀριστεύσας παρὰ δήμοις.

id est, illum iudicarunt è duobus pannis, in vtraque factione solus vicit. factiones illæ δημάρχους, & tribunos suos habebant. Zonaras in Phoca δήμαρχον βένετον vocat. Diaconus l. 17. Demarchi vtriusque partis venetorum ac prasinorum Constantinopoli. δήμους vocabant factiones. l. 5. epigrammat. p. 403.

ἔνθεν ἐλευθερόπαις βενέτων σέο πήξατο δῆμος
δοιά, τὰ μὲν τέχνης ἆθλα, τὰ δὲ σθένεος.

id est, inde puer ingenuus cùm sis qui senes vicisti, factio veneta duo fixit tibi pręmia, altera artis, altera roboris. Non autē modò locum habuerunt in Circo hi colores, sed & in theatro. Cassiodorus l. 1. variar. ep. 2. ep. 27. 33. partis prasinæ insinuatione comperimus, quoniam hoc introductum est vt populi de colore vocitentur, seditiones turbulentas à quibusdam sceleratissimis incitari, & causam lætitiæ publicæ ad furoris certamina proruпisse. quapropter à vobis prasini pantomimus constituatur.

Aurigæ, an infames.

CAP. XLIX.

AVrigæ, ait Isidorus. l. 18. dicti sunt quasi currigæ, siue quòd feriãt iunctos equos. nam haurit ferit dicimus, vt,

latus haurit apertum.---

Malim quasi oreigas, vel aureigas, quia aureæ & oreæ fræni sunt apud Festum, quibus equorum aures rediguntur. & aurea dicitur auriga, seu ἡνιόχος. aut quasi ὀρείγας. ὄρεος enim mulum significat. Olim infames fuere, vt scenici ac gladiatores. Theophilus enim ἡνιόχον & κυνηγέτην famosos facit in suis Instit. & Xiphilin. in Nerone. εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσῆλθον ὥσπερ ἀτιμώτατοι, καὶ ἵππους ἤλασαν ἱππεῖς καὶ βουλευταί. id est, in Circum inierunt vt vilissimi quique, & equos agitarũt equites & Senatores. li. 11. Cod. tit. 40. lege 4. inhonestæ personæ vocantur. his verbis: si quis publicis porticibus vel in his ciuitatum locis in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pãtomimũ veste humili & rugosis sinibus agitatorẽ aut vilem offerat histrionẽ, reuellantur ex honesto loco inhonestæ personæ. In

aditu verò Circi vel in theatri proſceniis poni poſſunt. Non infames modò, ſed quadruplatores aurigæ. Ammian. Marc. l. 28. alius ſi creditorẽ ſuum flagitare moleſtius aduerterit debitum, ad aurigã confugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri. vnde nonniſi reddita cautione, diſpendióque afflictus graui diſcedit. Vlpianus tamen l. 4. ff. de ijs qui not. infam. Agitatores, inquit, non ſunt inter famoſos. Paulo poſt athletas ait artem ludicram non facere, vt neq; thymelicos, neque xyſticos, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt. Certè in iure pro infamibus non habentur, nec in eos præfectus vrbis vt in viles perſonas, ſi quid in Circo peccauerint, animaduertere poteſt. lib. 11. Cod. tit. 41. lege 3. Pręfectus vrbis eos qui agitãdi munus exercent propter Circẽſe certamen, nullis afficiat ſupplicijs. eos tamẽ infames facit Tertull. l. de ſpectac. quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, arenarios dãnant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, cæteriſque honoribus omnibus ſimul ac ornamentis. quanta peruerſitas: amant quos multant, depretiant quos probant: artem magnificant,

cant, artificem notant, &c. Fabius l. 3. c. 6. qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus non ſedeat. Rebus quidem Imperatorum vitio prolapſis, equites & Senatores, ipſi etiam principes quadrigarij fuere, non Romæ modò, ſed & Conſtantinopoli, vltimis etiam penè temporibus. quódque flagitioſius eſt, patriarcha repertus eſt, ſed ex aula, qui currus in Circo ageret, & rem diuinam ad pullos equæ inuiſendos interrumperet, vt ex Zonara & Cedrino comperies. Senatores certè iam olim currus agitarunt. Aſconius in orat. contra Antonium verba Ciceronis habet ita literata. Antonium in exercitu prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium. cùm enim, ait Pedianus, Sylla victor Circēſes faceret, Antonius & honeſti homines quadrigas agitarunt. Suetonius Auguſto c. 43. in Circo aurigas curſoréſque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobiliſſima iuuentute produxit. Antonius redemtas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemtionem Senatori habere licuit per legem. Nero etiam decemiugem aurigauit in Olympijs, ait Sueton. in Nerone. c. 24. & pallio Græco amictus eſt in

cursu. Sic enim locum illum Xiphilini accipio p. 176. ἱμάτιον ἀνέβαλλεν ἐν τοῖς δρόμοις. Quàm studiosi viri principes agitationis fuerint, vel ex his Iuliani Apostatæ disces in encomio Eusebiæ, quod nondum in vulgus exijt. παραπλήσια ἐπεπόνθειν ἀνδρὶ σφόδρα ἀπείρως ἡνιοχικῆς ἔχοντι, εἶτα ἀναγκαζομένῳ καλοῦ καὶ γενναίου κομίζειν ἅρμα ἡνιόχου πολλὰς μὲν συνωρίδας, πολλὰ δ' οἶμαι τέτρωρα τρέφοντος, καὶ ἅπασι μὲν ἐπιβεβηκότος διὰ γενναιότητα ἔχοντος οἶμαι τὰς ἡνίας πάντων ἐγκρατῶς· εἰ καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἄντυγος μένοι, οὐ μὴν ἀεί γε ἐπ' αὐτῆς μένοντος, μεταφερομένου δὲ πολλάκις ἔνθεν ἐκεῖσε, ἀμείβοντος δίφρον ἐκ δίφρου, εἴ ποτε τοὺς ἵππους πονουμένους ἢ καὶ ὑβρίσαντας αἴσθοιτο· ἐν δὲ τοῖς ἅρμασι τοῖσδε κεκτημένου πιετέτρωρον ὑπ' ἀμαθίας καὶ θράσους ὑβρίζον, πιεζόμενον τῇ συνεχεῖ ταλαιπωρίᾳ, οὐ δεχόμενον ἄλλως ἐπὶ τὸν ἡνίοχον πορεύεσθαι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ αὐτὸν ὁρῴη διὰ τέλους χαλεπαίνων ἢ τὸν ἔλαττον, στολὴν οὐ ἡνιοχικὴν ἄνθρωπον φέροντα· ὁ δ' οἶμαι παραμυθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄνοιαν ἄνδρα ἐπέστησε, δοὺς φέρειν τοιαύτην ἐσθῆτα, καὶ σχῆμα περιβαλὼν ἡνιόχου σεμνοῦ καὶ ἐπισήμονος. id est, itidem ei accidit, atque viro artis agitandi imperito, deinde coacto regere currum boni & generosi aurigæ, qui multas bigas, multas quadrigas alit; & omnes inscendit

ac insidet, quia generosus est, & omnium habenas fortiter tenet, licet in vno tãtùm orbe maneat, non tamen in eodem semper manentis, sed transeuntis sæpe ex hoc in illum, summittentis currum ex curru, si fortè equos fessos aut calcitrãtes sentiat. inter hos autem currus habet quadrigas ob indocilitatem & audaciam contumaces, & assidua vexatione pressas, non sustinẽtes aliter ire ad aurigam quàm si eundem semper videant, indignantes si magis aut minus videat aliquem veste aurigæ tectum (lego εἰ τόγε μεῖζον ἢ ἔλαττον στολὴν οὖν τινα) ille opinor peritus auriga consolatus imperiti illius aurigæ stultitiam, cum in currum euehit, dans eandem vestem vt ferat, & amiciens eum habitu aurigæ honesti & periti. Comparat regnum Iulianus cum quadrigis illis equorum indomitorum, Constantium cum veteri auriga & perito: se, qui missus in Gallias Cæsar appellatus sit, cum rudi nouitióque agitatore. Xiphil. Commodus ἐν μὲν τῷ δημοσίῳ οὐδαμόθεν ἅρματα ἤλασεν, πλὴν εἰ μὴ ἐν ἀσελήνῳ νυκτί· ἐπιθυμήσας δὲ καὶ δημοσίᾳ ἁρματηλατῆσαι, αἰσχυνθεὶς δὲ καὶ ὀφθῆναι τοῦτο ποιῶν, οἴκοι συνεχῶς τοῦτο ἔπραττε, τῇ πρασίνῳ σκευῇ χρώμενος. Commodus in publico currus non

agitabat, niſi fortè nocte illuni. cupiens autem & publicè currum agere, pudore deterritus, domi aurigabatur, praſino habitu. Nero tamē aurigarios mercede palmarum fraudabat. Erant igitur equorum & Circenſium ſtudioſi, & ſibi belli videbātur qui eo genere quod equorum gloria viguiſſet, prognati eſſent, vt Baſilius in Iullitta, quem locum alibi recitamus.

An equis de publico vterentur.

Cap. L.

ANimaduerto equos publicos fuiſſe quibus aurigæ vterentur. Cod. lib. 11. tit. 40. lege 2. 3. qui equos Circenſes in ſuos vſus cōuerterit, vnius libræ auri mulſtam ferat. Addo & quaſdam prouincias fuiſſe quæ vectigales equos, ac quadrigas populo Romano penderent, quod vectigal non redimebant modò equites, ſed & ſenatores. Aſconius in oratione contra Antonium: Antonius, inquit, redemtas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemtionem ſenatori habere licuit per legem. putem equidem interdū, & vt plurimum equos ab editoribus da-

tos esse, interdum ipsos quadrigarios habuisse equos proprios, quos ad cursum probè instituissent. In Olympijs suis aut alienis equis certabant. Pausan. Eliac. 1. ἦν δ' ἄρα ἐκ παλαιοῦ καθεστηκὸς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἀλλοτρίοις ἵπποις. Erat autem integrum ab antiquo alienis equis certare. Hieron. in Hilar. Circenses equos nutrire functio publica, ad quam cogitur qui nutrit. Certè singulis factionibus sui erant equi, licet de publico. de editoribus dubium nõ est, maximè cùm illi non equos modò, sed interdum vrsos, camelos, & alias feras ad cursum darent. Dion. p. 459. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοι ἅπαξ, καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τριακόσιαι, καὶ λιβυκὰ θηρία. id est, in Circo cameli semel, & equi 12. certarunt, & vrsi 300. & leones ex Lybia. Imò hæ maximè partes editorum erant, vt equos cõquirerent, quam in rem euectiones à principe petebant, quibus possent tutò & liberè ex Italia, Hispania, Cappadocia, cæterisque regionibus præstantes equos conuehere. Symmachus l. 4. ep. 6. Euectionem impetraui, amicos in Hispaniam misi ob curulium equorum coëmptionem. epist. 60. 61. ab Hispania equos quadrigarios quæstores & præto-

res accessisse comperies. sed & laudicianos equos ep. 64. & 105. lib. 7. Impetratas dicit à comite euectiones in adminiculũ prætoriæ functionis. diem proximũ functionis vocat editionis epist. 81. Motiua officia editionis quæstoriæ. à Cappadocibus arcessebantur equi à villa Pampati. vetus itinerarium sub Constantino. In Cappadocia mansio Andauillis, vbi est villa Pampati, vnde veniunt equi curules prope Tyanã. Plinius equos Italicos, qui vernaculi dicti sunt, in Circo probatissimos fuisse ait l. vlt. c. vlt. ne equos quidẽ in trigarijs preferri vllos vernaculis animaduerto. Vt igitur Ædiles olim, alijque editores suis sumptibus ludos cæteros curabant: ita & Circenses. Constantinopoli equos fuisse publicos reor ab Imperatore ad eã rem attributos. imò & Romæ. Symmach. l. 12. c. 77. quæstor curulibus stabulis vrbis æternæ quina mancipia largitus est sponte. Cod. lib. 11. tit. 41. l. 2. qui equos Circenses in suos vsus conuerterit, vnius libræ auri multam fert. Ante quinquennium equi in Circum non inducuntur. aliàs bini subiugantur. à Circo post vicesimum annum mittuntur ad sobolem reparãdam. Proprios habuisse putem viros

illustres & copiosos, quos vel ipsi agitarent, vel aurigis agitandos darent, vt ex Hieronymo in vita Hilarionis, & Plin. l. 10. c. 24. qui Cæcinnã Volaterranũ equitem quadrigarum dominum fuisse ait. Itẽ è Iuliani verbis quæ suprà posui, quod Olympijs seruabatur, vt nemo nisi suis aut amicorum equis curreret. Plutarchus in Alcibiade. Aurigæ præstantes, ne bonitati equorum victoria tribueretur, sępe cum aduersa factione summutabunt equos. l. 5. epigram. Græc.

ἤμειψε μεθ' ἵπποις ἀντιπάλοις.

id est, mutauit equos cum suis aduersarijs. & p. 398.

ὃς καὶ ἑοὺς ἵπποις καὶ ὁμόφρονος ἡνιοχῆος
ἐξ ἑτέρων ἑτέρους αἰὲν ἀμειβόμενος.
ὀλβία ἡ Βενέτων πανελεύθερος ἐστι γενέθλη,
ᾗ σε μέγας βασιλεὺς δῶρον ἔνευσεν ἔχειν.

id est, qui suos equos & aurigæ secum facientis ex alijs alios semper commutabant. Beata est Veneta natio planè ingenua, cui te magnus Imperator dono dedit. Hic mihi nota bonos agitatores interdum ab Imperatore certis factionibus addictos. Ibidem.

ἀμφοτέροις ἀμειβόμενος ἐπὶ πώλοις
κυδαίνει νίκαις οἷς πόρεν, οἷς ἔλαβεν.

id eſt, Porphyrius in ſuis & aduerſæ partis equis currens honoratus eſt victoria equorum ope, quos dedit, & quos accepit.

a. *πολλάκι δὲ νικήσας ἑοὺς πόρεν ὠκέας ἵππους,*
λάζετο δ' ἀντιπάλων καὶ πάλιν ἐστέφετο.

id eſt, ſæpe victor ſuos equos celeres dedit, & accepit equos aduerſariorum, & rurſum coronabantur. Pro equis interdũ elephantos in Circum induxerunt. Sueton. in Claud. c. 11. Lampr. in Heliogabalo. Nero commiſit Camelorum quadrigas. Sueton.

De Agitatoribus miliarijs.

CAP. LI.

QVæri poſſit qui ſint agitatores miliarij de quibus in veterib. inſcription. tres agitatores miliarij factionis Venetæ, nouis coactionibus & nũquam antè titulis ſcriptis. Equidem eos à milliario, ſiue milium mauis, Conſtantinopolitano dictos arbitror. nouas coactiones vt ſuſpicor vocat, quòd Romam à Conſtantinopoli euocati ac coacti eſſent, titulis nunquam antè ſcriptis, quòd priùs Romæ mi-

liarij agitatores visi aut scripti non essent. quæ res quia obscura, & à fronte remota, penitius inquirenda est, & è situ ac puluere eruenda. Video enim hac in parte viros eruditos cæcutire, nec quid sit μιλιοδρομεῖν, apud Chrysostomum satis intelligere. Milium aut milliarium aureum Romæ fuisse nemo est vel è literionum plebe qui nesciat, in quod omnes viæ quę per totam Italiam ferrent conuenirent. Plutarch. in Galba. ἐν ἀγορᾷ εἱστήκει κίων εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. id est in foro Romano stabat columna, in quam omnes viæ Italiæ sectæ desinunt. Hanc columnam auream, aut, quod vero propius est, inauratam Augustus statuit, vnde viæ ducerentur. Dio p. 357. μίλιον χρυσοῦν ἔστησεν ὁ σεβαστός. id est, Augustus statuit milliarium aureum. Fuit sub æde Saturni. Sueton. in Othone c. 6. in foro Saturni ad milliarium aureum. Eiusmodi milium in foro Constantinopolitano fuisse mihi persuadeo propè ὡρεῖον, quod in æde Saturni ærarium fuisse aio, statuis ornatum ac ludis & quadrigis accommodum. quemadmodum & Romæ ludos in foro sæpe habitos animaduertimus. nam aliud fuisse milium à

Circo vel è verbis Suidæ diſcas. ὅτι ἐν τῷ μιλίῳ ἐν τετράσιν ἵπποις πυρινοῖς ἅρμα ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ὑπῆρχεν, ἔνθα εὐφημήθη κωνσταντῖνος μετὰ τὸ νικῆσαι ἀζώτιον. ἐπειδὴ καὶ βήσας ἐκεῖσε εὐφημήθη. κατενεχθὲν δὲ τὸ ἅρμα ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, δορυφορούμενον στηλίδιον καινὸν παρὰ κωνσταντίνου παρασκευασθὲν ὑφ' ἡλίου φερόμενον, τύχη πόλεως εἰς τὸ στόμα εἰσῄει. id eſt, in milio erat ab antiquo currus 4. equis igneis, à duabus columnis volans, vbi Conſtantino acclamatum eſt victo Azotio. eò enim profectus vocibus bene ominatis acceptus eſt. delatus currus in Circum ſpiculatoribus Conſtantini comitatus, vbi ſtatua parua noua à Conſtantino præparata in Sole agitata, in os Fortunę vrbis ingreſſa eſt, & coronata egreſſa. Poſita eſt autem in ſenatu vſque ad natales vrbis. Iulianus hanc ſtatuam in ſcrobem defodit, quia in eius capite Conſtantinus crucem exſculpendam curarat. Imerius Chartularius in ſuis fragmentis nondũ vulgatis hæc ipſa verba habet, paucis immutatis, & additis. ait enim. ἐν τῷ ὡραίῳ μιλίῳ ἡλίου δίος ἅρμα ἐν τετράσιν ἵπποις πυρινοῖς ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὑπάρχον, ἔνθα κωνσταντῖνος ὁ μέγας εὐφημίσθη κράζοντος τοῦ βενέτου

μέρους, εἶλες καὶ ἱμάσθλην, ὡς δὲ δὶς ἡβήσας μένε ἐν σταδίῳ, τοῦ δὲ πρασίνου μέρους λέγοντος, οὐ ῥήσομεν σαλουὲ, οἱ θεοὶ ἀνώτεροι αὐτοῦ εἶλον. Ita lego, non vt est in manuscripto, οὐ χρήσομεν σελουέ. id est, in oreo miliario Solis, Iouis currus in 4. equis igneis volans à duabus columnis est ex antiquo, vbi Cõstantino magno acclamatum est, clamante veneta factione, accepisti flagellum: vt autem bis pubescens mane in stadio, viridi panno dicente, non dicemus, salue, dij ipso maiores salue nostrum acceperunt. Contrariæ igitur factiones contraria exclamabãt, vt quibus inter se conuenire nõ posset. Quid fuerit illud oræum Constantinopoli disces è Suida in voce manaim, & voce ὡρεῖον. in Imerio igitur lege ἐν τῷ ὡρείῳ μιλίῳ. ærarium enim illud ὡρεῖον erat in foro iuxtim miliarium: & fortè ὡρεῖον ab ærario dictum est, corrupta voce. quid si legas ὡρέῳ μιλίῳ; quòd Cõstantinopoli vt Romæ vocaretur aureum milliarium. Milium igitur erat ornatum statuis, vt & septimum miliarium, cuius fit mentio l. sancimus. C. de sacros. eccles. l.30. C. de fideicom. Id verò palatium fuit in suburbio Constantinopoleos, quod & simpliciter septimum dicitur lib.34. C. de

donat. à quibuſdam Septimilium. Imerius. ἄνωθεν τῆς χαλκῆς ἐν τῷ μιλίῳ τῷ πρὸς ἀνατολὴν, κωνσταντίνου καὶ ἑλένης στήλαι ἄνωθεν τῆς καμάρας (deerat vox στήλαι) ἔνθα καὶ σταυρός· ἐν τοῖς πλησίον τοῦ μιλίου ἀρκαδίου καὶ θεοδοσίου υἱοῦ αὐτοῦ στήλαι ἔφιπποι, ὅτε καὶ σιτηρέσια ἐδόθη πολλὰ, ἐξαιρέτως δὲ τῷ πρασίνῳ μέρει, κράζοντος τοῦ δήμου, ὁ γόνος θεοδοσίου κωνσταντῖνον ἐνίκησεν. id eſt, ſupra æream portam in parte milij quæ eſt ad ortum, Cõſtantini & Helenæ ſtatuæ ſunt infra fornicẽ, vbi & crux: non procul à milio, Arcadij & eius filij Theodoſij ſtatuæ equeſtres, quo tempore frumenti largitio magna facta eſt, maximè factioni Praſinæ, clamante populo, filius Theodoſij Conſtantinum vicit. Meminere & alij harum ſtatuarum. Cedrinus pag. 265. ἐπάνω τοῦ μιλίου ἀψῖδος ἵσταντο στήλαι δύο, τοῦ τε μεγάλου κωνσταντίνου, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἔχουσαι σταυρὸν, ὄπισθεν τραιανὸς ἔφιππος ἔχων συνεγγὺς τὸν αἴλιον ἀδριανὸν ἱππότην. id eſt, ſuper Circũ milij ſtabant ſtatuæ duæ Conſtantini Magni, & matris eius habentes crucem: ponè erat Trajanus eques habẽs proximè Ælium Hadrianũ equitem. Suidas. ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ μιλίου στήλαι ἵστανται κωνσταντίνου, καὶ ἑλένης· ἔνθα καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ἡ τύχη τῆς πόλεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ σοφίας τῆς

γυναικὸς τοῦ ἰουστινιανοῦ, καὶ ἀραβίας τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, καὶ ἑλένης τῆς ἀνεψίας αὐτῆς, ἀρκαδίου τε καὶ θεοδοσίου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πλησίον θεοδοσίου στήλης, ἔφιπποι ἀμφότεροι. id est, in fornice milij ſtant ſtatuæ Conſtantini & Helenæ, vbi & crux & fortuna vrbis. ibidem Sophiæ vxoris Iuſtini(lego ἰουστίνου) & Arabiæ filiæ eius, & Helenæ conſobrinæ eius, Arcadij & Theodoſij filij eius prope ſtatuã(lego πλησίον στῆλαι ἔφιπποι,)duæ, vtraque equeſtris. in veteri manuſcripto ἀνωνύμῳ legi, ἐν δὲ τῷ λεγομένῳ μιλίῳ θεοδοσίου στήλη ἵστατο ἐφίππου χαλκῆ, ἣν ἀνεγείρας πολλὰ σιτηρέσια τῇ πόλει προσέθηκεν. i. in milio Theodoſij ſtatua ærea equitis, quam cũ poſuit frumenti copioſam largitionem vrbi fecit. Addit Imerius, in milij altera fornice fuiſſe impij Maxentij ſimulacrũ, de quo cùm vilis plebecula ignoraret, opinio quaſi Dei cuiuſdam equeſtris ac Circi præſidis fuit. τὸ δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ καμάρᾳ γεγονὸς ἄθεσμον οὐ σιωπήσομεν, τὸ οὖ μοίχου μαξεντίου εἴδωλον ἐκεῖσε προσεκυνεῖτο λατρευόμενον, καὶ τοῖς πολλοῖς εἰδωλολάτραις ἀγνοούμενον θεὸς ἱππόσιμος ἐλατρεύετο. id eſt, quod autem infandum fuit in altera camera non tacebimus, idolum mœchi Maxẽtij eo loco adorabatur, & à multis ido-

latris ignoratum vt deus equeſtris colebatur. In illis fragmentis plauſuum & acclamationum ſæpe fit mentio, quæ à factionibus veneta & praſina fiebant Imperatoribus. πρῶτος ὕπατος ἐν τῷ φόρῳ καλλίστρατος ἐτιμήθη, καὶ ἕως βασιλείας κωνσταντίνου ὕπατοι κωδικέλλους ἐν τῷ φόρῳ ἐλάμβανον. ὁ δὲ καλλίστρατος ὕπατος μεγάλως ἐτιμήθη ἐν τῷ φόρῳ, ὡς πρῶτος τὴν ἀξίαν ὑπάτου δεξάμενος, τοῦ πρασινοῦ μέρους βοῶντος, καλλίστρατος εὐτυχής, καὶ εἰς ἄλλο προκόψει· ὁ δὲ φοβηθεὶς εἰς τὸν ναὸν φεύγων γίγνεται ἐπίσκοπος. id eſt, primus Calliſtratus in foro conſul honoratus eſt, & vſque ad imperiũ Conſtantini conſules in foro codicillos accipiebant. Calliſtratus autem Conſul valdè honoratus eſt in foro, vt qui primus Conſulis dignitatem cõſequutus ſit, clamante praſina factione, Calliſtratus fælix, & aliò progredietur. Ille autem territus in templum fugiens epiſcopus factus eſt. verba illa ἕως βασιλείας κωνσταντίνου, ſic audio, vt ſignificent & iam inde à Conſtantini imperio. hoc certè voluit Imerius: nam ante Conſtantinum magnum nulli conſules Byzantij. quod autem acclamationibus factionis praſinæ territus in templum fugit, eò factum eſt, quòd acclama-

tiones iam tum & deinceps ſolis Imperatoribus darentur. timuit autem Calliſtratus, ne affectati Imperij aut majeſtatis reus ageretur. de acclamationibus illis alius hiſtoriæ vetus author nondum editus, in partibus ciuitatis recenſendis: τὰ δὲ τείχη τῆς δύσεως τῶν μεγάλων πορτῶν ἐπὶ λέωνος τοῦ μεγάλου κατέστησαν καὶ ἐλιτάνευσαν, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον μ' ἐβόησαν, καὶ ὁ δῆμος τοῦ πρασίνου ἔκραξαν, λέων κωνσταντῖνον εἰς κράτος ἐνίκησεν. id eſt, mœnia magnarum portarum quæ ad occidentem pertinent, ſub Leone magno extructa ſunt, vbi precationes publicæ fuerunt, populúſque quadragies exclamauit, Kyrie eleiſon, factióque praſina acclamauit, Leo Conſtantinum potentia vicit. Clamor enim ille dabatur Imperatori in omnibus locis illuſtribus, & publicis, in foro, theatro, amphitheatro, Circo, & alijs. De amphitheatro ſeu κυνηγίῳ, vt vocat Imerius & Suidas, ſic Imerius: ὁ κτίσας ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει τὸ κυνήγιόν ἐστι μαξιμιανὸς, καὶ ἀριστείδης ὁ καταμετρήσας, ὅπε (fortè ἔνθα) βασιλίσκος ἔστεψε τὸν ἀδελφὸν βεείνης κράζοντος τοῦ πρασίνου μέρους, βεείνης ὀρθοδόξου ἐλέης πολλὰ τὰ ἔτη. id eſt, Maximianus Conſtantinopoli quod tunc Byzantium fuit amphitheatrum condi-

dit, Aristides mensus est, in quo basiliscus Verinæ Imperatricis fratrem diademate regio coronauit, prasina factione clamante, Verinæ orthodoxæ Helenæ multos annos. hunc clamorem Imperatores tāti fecerunt, vt in acta publica diem ac clamorem plausúmque populi referendum curarent. hæc enim quæ adhuc ex Imerio & alijs historicis veteribus, ex actis publicis sumta sunt. Factiones illæ non tantùm acclamabant Imperatoribus, aut in Circo currebant, verùm & in palatio Imperatorum saltationes obibant, vt Imerius docet. ἐν τῷ παλατίῳ τῷ τριβουναλίῳ Εὐδοκίας γυναικὸς θεοδοσίου τοῦ ἐκγόνου θεοδοσίου, ἔνθα καὶ ὀρχήσεις πλεῖσται ἕως ἡρακλείου, τοῦ τε πρασίνου καὶ βενέτου μέρους. id est, in palatio tribunalis Eudociȩ vxoris Theodosij nepotis Theodosij magni, vbi saltationes plurimæ prasinæ & venetæ partis vsq; ad Heraclium. Hæc quidem omnia ad Circum in parte faciunt, & digna fuere quæ in hominum manus oculósque venirent. De foro Cōstātinopolitano idem penè fuisse putem, quod de milio. Imerius enim, ἐν τῷ φόρῳ μ ἡμέρας κωνσταντῖνος ἐδοξάσθη, καὶ εὐφημίασθη παρὰ τοῖς μέρεσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τῆς αὐτῆς πόλεως. id est, in foro 40. dies Constantinus laudatus

datus eſt, & ei acclamatum à factionibus & magiſtratibus vrbis.

De inſignibus agitatorum.

Cap. LII.

AGitatores habuerunt inſignia quædam & velut argumenta, quibus alij ab alijs internoſcerentur, & vterentur velut ornamentis. Sidonius Narbone:

Veſtra inſignia continent miniſtri,
Ora & lora manus iubáſque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortantúrque obiter.

Inſignia puto gẽtis vel familiæ fuiſſe, qualia ſunt quæ noſtratibus arma dicuntur, qui mos antiquiſſimus. 12. Æneid. de Circe.

Cui tempora circum
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen.

Æſchylus in 7. Thebis.

ἔχει δ' ὑπέρφρον σῆμ' ἐπ' ἀσπίδος τόδε,
φλέγονθ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον.

habet hoc inſigne ſuperbum in clypeo, cælum ſtellis ardens expreſſum. 7. Æneid. Virgil.

Clypeóque insigne superbum,
Centum angues.

Argumentum vocat sub finem l.7.

At læuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, Iambos,
Argumẽtum ingẽs, & custos virginis Arg⁹.

De elogijs agitatorum, & de iugis.

Cap. LIII.

IN veteribus inscriptionibus elogia agitatorum in basi ita concepta sunt, vicit seiuge, septeiuge, bigas, trigas, vno anno alieno principio duobus introiugis. Diocles præcedens cũ introiugis tribus. Diocles 7. equis in se iunctis nunquam antè hoc numero spectato equorũ certamine, sine flagello, alijs certaminibus vicit, inter singulares vicit. Dio tamen 12. equos decurrisse notat p.459. sed quod sine flagello cucurrit, insolens erat, vt suprà ostendimus. Elogia illa vocantur tituli in veterib. inscript. nouis actionibus, & nũquam antè titulis scriptis. vide p. 47. & 48. In veteribus inscriptionibus elogia præclara quibus victorum memoria consecrabatur in basi lapidum & statuarum, quæ in

Circo. non enim victoribus modò brauia, præmia, coronæ, ſed & ſtatuæ & tituli, ac elogia, victoriæ indicio decernebãtur. De ſtatuis Martial. e.26.l.5.

Quam non ſenſuro dare quadringẽta caballo,
Aureus vt Scorpi naſus vbique micet.

ſignificat equites Scorpo ſtatuas equeſtres æreas poſuiſſe. lego æreus. de Scorpo l.8.

Ille ego ſum Scorpus clamoſi gloria Circi
Plauſus Roma tui, delitiæque breues.

Sub Vero Imperatore primùm dati ſunt equi aurei. l.5. epigrammat. Græcor.

ἔςησαν νίκης ἐγγύθι πορφύελον.

vt plurimum enim prope Victoriæ ſimulacra, ſtatuæ ponebantur victorum, aut victoriolæ cum titulo.

τῦτό σοι ἠϊθέῳ νίκη γέρας.

id eſt, Victoria tibi hoc præmium honoris peperit, aut victoriola hæc tibi iuueni honorarium.

οἱ νίκης παῖδες πορφύελον βένετον ἄνθεσαν.

id eſt, filij Victoriæ Porphyrio veneto ſtatuam poſuerunt. Sed eæ ſtatuæ non in foro & porticibus publicis, lociſque illuſtribus, at in aditu Circi collocabantur. quod edictis Imperatorum cautum. lib. 11. Cod. tit. 40. lege 4. ſi qua in publicis porticibus,

vel in his ciuitatum locis in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum veste humili, & rugosis sinibus agitatorem offerat, reuellatur, neque vnquam posthac liceat inhonestas in loco honesto adnotare personas. In aditu verò Circi vel in theatri proscenijs vt collocentur non vetamus. lib. 15. tit. 7. l. 12. C. Theodosian. & tit. 5. l. 3. Hoc interim mihi nota, in veteribus inscriptionibus tria iuga vocari tres equos tribus introiugis, id est, equis tribus subiugalibus, nullo funario. Auson.

Funis eat, quartum det tibi Castor equum.

id est, si funali currere licet, addat Castor tibi Cyllarũ funalem, quia erant tres subiugales, & ita potius trigæ currunt, quàm quadrigæ. sic enim apud Ausonium legendum.

De præmijs.

Cap. LIIII.

AVrigarum industriæ honor propositus, & fructus vulgaribus aurigis solidus vnus vel alter menstruus fuit iussu principis, ait Cassiodor. p. 37. variarum.

In Olympia coronabantur domini equorum licet abſentes, tum etiam agitatores præſentes qui alienis vſi equis. Pauſan. l. 2. Eliac. author eſt Lycham Lacedęmoniũ nomine Thebanorum Olympicis ludis emiſſo curru coronaſſe ipſum aurigam ſuum victorem. l. 1. Iolaus equis Herculis victor ab Hercule coronatus. Hieron abſens ſæpe coronatus, vt Plutarc. in Them. Cyriſca Lacæna coronata, ait Pauſan. in Lacon. item Euryleonis Lacæna, & Beliſticha Macedo, teſte Pauſan. in Eliac. Per initia tamen præmia ampla & honeſta priuſquàm inirent curſum in carceribus exponebantur. Homer. 23. Iliad.

ἱππεῦσιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἄγλα' ἄεθλα
θῆκε, γυναῖκα ἄγεσθαι ἀμύμονα, ἔργ' εἰδυῖαν,
καὶ τρίποδ' ὠτώεντα δύο.

id eſt, Achilles agitatoribus primùm pernicibus illuſtria munera poſuit, mulierem inculpatam abducere, operum ſcientem, & duos tripodas auritos. Virgilius in medio Circi proponi ait.

Munera principio ante oculos, Circóque locantur
In medio, ſacri tripodes, viridéſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus.

Statius l. 6. Silius l. 16. conſulantur. Statuæ

ponebãtur victoribus, vt superiori capite monuimus. & Plin. l. 34. c. 4. in Olympia statuæ fuere equestres. consule Sueton. in Nerone c. 29. Sed & supplicationes decretæ, teste Philostr. l. 5. c. 3. in vita Apoll. hoc tamen in Nerone singulare fuisse auguror. Postulabat sæpe populus præmium victori seu brauiũ. Capitol. in Vero. Constantinopoli aurigis præmia proposita. Chrysost. Homil. 55. in Mat. Imperatores in equorum certamine & cursu, coronas, vestes, cæteráque munera in ipso agone antè oculos certantium ponunt. Olympiæ Corona victori ornamento fuit, & honor renuntiationis in consessu totius Græciæ, iúsque solenne triumphi cuiusdã cùm in suas vrbes victoria læti redirent. muri enim disiecti quà curru vectus Hieronica, vrbem iniret, faculæ prælatæ tubicine præeunte. Ælian. l. 12. variar. Vitruuius præfatione libri noni. Suet. in Nero. c. 9. Dicebantur εἰσελαύνειν. Ælian. l. 12. Vnde Plinio εἰσελαστικὸν certamen. Sacri autem agones fuere aut thematici, seu ἀργυρίται, ait Pollux lib. 3. c. 30. aut stephanitæ, imò simul thematici & coronarij fuerunt. Dabantur enim præmij loco ænea vasa, argenteæ phialæ, clypei, vestis mollicina.

Pindar. Nem. Od. 10. σικυωνόθεν δ' ἀργυρωθέντες σὺν οἰνηραῖς φιάλαις ἐπέβαν, ἐκ δὲ πελλάνας ἐπιεσσάμενοι νῶτον μαλακαῖσι κρόκαις· ἀλλὰ χαλκὸν μυρίον τεγέα. è Sicyone argẽto donati cum vinarijs phialis processerunt, ex Pellene autem induti tergum mollibus filis, at infinitum æs Tegea. apud Scirrhas calyx victori in cursu datus. Athenæus lib. 11. ὁ νικήσας λαμβάνει κύλικα τὴν λεγομένην παντάπλοον. Clemens lib. 2. pædag. ἐν τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἀθλητῶν δόσις ἦν, δεύτερον δ' ὁ ἐπιγερμὸς, τρίτον ἡ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος. In certaminibus primùm largitio erat in athletas, deinde plausus, tertiò foliorum cõiectus, postremò corona post Medos in acie victos. Chrysost. in orat. de Circo δόσεως meminit, item Pindarus Od. 8. Pythior. & 10. Tacit. lib. 12. Annal. stipes vocat vbi de ludis iuuenalib. loquitur. dabantúrque stipes quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Tertull. in scorpiaco, dotes. Nemo tamen agonis præsidem sugillans erit, quòd homines violentiæ objectet, iniuriarum actiones extra stadium. Sed quantum liuores illi, & cruores & vibices negotiantur, intendis coronas scilicet, & gloriam, & dotem, pri-

uilegia, publica ſtipendia ciuica, imagines & ſtatuas. nota mihi locum illum. Heroum ætate tripus victori datus, Strabo lib. 8. Statuę cum ponerentur erant æquales ſtatu & proceritate aurigis, non maiores. Lucian. de imaginib. ἰσομετρήτους vocat, & Plato in Phædro, Plin. & Sueton. iconicas vocant imagines, hic in Caligula c. 22. ille l. 34 c. 4. & c. 5. Cleoſthenes primus equeſtrem ſtatuam Olympiæ poſuit victor, ait Pauſan. l. 2. Eliacon. In baſi ſtatuę nomen victoris & patria ſcribebantur, author Dionyſ. Halyc. in protrept. athlet. Status, habitus, cultúſque victoris ſtatua exprimebatur. Conſule l. 4. ep. Græc. tit. ἀγωνιστῶν. Addo nō homines modò coronatos, ſed & equos victores, quos Homerus ἀθλοφόρους ideo vocat. Plut. ſympoſ. 2. καὶ τῶν ζώων μόνῳ τῷ ἵππῳ μετουσία στεφάνου καὶ ἀγῶνος. quare Plato l. 6 de legibus, agoniſticen hominum & equorum eſſe ait. Theocrit. idyl. 16. equos στεφανηφόρους vocat. Pollux l. 1. c. 11. ἀθλητὰς ἵππους, ἀγωνιστὰς, ἁμιλλητηρίους, νικηφόρους dici ait. Honos ſepulturæ ijs equis datus, qui ter Olympijs viciſſent. Ælianus l. 12. de animant. c. 40. Plutarc. in M. Catone. quinetiam ſtatuæ iconicæ poſitæ. Ælian. l. 9. var. hiſt. c. 32. καὶ αἱ Κι-

μωνος δὲ ἵπποι χαλκαῖ καὶ αὐταὶ ἀθήνησιν εἰκασμέναι ὅτι μάλιστα ταῖς Κίμωνος ἵπποις εἰς ἤκεσαν. Imo & equis nimio curſu debilibus aſſignata ex horreis fiſci alimenta. l. 1. C. Theodoſian. de equis curulibus. Ab omni ciuili munere immunitatem hieronicis Alexander Imperator conſtituit. Cod. lib. 10. de Athlet. leg. 1. Sed Romæ moris fuit victoribus aurigis aurum poſtulare, quod poſtea etiam equis victoribus cœptum poſtulari. Capitol. in Vero Imp. volucri equo praſino mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiam primùm cœperunt equis aurei vel brauia poſtulari (non equi) In tanto autem equus ille honore fuit, vt & ei à populo praſinianorum ſępe modius aureorum poſtularetur. Suet. in Claudio. c. 21. nec vllo ſpectaculi genere cõmunior aut remiſſior erat, adeo vt oblatos victoribus aureos prolata ſiniſtra pariter cũ vulgo voce digitiſque numeraret. Scholiaſtes Iuuen. in illud,

Victori populus quod poſtulat aurum,

vt in theatro, inquit, ſolent petere quinque aureos. nam non licet ampliùs dare. Igitur editores ingentia pręmia ludis omnibus dare ſoliti iis qui operas locarẽt. Xiphil. in Cõmodo: ἐκεῖνοι μὲν ὀλίγον τι λαμ-

βάνοντες εἰσιάσι, τῷ δὲ δὴ Κομμόδῳ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν μονομαχικῶν χρημάτων ἐδίδοντο. alij gladiatores in arenam deſcendentes exiguum aliquid accipiunt. Cōmodo è pecunijs gladiatorijs ſingulis diebus aureorum decem millia dabantur, vt interpres Xiphilini. Putem tamen 25. myriades efficere tantùm 300. ſextertia, quæ ſumma ad 7. millia aureorum noſtratium vix mihi videtur aſſurgere. Vopiſcus in Carino non tantùm aurum, ſed & veſtes datas oſtendit. vide Caſſiodorum l. 5. c. 42. Sed vos quibus neceſſe eſt talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miſeris faciatis eſſe votiua. Conſules alloquitur, & editores, de venatorum pręmiis. Dabantur interdū aurigis equi ad curſum vtiles poſt alia præmia. Marcellinus Comes. numeroſos præterea phaleratóſque in Circo caballos iam donatis quoque impertiuit aurigis, vna duntaxat, vltimáque mappa inſanienti populo denegata. Donabatur & palma. 4. faſtor. Ouid.

Primáque ventoſis palma petetur equis.

Plutarc. ſympoſ. 8. c. 4. omnibus certaminibus palma data. l. 4. o. 2. Horat.

Quos Elea domum reducit

Palmæ cælestes.

Lamprid. in Commodo: tantùm palmarum gladiatoriarum confecerat, vt mille contingeret. Cic. pro Roſcio: multas eius eſſe infames palmas, hanc primam lemniſcatam. poſt illa munera & palmas ſi quādo artem deſinerent, zonam ſoluebant. l. 5. Græcor. epigram.

πορφύρεον λήξαντα πόνων, λήξαντά τε μίτρην.

Coronæ igitur ludis omnibus victori fuere & palmæ, quarum mercede in Prætura aurigarios Domitius Neronis pater fraudauit, vt eſt apud Sueton. c. 5. quo loco & de Dominis factionum agit. Coronarum mentio fit epigramm. Græcis.

ἵππους λάζετο δ᾽ ἀντιπάλων, καὶ πάλιν ἐστέφετο.

Tertull. de ſpectaculis: auriga vt ſacerdos coronatus, vel coloratus vt leno. Ammianus Marcellinus p. 1434. Coracis aurigæ capiti coronam Imperator impoſuit. editores enim aut in Græcia iudices & Hellanodicæ ac brabeutæ victorem renuntiabant, & coronabant, mox à præcone in concione populi renuntiabantur. Calliſthenes ſuprà docuit in Alexandro. Heſychio ῥαβδονόμος βραβευτής, qui victori præmium dabat. Imperatores alienis ludis præmia plerumque dabant & corol-

laria. Suetonius in Augusto c. 45. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat. Claudius ita afficiebatur spectaculis, vt oblatos victoribus aureos, prolata sinistra pariter cum vulgo voce digitísque numeraret. Sueton. in Claudio c. 21. Sacris certaminibus victores è Republica perpetua vita constitutis vectigalibus fruuntur, ait Vitruu. præfat. l. 6. Plin. l. 10. e. 119. ad Traian. athletæ, Domine, ea quæ pro iselasticis certaminibus constituisti, deberi putant sibi statim ex eo die quo sunt coronati. nihil enim referre quando sint in patriam inuecti, sed quando certamine vicerint, vt inuehi possint. Sidonius.

Hic mox præcipit æquus Imperator
Palmis serica, torquibus coronas
Coniungi, & meritum remunerari
Victis ire iubens satis pudendis,
Villis versicoloribus tapetas.

Hic tamen aduerte, secundum & tertium locum in victoria honori habitos. neque enim tantùm renuntiabatur is victor qui primo loco 7. spatia confecerat, sed & qui secundo & tertio, vt Aristid. in Panath. ὅτι χρὴ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην αὐ-

τὴν ἐν τοῖς ἕλλησι κηρύττειν, ὥσπερ ἐν ἅρμασι. id est, debet prædicari prima, 2. 3. inter Græcos, vt in curuli certamine fieri solet. huius moris argumenta sunt apud Hom. Virgil. Statium, & alios. hoc idem de primo, secundo, & tertio cursu accipi potest. In veter. inscript. vicit 130. secundus tulit 88. tertius tulit 7. vt qui primo loco fuerit, vicisse dicatur absolutè. alij sint secundarum, & tertiarum palmarum. Nero ampliauit numerum palmarum, ait Sueton. c. 22. Sed quid illud est apud Plutarc. in Alcibiade, quem ait vicisse, & secundum, tertium, ac quartum fuisse? ex Euripide,

πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα.

Isocrates oratione de curru: πρῶτος, καὶ δεύτερος, καὶ τρίτος ἐγένετ' ὁ Ἀλκιβιάδης.

De missilibus Circi, scortis, Mathematicis, furtis.

Cap. LV.

HOc caput pauca quædam ad Circũ pertinentia simul infarciet. Nuces mittebantur Cerealibus, id est, missilia in Circo. nuces enim diliguntur supra alia missilia, præ flãma cùm sint vstæ quæ spar-

gũtur, ait Festus: Plauto in Pœnolo, frictæ nuces populo vendebantur sicut & aqua, & à seruis circumferebantur, vt & cicer, lupini, & fabæ. Horatius l. 2. satyr. ab editoribus donari innuit,

In cicere atque faba bona tu, perdásque lupinis,
Lætus vt in Circo spatiere, aut æneus vt stes.

Epist. ad Pisones emi ostendit.

Nec si quid fracti Ciceris probat, aut nucis emptor
Æquis accipiunt animis, donántve corona.

Martial. lib. 1.

Quod otiosæ Vendit qui madidũ cicer coronæ.

Persi sat.

Vigila & cicer ingere largè Rixanti populo.

Martial.

Asse cicer tepidum constat, & asse Venus.

Horat. in arte.

Nec si quid fricti ciceris probat aut nucis emptor.

Sat. 6. l. 2.

Neque illi Sepositi ciceris; neque longæ inuidit auenæ.

Plaut. coctum seu tostum cicer. Varro, sexagesi. qui nobis ministrarunt pueri diebus festis cicer viride. frictum cicer, tostũ, coctum, madidum, tepidum, Dusa pro

coƈto accipit. Putē cicer viride interdū, ſæpe coctum, nonnunquam frictum. l. 1. epiſt. Cic. ad Atticum. e. 1. locus eſt elegās in hanc rem. quæ cum erit abſoluta, ſanè facilè tum & libens ter thermum ciceri cuſili accuderim. reſtituit hūc locum Boſius Lemouix, cicer cuſile accipit pro conſulatu, luditque in voce thermi quæ Græcis lupinum eſt. hoc vult, quæ via cum erit abſoluta, mihi conſuli facilè Thermum conſulem adiecerim. propiùs ad verba loci huius corrupti accedit, ſi legas. ſanè facilè tum, & libens thermum ciceri cuſili accuderim. ludit in voce Ciceronis. Acro in l. 2. ſatyr. Horat. cicer, faba & lupini à Magiſtratibus ludis Floralibus iactabantur, vel in Circo ab Ædilibus. Excidit mihi ſuprà de aqua in Circo illud Lucian. in peregrino. ὕδωρ ἐπήγαγέ τις ἀνὴρ πλούσιος ὀλυμπίᾳ (cum Epictetus viueret) καὶ ἔπαυσε δίψη τοὺς πανηγυρισταὺς ἀπολλυμένους. id eſt, vir quidam opulētus induxit aquā in Olympiam, & ſitim coronæ ſedauit. Plin. l. 35. 33. 19. Cn. Pōpeius ante omnes aquæ per ſemitas decurſu æſtiuum minuit feruorem (in theatro) Vt autem in theatro, ſic & in Circo proſtibula fuerunt. vetus poëta.

Iul. Cæſ. Buleng.
Delitiæ populi, magno notiſſima Circo
Quintia.

Lampridius in Vero omnes de theatro, de Circo, de ſtadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit. In cellis antríſque ſubterraneis proſtabant ad metas maximè Murtias, vnde ganea quaſi γήϊνα. Hieronymus in c. 2. Iſaiæ. inter ſcorta quoque in fornicibus ſpectaculorum pueri ſteterunt, publicæ libidini expoſiti, donec ſub Conſtantino Imperatore turpitudo deleta eſt. Certè ad omnia pene gymnaſia, & ſpectacula erant popinæ & ganeæ vtrique Veneri, maſculæ & fœminæ. Ganea pathicorum ἐφηβεία dici videtur l. 2. c. 4. Mach. ἐὰν ἐπιχωρηθῇ διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ γυμνάσιον, καὶ ἐφηβείαν αὐτῷ συστήσασθαι. quem locum Hieronymus ita vertit: ſi poteſtati eius (Iaſonis) concederetur gymnaſium, & ephebiam ſibi conſtituere, & eos qui Hieroſolymis erant, Antiochenos ſcribere. ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθίδρυσε, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν ἐφήβων ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον ἦγεν. Hieronymus hæc ita reddit. etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere. Lyranus ἐφηβείαν lupanar

nar vertit. Hesychius πέτασον εἶναι τῶν ἐφήβων φόρημα monet, vt Romæ flauus galerus in prostibulis fuit. Iuuenalis sat. 6.

Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Hesychius alio loco πέτασον ῥιπίδα ἐκ σχοίνων vocat. flabellum interpretor, aut galerum ex viminibus. Fortè vmbella fuit, aut causia Macedonica, quam recentiores Græci καμελαύκιον vocarunt, ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τὸ καῦμα, quod mollitiem cynædicam arguit. Cedrinus p. 139. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ στρυ εἶδος ἀντὶ πίλου τῇ κεφαλῇ περιθέμενη, καλεῖται δὲ παρ' ἰταλοῖς καμέλα, ἐξ οὗ καμελαύκια. Fortè pathicis hic petasus ob mollitiem datus. Malim tamē ἐφηβίαν esse gymnasium quò iuuenes confluerent ad palæstram: id enim verba l. 2. c. 4. Machabæorum euincunt. petasum autem palæstritarum galerum. nam & hoc extorquet vox κρατίστους τῶν ἐφήβων, id est fortissimos epheborum: nō enim dixit καλλίστους τῶν ἐφήβων, quod in cynædis aptius fuit. Sed & in Circo Mathematici, & diuinaculi. Iuu.

Consulit ante phalas.

Horatius l. 1. sat. 6.

Assisto diuinis.

Acro diuinaculis interpretatur. olim quip

pe ad metas Samardæ & Mathematici ſteterant. Samardicis, ait, Acro, aſſiſto aut ſortilegis. vetus interpres Iuuenalis ait, eos ſtetiſſe in ſpina Circi. Cicero l.1. de diuinat. non vicanos aruſpices, non aſtrologos de Circo, non Iſiacos coniectores, nõ interpretes ſumniûm. & in Circo res furto ſubtractæ ſub crepuſculum veniebant. Acro in id Horat. ſat. 6. l.1.

Fallacem Circum, veſpertinúmque pererro
Sæpe forum.

vnde homo de Circo vilis dicitur. Suet. in Auguſto, Triuiales ex Circo ludios vocat, qui vt alij multi diobolares, quia priuato carerent, in Circo morabantur. apud Ciceronem homo de Circo dicitur vilis & infimæ ſortis. Nicetas de Circo Conſtantinopol. ἦν δὲ ὁ Ζιντζιφίτζης ἀνδρεῖον εἰ δέχεσθαι τὸν παῖς τῶν σταδιοδρόμων ἵππων ἀμφιπεριστρεφόμενον ἄντυξι.

De ſingularibus equis, & ſingulatoribus.
CAP. LVI.

ADdam paucula quæ exciderant. In Circo non bigæ modò, trigæ, & quadrigæ agebãtur, ſed & ſingulares equi, quos Caſtori & Neptuno ſacros eſſe volunt, à quibus ſingulatores dicti. Seneca

lib. 2. de benefic. cap. 23. pararij in beneficiis, & singulatores. à Græcis celetes dicti sunt equi singulares, quæ vox frequens apud Pindarum. Festo celsus eques dicitur celes, id est μονάμπυξ, fræno vno ductus, non iugatus. κέλης ἵππος μονάμπυξ, καὶ δρομικὸς, ὃς νῦν σελλάριος λέγεται, ait scholiastes Græcus, id est celes equus non iugatus, sed cursor, qui nunc sellarius dicitur. In veteribus glossis, aura exsolitarius ἱππαστὴς, lego aureax solitarius. singulator Caballarius, κέλης ἱππεύς. Aristophanis interpres in pace, μονάτορες ἵπποι κέλητες. id est singulares equi celetes. Pollux μονίπποις vocat lib. 1. Papias in vocabulario, aureax equus solitarius. Tertul. de spectacul. res equestris retro simplex de dorso agebatur. id est, singuli sessores erant in singulis equis. Ibidem: Itaque Castori & Polluci deputatur hæc species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet. Theocr. ἄμφω ἱππῆες κιθαρισταί. Equi singularis domituram & agitationem aliàs posuimus, & de Totila mira narrauimus. à Silio li. 16. videtur depictus multis antè annis.

Milite non illo quisquam fœlicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato

Proiectus dorso ferret cùm membra, vel idem
Si nudo staret tergo, cùm rapta volucri
Transigeret cursu sonipes certamina campi.

Fuit enim industriæ equestris in equi currentis dorso consistere immotum, aut ad terram manum demittere, festucas equo currente legere ab humo, quæ Totilas mira varietate faciebat. Manil. lib. 4.

--Et stabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos, ludit per terga volantũ,
Aut solo vectatur equo.

Firmicus lib. 8. cap. 6. Ast erit auriga aut equorum domitor, aut qui saltu quadrigas transeat, vel qui in dorso stans equorum mirifica se moderatione sustentet, atque apprimè vectus equo militares armaturas exerceat. Equis singularibus in Olympia locus fuit & præmia. Plato lib. 8. de legibus. μονίπποις τ' ἆθλα τιθέντες, πώλοις τ' ἀβόλοις. τοξότης δ' ἀφ' ἵππων χρὴς οὐκ ἄχρηστος, οὐδ' ἀκοντιστής. id est, equis singularibus præmia ponentes, & pullis qui nondum ediderunt dentes. Sagittarius autem ex equo non inutilis est Creticus, neq; inutilis iaculator. Equitare antiquis fuit publicum equum mereri, ait Festus. Sed celetibus alius locus.

De paribus equis. Cap. LVII.

PAres equi dicti sunt equi duo, quibus desultores vsi. nã pares pro duobus vsurpantur, vt notat Seruius in id Virgil.

Et in cælum paribus se sustulit alis.

Vnde pararij qui paribus equis vehuntur, apud Senecam lib. 2. de beneficijs, & pararium æs dictum, quòd equitibus duplex stipendium pro binis equis datur, ait Festus, quibus vsi Romani in prælio, vt altero deficiente transilirent in recentem. ἅμιπποι dicũtur Hesychio. ἀμίππους ἐκάλουν δύο ἵπποις συνεζευγμένους. id est, hamippos vocant equos pares coniunctos, sine iugo tamen. Suidas. ἄμφιπποι (lego ἅμιπποι) οἱ ἐπὶ δύσιν ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, οἱ μεταπηδῶσι ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον ὅταν ἡ χρεία καλεῖ. id est, hamippi dicuntur, & desultores, qui duobus equis iunctis sella & ephippijs carentibus vehuntur, qui transiliunt ab alio in alium cum res vocat. Sueton. in Iulio c. 39. Circensibus spatio Circi ab vtraque parte producto, & in gyrum euripo addito. Quadrigas, bigásq;, & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. παρόχους ἵπποις vocat Sozomenus lib. 5. historiæ, quasi qui ad manum sint & in promtu.

ἐν τινὶ τῶν παρόχων ἵππων ἐπιβιβάσεως τῆς μάχης ὑπεξήγαγε. Desidēte republica combinatos equos vocarunt qui & in Circi prolusione adhibiti. Chrysost. de Circo. μὴ τερπέτω σε τὰ περὶ ἱππικὰ κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ περὶ κρίσεως κινδυνεύματα, εἰ θέλει κομβινεύειν καὶ διαγωνίσασθαι. id est, ne te prolusio paribus in equis delectet, ne ante iudicium, legitimúmque certamen in discrimen venias, si paribus equis currere vis. August. Confessionib. lib. 8. c. 6. Treueris cùm Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur. Combinatos dixit par ambulantium. desultores vocati sunt, & vertumni. Propert. lib. 4. c. 2.

Est etiam autumni species vertumnus, & eius
Traijcit alterno qui leue pondus equo.

Id genus exercitationis eo animo suscipiebatur, vt milites ab equo desilire & transilire in hostium equos aut suos recētiores ac siccos possent. Desultorij & desultores inde appellati. Liuius l. 23. Numidæ in dextro cornu collocati, sed quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis trans-

ſultare mos erat. tãta velocitas ipſis, támque docile equorum genus eſt. lib. 30. p. 109. equites binos ſecum trahẽtes equos. l. 28. armatos eques frænatos ſtratóſque teneret equos. Seneca in ſuaſoria, deſultorium bellorũ ciuilium Deillium vocat, qui à Dolabella ad Caſſium, à Caſſio ad Antonium, ab Antonio ad Cæſarem trãſierit. Cic. pro Murena, tanquam deſultorius equus in quadrigarum currum incurriſti. interdum enim deſultores qui in Circum ad nuntiandos miſſus præmiſſi erãt, in quadrigarum currus incurrebant; magno ſuo & occurrentium periculo. Deſultores pilcatos præmiſſos in Circum qui nuntiarent miſſus indicat Caſſiodorus l. 3. qui deſultatorios equos vocat (legerem libentiùs deſultorios) quibus non honeſtiſſimi aurigæ, ſed Circenſium miniſtri, miſſus denuntiarent exituros. Sub Iulio Cæſare equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes. Sueton. in Iulio, c. 39. Caſtoribus erant ſacri deſultores, & alternis ex equo in equum tranſiliebant, vt alternis è cœlo ad inferos eũtes ac redeuntes Caſtores, ſedémque per vices ſummutantes oſtenderent. Hyginus fabula 80. Pollux ſtellam quam à Ioue accepe-

iat, cum fratre communicauit, ideóq; dicitur Caſtor alterna morte redemtus. vnde etiam Romani ſeruant inſtitutum, cùm deſultorem mittũt, vnus duos equos habet, pileum in capite, ex equo in equum tranſilit, quòd ille ſua & fratris vice fungatur. id genus equitum ætate Homeri, atque adeo heroum in vſu fuit Iliad. o.

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν εὖ εἰδὼς,
ὅς τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρας συναγείρετο ἵππους,
σεύας ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ἄστυ διώκει,
λαοφόρον καθ' ὁδὸν, πολέες τέ ἑ θηήσαντο
ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες· ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται.

id eſt, vt cùm vir equo celete equitare peritus, qui vbi ex vrbibus quatuor congregauit equos, agitans è campo ante magnam vrbẽ inſequitur per viam militarẽ. Ille autem firmiter vſque ſaliens ex alio in alium alternat, illi verò volant. Manil. l. 4.

Nec non alterno deſultor ſidere tergo Quadrupedum.

Quod Heſychius ſuprà poſuit equos hamippos συνεζευγμένους, fraudi fuit nonnullis, qui iugales hamippos eſſe voluerunt, eoſdem cum ſynoride & biga. Sed au-

diant illi Eustathium Hesychio lucem dãtem: ἅμιπποι κέλητες ἵπποι ὁμοῦ συνεζευγμένοι ἄνευ δίφρου. id est, hamippi sunt equi celetes simul iuncti sine curru. quæ sequũtur apud Eustathium ab alijs dissentiunt. ait enim, ἐφ' ὧν ὁ μὲν τις ἡνιοχῶν, ὁ δ' ὡπλισμένος ἐκάθητο· οἱ καὶ αὐτοὶ διὰ τὸ χωρὶς ἑκάτερος ἱππεύειν, ἅμα δ' ὅμως, ἅμιπποι. Duos sessores facit, vnum famulum inermem, alterum dominum armatum. sic & Gallos olim tres equos in prælia vel plures duxisse Pausanias docet, quibus famuli inermes insidebant. Interdum tamen vnus & idem equo insidens alterum aut tertium adiunctos, loro trahebat. Suidas: οἱ δέ φασι ὅτι ζεύγνυνται μέν τινες ἵπποι. καὶ ὁ ἐπελαύνων αὐτοὺς, τοὺς μὲν ἐποχεῖται, τοὺς δὲ παρέλκεται. πεζοὺς δὲ τοὺς ἁμίππους ὁ Θουκυδίδης καὶ Ξενόφων δηλοῦσι· καὶ μή ποτε πρόδρομοί τινες εἰσιν, οἳ ἅμα τοῖς ἱππεῦσι τεταγμένοι. id est, alij dicunt iungi solitos aliquot equos, quorum vni sessor insidebat, alteros adiũctos loro trahebat. Thucydides tamen dixit hamippos, & Xenophon. vide an præcursores aliqui sint, qui simul cum equitibus describerentur in ordines. Quid si Thucydides dixerit hamippos, quia vir virum legat, & sociatis animis in bella eant? Cum Eu-

ſtathio ſentit Calliſthenes, atque morem eum ætate ſua ſeruatum ait apud Afros zeugitas, vt famulus inermis in altero, eques ornatus in altero ſederet. ſic ille in Alexandro. καὶ τὸ παλαιὸν ἐλέγοντο δύο ἵπποι συνεζευγμένοι τῷ τραχήλῳ ἅμιπποι· ἦν δ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἑτέρου ἡνίοχος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁπλίτης. καὶ νῦν δὲ χρῶνται περὶ ἀρχῆς οἱ λίβυες οἱ προσαγορευόμενοι ζευγῖται. id eſt, & quidem olim equi duo per collũ coniuncti dicebantur hamippi. erat autẽ in altero auriga, in altero miles armatus. & hodiéque vtuntur Libyes zeugitæ hoc equorũ genere ſtudioſé.

De funariis equis. Cap. LVII.

QVadrigarum currus olim duplici temone erant, perpetuóq;, & qui omnibus equis iniiceretur, iugo: poſtea funarij adhibiti, qui fune per foramina iugi tranſmiſſo in frõte cum duobus iugalibus vincirẽtur. Heroes trigis maximè vſi ſunt, quibus duo equi adiuncti ſub iugum mitterentur, tertius funarius. funes enim per foramina iugi ad vinciendos equos tranſmittebantur. Dicitur ab Homero ζυγὸς ὀμφαλοεὶς. Euſtathius vmbilicum iugi vocat vmbonem quendam ac tumorem in

medio iugo, aut ſculpturam animantium vmbilico non abſimilem. ὀμφάλιον ζυγὸν ἔχοντ' ἐξοχὴν κτ̀ τὸ μέσον, ἢ γλύμμα ἀνάλογον τῷ τῶν ζώων ὀμφάλῳ. Quid ſi legas apud Euſtathium ὀμφαλόεντα ζυγόν. Vmbilicus quippe dictus eſt foramen illud. Varro l. 6. de lingua Lat. Delphis foramē eſt thenſarum ſpecie, quem ὄμφαλον vocant. equus funarius παρήορος, παράορος, παράσειρος dicitur, qui extra currum currit, ὁ ἐκ τοῦ ἅρματος (lego ἔξω) τρέχων, ait Heſychius. Dionyſius Halycarn. ſub finem libri 7. duos, inquit, equos iungunt, quomodo bigæ iungũtur, tertius funarius loro deuinctus, aut fune conſequitur, quem παρήωρον veteres dixerũt, quaſi dicas ſuſpenſum ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι, καὶ συνεζεῦχθαι, quia fune tertius equus funalis ad duos alios recto temone iunctos adiungeretur, & quaſi ſuſpenderetur. Funalem παρεζευγμένον τοῖς ζευγίταις interpretatur Euſtathius, id eſt fune alligatum adiugales. Funes è iugo ducti, quibus funalis equus vincitur, dicuntur παρηορίαι παρηρτημέναι τῷ ζυγῷ σειραὶ εἰς δεσμὸν τοῦ παρηόρου ἵππου, vt loquitur Euſtath. ad παρήορον illum, & quaſi ſuſpenſum appoſitè alluſit Statius l. 6. Thebaidos.

Flauus Arion

Stat, sociúmq; iugi comitésq; vtrinq; laboris
Secum altè suspendit equos.

Funales posuit Ausonius in epitaphio equi Prosphori.

Pegasus hinc dexter currat, tibi læuus Arion,
Funis, & ad quartum det tibi Castor equum.

Lege *funis eat*. interdum enim vnus tātum erat funarius, duo iugales, à quibus equorum trigarios Plinius l. 29. vocat. Interdū duo iugales, totidem funarij. τετραόρυς vocat Eustathius, id est τετρασείρυς ἵππυς. Suidas iugales & παρασείρυς opponit, id est funarios. sic enim ille, ζύγιοι οἱ ὑποβαλλόμενοι τῷ τῦ ἅρματος ζυγῷ, τυτέστι ὁ μέσος ἀριστερὸς, καὶ μέσος δεξιὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παράσειρος ἵππος λέγεται. id est, iugales sunt qui iugo subijciūtur, id est medius dexterior & medius sinisterior, & omnino qui non est funarius dicitur iugalis. Erant currus in quibus sub iugum equi duo venirent, pone currum equi duo sequerentur, quomodo hodiéq; in lecticis ac basternis fœmineis, quæ ante & retro ab equis sustētantur. qui mos non nuperus & nouitius, sed Homeri ætate frequens. ait enim Iliad. ω.

πρόσθε μὲν ἡμίονοι εἷλκον τετράκυκλον ἀπήνην
τὰς ἰδαῖος ἔλαυνε δαΐφρων, αὐτὰρ ὄπισθεν
ἵπποι τὺς ὁ γέρων ἐφέπεν μάστιγι φαεινῇ.

id est, in fronte quidem muli trahebant currum 4. rotas habentem, quos Idæus prudẽs auriga agebat, sed pone erant equi quos Priamus senex agitabat flagello insigni. vnde coniicias duos fuisse temones quibus equi iugarentur, duas sedes duobus agitatoribus, quatuórque in curru rotas. Auriga tamen in temone aliquando sedit. Claudian.

Iungit amor, lætámq; vehẽs per nubila matrẽ
Gemmato temone sedet.

Eques vt plurimũ currum comitabatur, qui παράιππος dictus. de quo Chrysostomus de Circo.

De studio Alendorum equorum.

CAP. LVIII.

IN Græcia olim in pretio erant ij qui studiosi equorum essent. Laertius in Empedocle: οἰκίαι ἱπποτροφοῦσαι λαμπραὶ ἦσαν. id est, familiæ quæ alerẽt equos erãt illustres. vitio vertebatur siquis equos nullius pretij aleret. vnde Isæus p. 55. οὐ γὰρ πώποτε ἐκτήσω ἵππον πλείονος ἄξιον ἢ τριῶν μνῶν. id est, nunquam equum habuisti pluris quàm trium minarum. Talento Romæ generosi equi emebantur. Varro, sesquimilisse nunc emunt trossuli nardo nitidi

vulgò Attico talento equum. mille aſſibus publicus equus æſtimatus. Varro lib. 7. de lingua Latina, equum publicum mille aſſariorũ eſſe. Nec dubito alios pluris, alios minoris fuiſſe pro bonitate equorum. Equitum Romanorum equi probabantur à Cenſoribus, vt notum eſt. hoc autem ſtudium honori fuiſſe, vel ex eo diſcas, quòd iam olim non viri modò, ſed & fœminæ nobiles Spartæ & alijs in vrbibus equos alerent, qui Olympijs currerent, qualis fuit illa Pherenice apud Ælianum lib. 10. variar. c. 1. quæ præter morem mulierum Olympijs ſpectauit. hoc nomine illuſtris fuit Alcibiades, vt eſt apud Thucydidem & Plutarc. Nec enim alius meliores equos aluit, aut ſepties Olympijs cucurrit, vicitque, ſecundúſque & quartus fuit. ἑπτὰ γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν ὀλυμπιάσι ἰδιώτης, οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δ' ἐκεῖνος· καὶ τὸ νικῆσαι δὲ, καὶ δεύτερον γενέσθαι, καὶ τέταρτον. Eurip. ſic ea de re. κάλλιστον ὃ μηδεὶς ἄλλος ἑλλάνων, ἅρματι πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα, βῆναι δ' ἀπονητὶ δὶς στεφθέντα ἐλαίᾳ, κάρυκι βοὰν παραδοῦναι. id eſt, pulcherrimum eſt in eo, quod in nullo alio Græcorum, curru victorem eſſe, ac primo loco, ſecundo & tertio currere, iréque nullo labore, bis coronatum olea prę-

coni clamorem dare. vtérq; locus difficilis. Alicui enim videri poſſit, Alcibiadem ter aut quater Olympijs viciſſe. Ego ſic interpretor, vt ijſdē ludis Olympijs equi eius primi, ſecundi, & tertij fuerint varijs curſibus. Plutarc. enim ait: αἱ ἱπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων, id eſt, aluit equos cum ſplendore & nomine, etiam ob multitudinē curruum. huius ſtudij admiratione plurimum ei vel hoſtes ipſi detulerunt. Epheſij enim tabernaculum ei pulchrè inſtructum adornarunt, pabula equis, & hoſtiarum copiā Chiorum vrbs, vinum Lesbij. Plutarch. τοῦτο μὲν τοί τὸ λαμπρὸν ἐπιφανέστερον ἐποίησαν ἡ τῶν πολεμίων φιλοτιμία. σκηνὴν μὲν γὰρ αὐτῷ κεκοσμημένην διαπρεπῶς ἔστησαν ἐφέσιοι, τροφὰς δ' ἵπποις καὶ πλῆθος ἱερείων παρεῖχον ἡ χίων πόλις, οἶνον δὲ λέσβιοι. Nimis efflictim deperijt equum praſinum Verus Imperator, de quo Capitolin. in Vero. Nam & volucri equo praſino aureum ſimulacrum fecerat, quod ſecum portabat, cui quidem paſſas vuas, & nucleos in vicem hordei in præſepe ponebat, quem ſagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad ſe adduci iubebat: cui mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit. Sic & Adrianus canibus & equis ſepulcra poſuit. Spartian.

Ipsi principes viri equilia sedulò pascebant, vnde equos antiquæ & generosæ notæ ac nominis & ad Circum, & ad bella haberent. Cassiodorus lib. 1. epistol. tanta patrimonij vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona equinis gregibus principes vinceret, & ij cum in Græcia, tum Italia nobilissimi habebantur, quorũ maiores alendis equis famam quæsissent, Basilius in Iulitta. *ἀνιᾶται ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδ᾽ ἑπτὰ πάππους ἔχειν ἀριθμεῖν εἰς ἄνω ἱπποτρόφοις ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξαναλώσαντας.* id est, dolet quia non est patricia, neque septem è maioribus suis numerare potest, qui fortunas omnes alendis equis aut gladiatoribus exhauserint. Nonnulli etiam greges equorum de suo nomine appellabant, vt ad posteros sui memoriam equorum propagatione transmitterent, tantus aurigandi furor fuit. Basil. p. 48. *ἤδη δὲ τινὲς καὶ ἀγέλας ἵππων τοῖς ἑαυτῶν προσηγορίαις ἐνσημηνάμενοι, ἐπὶ πολὺ συμπαρακαταθῆναι τῷ βίῳ τὴν μνήμην αὐτῶν ἐπενόησαν.* arbitrabantur se ornamento esse festiuitatibus, sacris certaminibus, ac conuentibus publicis, cùm equos benè curatos producerent & citos, ait Philo de Agricultione.

FINIS.